ଅନୁଭୂତି । ରବୀନ୍ଦ୍ର

୧ମ ମୁଦ୍ରଣ—୧୦୦୦
୧୯୪୮

ପ୍ରକାଶକ—
ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସିଂହ
କଟକ—୨

ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ—
ଶ୍ରୀନାଥ ଗୁଠର୍ଜି

ମୁଦ୍ରାକର
ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର
କବିତା ପ୍ରେସ,
କଟକ—୧

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
କଟକର ସମସ୍ତ ବହି ଦୋକାନ

ମୂଲ୍ୟ—ଦୁଇ ଟଙ୍କା

ନଂ. 269
ତା 17 JUL [illegible]

ଅନୁଭୂତି

[illegible] ନାଥ ସିଂହ

ଏହି ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ

ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି—

* ଗୋଆଯାତ୍ରୀ (ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ)
* ପରାସ୍ତ ସୈନିକ (ଗଳ୍ପ)
* ଚଳନ୍ତିକା (ଗଳ୍ପ)
* ଅନୁଭୂତ (ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ)

ପ୍ରକାଶୋନ୍ମୁଖୀ—

* ଆସ ହେ ବିପ୍ଳବ (କବିତା)
* ପଦରେଣୁ (ଗଳ୍ପ)
* କୋକନଦ (ଗଳ୍ପ)

ନଂ ୨୬୯
ତା 17

“ଶତାବ୍ଦୀର ପଷ୍ଠପଟେ ଢୁଳି ଚାହଁ, ଜଳଦସ୍ୟୁ ଦଳ
ସହ୍ୟାଦ୍ରି ଉପାନ୍ତେ ଯେବେ ଚମକାଇ ଗିରି ନଭଃସ୍ଥଳ
ଗାଇଲେ ବିଷାକ୍ତ ଗାନ ବାହିଲେ ରେ ବେପାର ସାଗରେ
ଆଜି ତା'ର କଣ୍ଠରୁଦ୍ଧ ଏଇ ଦେଖ ଗୋଆ ବୁକୁ ତଳେ !

ମରଣର ହିକ୍କା ଉଠେ ଜୀବନର ଯାତ୍ରା-ପଥେ ଯା'ର
ଜୀବନର ଶୋଭାଯାତ୍ରା କହେ ତାକୁ ଦୂରେ ସାଲାଜାର !
ଡ଼ାକେ ଆଜି ଗୋଆ ମାଟି ଗୁଳିଚୋଟେ, ସଂଗୀନର ମୁନେ
ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଅହିଂସାର ମହାମନ୍ତ୍ର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଶୁଣେ !!”

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

********************* ଉତ୍ସର୍ଗ (!!)

ଆଶା !

୧୯୫୫ ମସିହା ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ମାସର ତା ୨୩ ରିକ ରାତି······ବମ୍ବେ-ହାୱଡ଼ା ମେଲ୍‌ର ଏକ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଡବାରେ 'ନାସିକ୍‌ରୋଡ୍' ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ତମ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ମତେ ମିଳିଥିଲା । ତମେ ଯାଉଥିଲ ନାଗପୁର—ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତରୁ ଭା ସୀମାନ୍ତରକ୍ଷୀ ପୋଲିସର ବର୍ବର ଆକ୍ରମଣରେ କ୍ଷତ-ବିକ୍ଷତ ହୋଇ, ଦେହସାରା ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ହସ୍‌ପିଟାଲର ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ଘେନି ମୁଁ ସେଦିନ ଏକାକୀ ଫେରୁଥିଲି କଟକ । ଅବଶ୍ୟ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପଥରେ ଥିଲା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ !—କିନ୍ତୁ ତମର ସେତକ ବି ନଥିଲା !!

ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତା, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟା ମହିଳା ତମେ—ସ୍ୱାମୀର କୁକାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଶେଷରେ ତମେ ହେଲ ପରିତ୍ୟକ୍ତା । ପାଖରେ ନଥିଲା ପାଥେୟ, ଦୁଇ ଦିନ ଧରି ଅନାହାର, ପିନ୍ଧା ଶାଢ଼ୀଟି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ସମ୍ବଳ ତମର ଥିଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ତମେ ଗୁଲିଥିଲ !

କାହିଁ କେଉଁ ଗିର ଅଭିଶପ୍ତ ଓଡ଼ିଶାଭୂଇଁର ଜଣେ ଅଜଣା ଅପରିଚିତ ପାନ୍ଥ ମୁଁ—କାହିଁ କେଉଁ ଗିର ଆଶୀର୍ବାଦପ୍ରାପ୍ତ ଦିଲ୍ଲୀନଗରୀ ଉପକଣ୍ଠର ଏକ ପରିତ୍ୟକ୍ତା, ନିର୍ଯ୍ୟାତିତା ରମଣୀ ତମେ !! କି ସମ୍ବନ୍ଧ ବା ଥିଲା ତମ ସହିତ ମୋର ? କିନ୍ତୁ ସେଦିନ କେଇଟି ଘଣ୍ଟା ରେଳଯାତ୍ରା ଭିତରେ, ନିଜ ଆଖିର ଅସରନ୍ତି ଲୁହରେ ମୋ' ହୃଦୟର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପାଣ୍ଡୁଲିପିରେ ଯେଉଁ କେତେ ପଦ କଥା

ନିଲିଖି ଦେଇଗଲା, ତାହା ଆଜିଯାଏ ଅଲିଭା ହୋଇ ରହିଛି—ରହିବ ଚିରଦିନ ପାଇଁ । ହଁ ଆଶା ! ଯେଉଁ ଦାକ୍ଷିଣତ୍ୟ ଓ ତା'ର ଉତ୍‌କଣ୍ଠ ଦିନେ ଥିଲା କୌରବମାନଙ୍କର ଚରଣତଳେ—ଯେଉଁ 'ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ'ରେ ଦିନରାତି ଗଢ଼ୁଥିଲା ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଶକୁନିର ପଶାକାଠି—ଯେଉଁଠି ଦିନେ ବିବସନା ହୋଇଥିଲା ପାଣ୍ଡବ ଘରଣୀ ପାଞ୍ଚାଳୀ—ଦୁଃଶାସନ ମୁଣ୍ଡରେ ଢାଳିଥିଲା ଅଗ୍ନେୟ ଅଭିଶାପ; ସେଇ ମାଟିରେ ଲାଳିତ-ପାଳିତ ତମର ଶୈଶବ । ତମେ ଯଦି ଭାବୁଥାଅ ଅତୀତର ସେଇ ଦୌର୍ଯ୍ୟୋଧନୀ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଲୋପ ଘଟିଛି; ତାହେଲେ ମୋର କିଛି କହିବାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅତି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛି—ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖୁଛି ଅତୀତର ସେଇ "ଧୃତି-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ" ଶାସନର ପରମ୍ପରା ଆଜି ବି ଦେଶରେ ବିଦ୍ୟମାନ—ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ପରେ ସେ ଆଜି ହଠାତ୍ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଛି ଅଗ୍ନିନଳ ଭାବରେ । ଫଳରେ କେତେ 'ଦ୍ରୌପଦୀ'ଙ୍କୁ ବିବସନା ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, ପଡ଼ୁଛି, ପଡ଼ିବ ଦେଶୀ-ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର କୁରୁସଭା ତଳେ—କେତେ ନାରୀର 'ନାରୀତ୍ୱ' ପଦଦଳିତ ହୋଇଛି···ହେଲାଣି···ହେବ ମଧ୍ୟ ! କେତେ କୂଳ-ଭୂଆସୁଣୀର 'ସତୀତ୍ୱ' ଆଜି ଲୁଣ୍ଠିତ···ଅପମାନିତ ଆଜି ବିଭ୍ରାନ୍ତ । ଆଜିର ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମସ୍ତେ ନୀରବ । କାରଣ, ଜାନୁଆର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କି ନା !!!

ମୋର ଏ ଜୀବନ···ତା'ର ପ୍ରଥମ ସକାଳରୁ 'ବାରବୁଲା' ଉପାଧିକୁ ଗଣ୍ଠିଧନ କରି କେତେ ଦେଶ ବିଦେଶ ବୁଲିଛି । ଯୋଉଠି କାଲି ଦେଖିଲି ଅନୁର୍ବର ଠାଙ୍ଗର ଭୂଇଁ, ଆଜି ସେଠି ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଛି ଅକାଶଛୁଆଁ କୋଠା ! ଯୋଉଠି କାଲି ଥିଲା କୁଡ଼ିଆମାଳ ଗାଁ, ଆଜି ହୁଏତ ତା'ର ସତ୍ତା ବି ନାହିଁ ! ଗୋଟାଏ

ଅତେ ଦେଶର ଅନାହାରୀ, ବଞ୍ଚିତ ମଣିଷର ବୁକୁଫଟା ଆର୍ତ୍ତନାଦ; —ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ 'ରାଜଧାନୀ'ର ଢେଜଁ ଏକ ନିଭୃତ କୋଣରୁ ଶୁଭୁଛି ମନ୍ତ୍ରୀଦଳର 'ପୁନର୍ଗଠନ' ଡାକ ! 'ଦେଶପ୍ରେମ', 'ଜାତୀୟ ଐକ୍ୟ'ର ଧ୍ୱନି ଉଠୁଛି ତୁହାକୁ ତୁହା—'ନେତା' ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଆଖିରୁ ଅବିରାମ ବହୁଛି କୃତ୍ରିମ ଅଶ୍ରୁ । ଗୋଟାଏ ଆଡେ 'ହାତ-ବୁଣା ଲୁଗାର ପ୍ରସାର' ପାଇଁ ଡାକ ଶୁଭୁଛି ତ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଗୋଟାକପରେ ଗୋଟାଏ ବସୁଛି ଲୁଗାକଲ । 'ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ପାଉଁଡ଼ିଂ ଅଫ୍ ରାଇସ୍' ନାଁରେ ଅଜସ୍ର ଟଙ୍କାର ବରବାଦ ଚାଲିଥିଲା ବେଳେ ଶହ ଶହ ନିରୀହା, ନିଃସହାୟା ରାଣ୍ଡି-ଗଣ୍ଡିଙ୍କୁ 'ହଲର' କରି ଗାଁକୁ ଗାଁ ବସି ଚାଲିଛି ଗୋଟାକ ପରେ ଗୋଟାଏ ଧାନକଳ—'ହଲର'-ମେସିନ୍ । ବିଦେଶୀ ପୁଞ୍ଜିବାଦ ଯାଉଛି;—ଆସିଛି 'ସ୍ୱରାଜ' ମାର୍କା ଦେଶୀ ପୁଞ୍ଜିବାଦ । ରାତିପାହି ସକାଳ ହେଲେ ଅଗଣିତ ମଣିଷ ଲଢ଼େଇ କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରାଣମୂର୍ଚ୍ଛା—ଖଣ୍ଡିଏ କନା, ଗଣ୍ଡିଏ ଦାନା ପାଇଁ । ମଣିଷ ଖଟୁଛି···ଖଟୁ ଖଟୁ ମରୁଛି । ତା'ର 'ନିତିଦିନିଆଁ ଯୋଜନା' ଫେଲ୍ ମାରୁଛି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ? 'ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା' ନାଁରେ କରଦାତାର ଘର୍ମିଳ ଧନର ଚାଲିଛି ହରିଲୁଟ୍ ।

ଏଇ ! ଏଇ ହେଉଛି ଧନବାଦୀ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ-ଚକ୍ରର ଘୂର୍ଣ୍ଣନ । ସେଇ 'ଘୂର୍ଣ୍ଣନ'ରେ ଦଳି, ଚକଟି, ମକୁଟି, ପେଷି ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ । ତମେ, ମୁଁ, ସିଏ, ଅନ୍ୟମାନେ, କନ୍ଦର-ପୁରର କୁକୁଡ଼ା ବେପାରୀ ଜଲିଲ୍ ମିଆଁ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଜେଲ୍‌ରେ ଆଜୀବନ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗୁଥିବା କନେଷ୍ଟବଲ ରଘୁନାଥ ପରି-ମାଣିକ, ଆମ ଗାଁର ଅର୍ଜୁନା ପାଣ ।

ତମେ ଆଜ କୋଉଠି ଅଛ, କେମିତି ଅଛ—ଜାଣେନା । ମୋ' ଜୀବନରେ କି ଦୁଃଖ-କଦର୍ଥନାର ସୀମା ନାହିଁ ! ହେଲେ କି

ଆଜି ଶହ ଶହ ମାଇଲ ଦୂରରେ ବସି ମନେ ପଡ଼ୁଛି ତମର ସେଦିନର ସେଇ ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ, ବିପନ୍ନ ମୁଖଛବି । ନାଗପୁର ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ତମେ ସେଦିନ ଓହ୍ଲେଇଗଲ—ଯିବାବେଳେ ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠରେ କହିଗଲ; "ଜିନ୍ଦଗୀ ବରବାଦ୍ ହୋ ଗୟା ।"

ଓଃ, ବଡ଼ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ସେ କଥା ପଦକ !

ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲା । ତା'ପରେ ତମ ଦଶା କ'ଣ ହେଲା ମୁଁ ବା ଜାଣନ୍ତି କମିତି ? ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ, ଅପରମିତ ଗତିରେ ଛୁଟିଥାଏ ବମ୍ବେ-ହାଉଡ଼ା ମେଲ୍—ତା'ର ଗତିବେଗ ସହିତ ବି ବଢ଼ୁଥାଏ ମନର ଗତିବେଗ । କାନ ପାଖରେ ବାରଂବାର ଧ୍ୱନିତ ହେଉଥାଏ, "ଜିନ୍ଦଗୀ ବରବାଦ୍ ହୋ ଗୟା ।"

ହଁ ଅଶା ! ଖାଲି ତମ 'ଜିନ୍ଦଗୀ' ନୁହେଁ, ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କେତେ 'ଜିନ୍ଦଗୀ' ବରବାଦ୍ ହେଉଯାଉଛି ତା'ର ହିସାବ କିଏ ରଖୁଛି ନା ରଖିବ ? ଆଜିର ଏ ବର୍ଷଣମୁଖର ଅପରାହ୍ନରେ ବସି ଭାବୁଛି ସେଇ କଥା ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୀଷଣ ଅସୁସ୍ଥ । ଏତିକିରେ ଶେଷ କରୁଛି ମୋ ଲେଖା । ତା ପୂର୍ବରୁ ଆଶା କରୁଛି, ଯଦି "ଭଗବାନ"ଙ୍କ ଦୟାରୁ ବଞ୍ଚିଥାଅ, ତାହେଲେ ସୁଗମ ହେଉ ତମ ଜୀବନର ଅସରନ୍ତି ଚଲାପଥ !—ପତିବିଚ୍ଛେଦର ଦାରୁଣ ଦୁଃଖକୁ ସହ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତମ କୋମଳ ତନୁଲତାରେ ଆସୁ ଇସ୍ପାତର ଦୃଢ଼ତା !!

ତମର ସେଦିନ ସେଇ ନୈକଟ୍ୟର ସ୍ମୃତି ସ୍ୱରୂପ ଆଜି ଏଇ ଅଧିକ ଜୀବନର କ୍ଷତ-ବିକ୍ଷତ 'ଅନୁଭୂତି'କୁ ଭେଟି ଦେଉଛି ତମରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଇତି ।

ରାଜସାପାଟଣା, କଟକ
ତା ୧।୮।୧୯୬୪

ତମର
ସେଦିନର ସହଯାତ୍ରୀ
(ଲେଖକ)

ଶୁଭେଚ୍ଛା

ସ୍ନେହର ରବି !

ମଣିଷ ଯାହା ଭାବେ, ତାହା କଥାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଯାହା କଥାରେ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହା କାଳି-କଲମରେ ପୂରାପୂରି ଅଙ୍କିପାରେ ନାହିଁ । କାଳି-କଲମରେ ଯାହା ବି ଅଙ୍କେ, ତାହା ଲୋକଙ୍କ ଆଖି ଆଗକୁ ଆସିପାରେ ନାହିଁ । ବହୁ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖା ଏହିପରି ଛପା ନହୋଇ ଛପି ରହିଛି ।

ତୁମେ ଜଣେ ଜାତୀୟ ସୈନିକର ସନ୍ତାନ—ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ପିତାଙ୍କ ସହ ବହୁ ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରିଛ । ପିତାଙ୍କ ରଚିତ ଜାତୀୟ ଗୀତିକା ଗାଇ ଗାଇ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଜାତୀୟ ଭାବ ଉଦ୍ରେକ କରିଛ । ଗୃହାଳି ଦୁଆରମୁହଁ ନ ମାଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ତୁମର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ତୁମ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ।

ଆଜି ବାପା ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱର ଛିଟା ତୁମ-ଠାରେ ପଡ଼ିଛି । ତୁମେ ଯାହା ଲେଖୁଛ; ତାହା ତୁମ ହୃଦୟର ଅନୁଭୂତି । ଅଳ୍ପ ଦିନ ତଳେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଲୋକବନ୍ଧୁ (ଗୋପବନ୍ଧୁ) କହିଥିଲେ, "ତୁମେ ନିଜକୁ ନିଜେ ଚିହ୍ନି ପାରନାହିଁ ।"

କସ୍ତୁରୀ ଗନ୍ଧ ପାଇ ମୃଗ ଏଣେତେଣେ ଦୌଡ଼ି ବୁଲେ—ସେ ଜାଣି ପାରେ ନାହିଁ, କସ୍ତୁରୀ ତା'ର ନାଭି-ମଣ୍ଡଳରେ ଅଛି । ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଶବର ଶରରେ ପ୍ରାଣ ହରାଏ । ଯା ହେଉ, ତୁମେ ଯେ ତୁମ ନିଜକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଛ; ମୁଁ ସେତକରେ ଖୁସି ।

ଭୋକ ଉପାସରେ ପଡ଼ି, ରୋଗ-ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ସଢ଼ି, ବହୁ ବାଧା-ବିଘ୍ନ ଭିତରେ ଯେଉଁ କେତେ ଖଣ୍ଡି ବହି ଲେଖିଛ; ତାହା ତୁମ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚାୟକ । କଥାରେ ଅଛି, "ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପତ୍ରରୁ ବାସେ ।"

କାଳିଗଳି, କଟକ — ତୁମର ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ

ତା ୧୩।୩।୫୮ — ଶ୍ରୀ ବୀରକିଶୋର ଦାସ

ପରିଚୟ

(ଲେଖକ)

* ୧୯୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ, ମାଘ, ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ତିଥିରେ, କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଜଗତସିଂହପୁର ଥାନାର ନବାପାଟଣା ଗ୍ରାମରେ ଏକ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ଏହି ତରୁଣ ଗାଳ୍ପିକ, ପର୍ଯ୍ୟଟକ, ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ବିପ୍ଳବୀ କବିଙ୍କର ଜନ୍ମ । ପିତା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି କାରାରୁଦ୍ଧ ଥିବାବେଳେ ୟାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ । ପରିବାର ଉପରେ ଇଂରେଜ ସରକାରର ଆକ୍ରମଣ, ବାରମ୍ବାର ଘର ଜୋରଖ, ଜମି ନିଲାମ୍, ଜେଲ୍, ଜୋରିମାନାର ଝଡ଼ ସେତେବେଳେ ବହୁଥିଲା ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ । ଫଳରେ ଆର୍ଥିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ସ୍କୁଲ-କଲେଜ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ସେ ପାଇନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ, "ପିଲାଦିନୁ ଗୃହାଳି ଦୁଆର ମୁହଁ ମାଡ଼ିନା......ନାଁ ପଛରେ ମୋର ନାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ......ତଥାପି କଲମ ଧରିଛି... 'ସାହିତ୍ୟିକ' ବୋଲାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନୁହେଁ, ସମାଜରୁ ବିକ୍ଷୋଭ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ...... ଜୀବନର ସ୍ୱାଦ ଆଉ ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ।"

* ୮ ବର୍ଷ ବେଳୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରାଜନୀତିରେ ଭାଗନେଇ ଗତ ୧୯୪୨ ଅଗଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ କାରାବରଣ କରିଥିଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ବାମପନ୍ଥୀ ଦଳମାନଙ୍କରେ କାମ କରି ଆସୁଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ସେ ସବୁପ୍ରକାର ଦଳଗତ ରାଜନୀତିରୁ ଅଲଗା ହୋଇ, ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ ।

❊ ୧୯୫୫ ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ମାସରେ ସେ ଗୋଆ ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସୀମାନ୍ତରକ୍ଷୀ ପୋଲିସ ହାତରେ ଶୋଚନୀୟ ଭାବରେ ଆହତ ହୋଇଥିଲେ ।

"ଗୋଆଯାତ୍ରୀ" ତାଙ୍କର **ଏକ** ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭ୍ରମଣ ଅନୁଭୂତି **—"ଚଳନ୍ତିକା"** ଓ **"ପରାସ୍ତ ସୈନିକ"** ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ସାର୍ଥକ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଗଳ୍ପ ସଂଗ୍ରହ । ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ କେତେ ଗଭୀର, ତାହା ତାଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ିଲେହିଁ ଜଣାପଡ଼େ । ସେ ଜଣେ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ମତବାଦର ଯୁବକ । କିଛି ନା କିଛି ନୂଆ କଥା ସେ ସବୁବେଳେ ଚିନ୍ତା କରୁଥାନ୍ତି, ଯାହା ଫଳରେ କି ଏ "ଅନୁଭୂତି"ର ସୃଷ୍ଟି ।

ଜେନୈକ ଶୁଭେଚ୍ଛୁ

ଲେଖକର କଥା

ଗୋଆମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଗତ ୧୯୫୫ ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ପହିଲା ଦିନ ମୁଁ କଟକରୁ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲି । କଟକ ଛାଡ଼ିଲାବେଳେ ମୋର ବଦ୍ଧମୂଳ ଧାରଣା ଥିଲା, ମତେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଆତତାୟୀ ଦଳର ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ସାମ୍ନା କରିବାକୁ ହେବ ! କିନ୍ତୁ ବିସ୍ମୟ ଏବଂ ମଜାର କଥା, ଆମେ ୩୧ ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପଞ୍ଜାବର ଶ୍ରୀ ତକ୍‌ଦୀର୍ ସିଂ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତ 'କଲ୍‌ନା' ଯାଏଁ ଅଗ୍ରସର ହେଲା ପରେ ଆମର ଅଭିଯାନ ପଥରେ ବାଧା ଦେଇ ଆମ ଉପରେ ନୃଶଂସ ଆକ୍ରମଣ କଲେ 'ସାଲା-ଜାର୍' ପୋଲିସ ନୁହେଁ—ନେହେରୁ ପୋଲିସ !!

ଓଡ଼ିଶାରୁ ମୁଁ କୌଣସି 'ଦଳ'ରେ ଯାଇ ନ ଥିଲି । ଯାଇଥିଲି ଏକୁଟିଆ—ବହୁ ବାଧା, ବିଦ୍ରୂପ ଓ ଅର୍ଥାଭାବକୁ ସାଥୀ କରି । କଟକରେ ଥିବା ତତ୍କାଳୀନ "ସର୍ବଦଳୀୟ ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି"ର ମୋହର ବସା 'ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ' ମୁଁ ନ ଥିଲି ନା ସେମାନେ ଯେଉଁ 'ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ'ମାନଙ୍କୁ କଟକରୁ ବେଲ୍‌ଗାଓଁକୁ ପାର୍ଶଲ୍ କରି ପଠାଉଥିଲେ ସେ ପାର୍ଶଲ୍ ପ୍ୟାକେଟ୍ ଭିତରେ ବି ମୁଁ ନ ଥିଲି ! ଗୋଆ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ଚରମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ମୁଁ କଟକରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିଥିଲି ସାଥିହୀନ ଭାବରେ ଏକୁଟିଆ । କଟକ ଛାଡ଼ିବାର ବହୁପୂର୍ବରୁ ତଥାକଥିତ "ସର୍ବଦଳୀୟ ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି"କୁ ବାରମ୍ବାର ମୌଖିକ ଓ ଲିଖିତ ଭାବରେ ଆବେଦନ କରିଥିଲି ମୋତେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ମୋ' ଆବେଦନ ରହିଲା ଫାଇଲ୍ ତଳେ । ଦଳକୁ ଦଳ "ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ" ଛୁଟିଲେ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ । ପରିଶେଷରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲି, ଏକୁଟିଆ ଯିବି—ଗଲି ମଧ୍ୟ ! ଯିବା ପୂର୍ବରୁ "ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି" (କଟକ)ଙ୍କୁ ମାଗିଥିଲି

ଖଣ୍ଡେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ । କିନ୍ତୁ ସେତକ ବି ମିଳିଲା ନାହିଁ ! ଯଦି ବ୍ରହ୍ମପୁର 'ଗୋଆ ମୁକ୍ତି କମିଟି'ଙ୍କଠାରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଖଣ୍ଡେ ହାସଲ କରି ନ ଥାନ୍ତି, ତା ହେଲେ ସୁଦୂର ବେଲ୍‌ଗାଓଁରେ ମତେ ଯେ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା, ତାହା କଳ୍ପନାତୀତ ।

ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ନିଜ ନିଜ ପିଠିରେ ଗ୍ଲୁଲ ବାନ୍ଧି ସୀମାନ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରିଥାନ୍ତି । ଆମକୁ କିନ୍ତୁ ଗ୍ଲୁଲ ବାନ୍ଧିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । କାରଣ, ଯେଉଁ ଜିନିଷରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇବା ପାଇଁ ପିଠିରେ ଗ୍ଲୁଲ ବାନ୍ଧିବା ଦରକାର ପଡ଼େ, ସେ ଜିନିଷଟି ଆମକୁ ମିଳିଗଲା ବମ୍ବେ ପୋଲିସଙ୍କ ଠୁଁ ।

ଯା ହଉ, ମୁଁ ଫେରି ଆସିଛି ! ଗତ ହୋଇଗଲାଣି ଦୁଇ-ବର୍ଷ ଦଶ ମାସ । ଯା ଭିତରେ ଗୋଆର ମୁକ୍ତି-ସଂଗ୍ରାମ ନେଇଛି ଅନ୍ୟ ରୂପ । ଆରବ ସାଗରର ଫେନିଳ ତରଙ୍ଗ ଉପରେ ତୋଫାନ ଉଠିଛି । ସେ ତୋଫାନ ଔପନିବେଶିକ ପରାଧୀନତାର ରଥଚକ ତଳେ ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ସଢ଼ୁଥିବା ଗୋଆର ସାତଲକ୍ଷ ମୁକ୍ତିକାମୀ ନର-ନାରୀଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି, "ଚିହ୍ନ କରି ନିଃଶେଷ କରିଦିଅ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ହଳାହଳ ।" ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅର୍ଦ୍ଧ-ଭାଗ ଟପିଗଲାଣି—ଔପନିବେଶିକ ଅମାରାତ୍ରିର ଶେଷ ପ୍ରହର ଯେ । ଏତିକିବେଳେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଦେବ ତା'ର ଚରମ ଲମ୍ଫ । ତା'ର ଆଘାତକୁ ସହିବାକୁ ହେବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ । ତା'ପରେ (?)···ରାତି ପାହିବ···ସକାଳ ହେବ······ପୂର୍ବ-ଦିଗ୍‌ବଳୟର ବୁକୁ ଚିରି ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଆକାଶକୁ ଉଠିବେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉଦୀୟମାନ ରବି ।

ଦୀର୍ଘ ୨୫୦୦ ମାଇଲ୍ ପଥ ମୁଁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସିବା ପରେ ଯୋଉ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ମୋର ହୋଇଛି, ତାକୁହିଁ ରୂପ-ଦେଇଛି କାଗଜ ଆଉ କାଳିରେ । ଏଥିରେ ନାହିଁ ଉପନ୍ୟାସର କପୋଳକଳ୍ପିତ କାହାଣୀ—ଅଛି କେବଳ, ଯାହା ଭୋଗିଛି

ଅଙ୍ଗେ ନହେଇଛି, ସେଇ ଘଟଣାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସ୍ୱାକ୍ଷର । ମୋର ଗୋଆଯାତ୍ରାର କାହାଣୀକୁ "ଗୋଆଯାତ୍ରୀ" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଥରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବରେ ଥୋଇଥିଲି ପାଠକବର୍ଗଙ୍କ ଆଗରେ । କିନ୍ତୁ ତାହା "ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ" ବୋଲି ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଇ "ଯାତ୍ରାର" ବିବରଣୀକୁ ପୁନର୍ଲିଖନ କରି ଛାପିବା ପାଇଁ ଅନେକେ ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର କହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା ।

ବହିଟିର ଲେଖା ସରିଲାଣି ପ୍ରାୟ ଅନେକ ଦିନ ହେବ ! ଯା'ର ଆବିର୍ଭାବ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ହୀନଚକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି— କେତେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାରର ଝଡ଼ ବହିଯାଇଛି ଯା'ର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଉପରେ;— ତାହା ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଆଗରେ "ଲେଖକ" ଓ "ପର୍ଯ୍ୟଟକ"ର ମୁଖାପିନ୍ଧି ତା'ରି ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁମାନେ ଚଳାନ୍ତି ଉଇଧରଣର ଠାଉଠରି ଏବଂ ଧପ୍ପାବାଜି; ସେଇମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ଏ ପୁସ୍ତକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ । କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଆଉ ବିକଳାଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥାରେ, ପ୍ରାୟ ମାସେ ପରେ ଫେରି ଆସିଲା ମୋ' ପାଖକୁ । ତା'ର ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠାର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଜାଲ ପରି ନାଲି କାଳିର ଅସୁମାରି ଗାର ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ସତେ ଯେମିତି ମୋ'ର ଧମନୀର ଉଷ୍ମରକ୍ତରେ ଟଣାଯାଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକ !! ଛାତିରେ ମୁଗୁର ବାଜିଲା ପରି ଲାଗିଥିଲା ସେଦିନ ।

ଯା'ହେଉ, ଶତ ବାଧା, ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଯେ ଯା'ର ପଥରୋଧ କରିପାରି ନାହିଁ; ସେତିକି ମୋର ସାନ୍ତ୍ୱନା । ଆଶାକରେ, ପ୍ରିୟ ପାଠକ-ପାଠିକାଙ୍କ ପାଖରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁସ୍ତକ ପରି ଏହି ମଧ୍ୟ ଆଦର ଲାଭ କରିବ !! ଇତି ।

କଟକ

ତା ୧-୮-୫୮

—ଏକ—

୧୯୬୫ ମସିହା........

ଅଗଷ୍ଟ ମାସର ଶରତ...ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସର ଆରମ୍ଭ... ପହିଲା ।

ସମୟ—ସକାଳ ସାତଟା ।

ତିନି ଚାରି ଦିନ ପୂର୍ବରୁ କ୍ରମାଗତ ଭାବରେ ବର୍ଷା ଲାଗି ରହିଥାଏ କଟକ ସହରରେ । ଚାଲୁଣୀ ଛିଦ୍ରରୁ ପାଣି ଗଳିଲା ପରି ଆକାଶରୁ ଗଳୁଥାଏ ପାଣି—ହେମାଳିଆ ପବନ ବହୁଥାଏ ଅବଶ୍ରାନ୍ତ । ତା'ର ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶରେ ମନ ଭିତରଟା କମିତ ହେମାଳିଆ ହେଇ କୋଳ ମାରିଲା ପରି ଲାଗୁଥାଏ !!

କଟକ ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ସେଦିନ ଗାଡ଼ି ଚଢ଼ିଲାବେଳେ ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ ଅତୀତ ଅନାଗତ କେତେ କଥା—ନିଜ ଗାଁ ଏବଂ ପ୍ରିୟ

କଟକ ନଗରୀର ମମତା । ଯେଉଁ ଗାଁ ମାଟିର ପାଣି, ପବନ, ଧୂଳି-କଣାର ବାସ୍ତବ ପରଶରେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ମୋର ସଂଗ୍ରାମୀ ଶୈଶବ—ଯେଉଁ କଟକ ନଗରୀ କୋଳରେ ଦିନେ ଅଧେ ନୁହେଁ, ଦୀର୍ଘ ବାର ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅତିବାହିତ କରିଛି ଜୀବନର—କେତେ ହସ-କାନ୍ଦ, ସୁଖ-ଦୁଃଖରେ ମୋର ଭାଗୀ ହୋଇଛି ଯେଉଁ କଟକ ନଗରୀ;—ସେଦିନର ସେଇ ବିଦାୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେଇ ସଞ୍ଚିତ ସ୍ମୃତି ଚିନ୍ତା ମନ ତଳେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା ବାରମ୍ବାର । ଭାବୁଥିଲି, "ଆଉ କେଇଟା ଦିନ ପରେ କୋଉଠି ଥିବ ମୁଁ—କୋଉଠି ଥିବ ମୋର ଜୀବାତ୍ମା—କୋଉଠି ଥିବ ମୋର ଅବୟବ—ତାକୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବାକୁ ଆସିବ କିଏ ?? ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଜଳଦସ୍ୟୁ ଦଳର ସ୍ୱେତଚର୍ମାଚ୍ଛାଦିତ ଗୋଆ ପୋଲିସ ନା 'ଲିସ୍ବନ୍'ରୁ ପାର୍ଶଲ୍ ହୋଇ ଆସିଥିବା ଭଡ଼ାଟିଆ ସସସ୍ତ୍ର ନିଗ୍ରୋ ସୈନିକ !!!"

ଏହି ଅମିମାଂସିତ ପ୍ରଶ୍ନରେ ମୁଣ୍ଡ ମୋର କମିତ ଗୋଳ-ମାଳିଆ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ପୁଣି ଯେ, କେବେ ପେଟି ପାଦ ରଖିବି ଏଇ କଟକ ଷ୍ଟେସନ୍‌ର ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମ ବୁକୁରେ, ଏ କଥା ସେତେବେଳେ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ଲାଗୁଥାଏ ।

"ନା, ଗୁଡ଼ଃ ! ଏ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ । ଚିବାକୁ ପଡ଼ିବ···ଆଖି ଆଗରେ ସୀମାହୀନ, ଅସରନ୍ତିପଥ ଆଉ ବିରାଟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବାହାର ସ୍ପସ୍ତାରେ ମେଘକନ୍ୟାର ଅବାରିତ ଅଶ୍ରୁବର୍ଷଣ—ଷ୍ଟେସନ୍ ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମରେ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ସାନ୍ଦ୍ର-ସମାଗମ । ଟିଲ ଚଢ଼ିବାକୁ

ସ୍ଥାନ ନାହିଁ—ଗୋଡ଼ ରଖିବାକୁ ଠାବ ନାହିଁ । 'ଜନତା' ଆସିବାକୁ ଆଉରି ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ବାକି । ଗୁଁ ବକାଲିଙ୍କ "ଗୁଁ'… ଗୁଁ'…" ଚିତ୍କାର, "ପାନ୍, ବିଡ଼ି, ସିଗାରେଟ୍"ର ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଧ୍ୱନି ସହିତ ବର୍ଷାର ଘନ-ଘୋର ଗର୍ଜନ ଭଳି ମନତଳେ ମୋର ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ ଅପୂର୍ବ ରୋମାନ୍ସ ।

ମତେ ବିଦାୟ ଦେବା ପାଇଁ ଷ୍ଟେସନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଥାନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର, ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ । ଆଉ କିଏ ଅଛି ଯେ, ଆସନ୍ତା !! ଶ୍ରୀନିବାସ ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଷ୍ଟେସନ୍ କାଣ୍ଟିନ୍‌ରେ ଜଳ-ଖିଆ ଖାଇ ଗାଡ଼ିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ—ସମୟ କଟେଇବା ପାଇଁ ଖବରକାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ପଢ଼ୁଥାଏ ବସି ।

କିଛି ସମୟ ପରେ ।

ମହାନଦୀ ରେଲ ପୋଲର ପଞ୍ଜରା ଦୋହଲାଇ ଅଦାନର ଝଡ଼ ଭଳି ଜଗତପୁର ଆଡ଼ୁ ଭୁସ୍ ଭୁସ୍ ହୋଇ ମାଡ଼ି ଆସିଲା 'ଜନତା ଏକ୍‌ସପ୍ରେସ' । ଅକାଂକ୍ଷିତ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ଭିତରେ ଖେଳିଗଲା ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—ଗାଡ଼ି ଆସି ଠିଆ ହେଲା ଷ୍ଟେସନରେ—ଗୋଟିଏ ନିରୀହ, ଶାନ୍ତ ଶିଶୁ ଭଳି । କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଜନ-କୋଳାହଳରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ଷ୍ଟେସନର ବାତାବରଣ— ନୂତନ, ପୁରାତନ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଆଗମନ ଆଉ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଚାଲିଲା କେତେ ବେଳ ଯାଏଁ !

ଶ୍ରୀନିବାସ ବାବୁଙ୍କ ସହିତ କରମର୍ଦ୍ଦନ କରି ଉଠିଲି ଗୋଟିଏ ଡବାରେ— ସୁବିଧାରେ ବସିପାରିଲା ଭଳି ସ୍ଥାନଟିଏ ବି ପାଇଗଲି !

ତା'ପରେ—।

"ଭଁ···ଅଁ···ଅଁ··· ଛୁକ୍···ଛୁକ୍···ଛୁକ୍···" ଗର୍ଭରୁ କଳାଧୂଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ଉଦ୍‌ଗାର କରି 'ଜନତା' ଛୁଟିଲା ବେଜୱାଡ଼ା ପଥରେ। ଶେଷଥର ପାଇଁ ନୀରବ ପ୍ରଣିପାତ ଜଣାଇଲି କଟକ ମାଟିକୁ। ଗାଡ଼ି ଗୁଳୁଥାଏ·····ଉଦାର ମୁକ୍ତ ବାତାୟନ ଭେଦ କରି ରେଲପୋଲ ଉପରୁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥାଏ, ମଲିକାଶ୍ରି ଆ ଶ୍ମଶାନ, ଖାନ୍‌ନଗର ଗାଁ, କାଠଯୋଡ଼ି ପଥରବନ୍ଧ, ପୁଷ୍ପଘାଟ ଦେବୀଗଡ଼ା।

ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ·····।

···କେତେ କମନୀୟ ସନ୍ଧ୍ୟା···କେତେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବଧୌତ ରଜନୀରେ ଏଇ କାଠଯୋଡ଼ୀର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସୈକତ ଶଯ୍ୟାରେ ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ନିଜକୁ ହଜେଇ ଦେଇଛି—କ୍ଲାନ୍ତ ମନକୁ ହାଲୁକା କରିବା ପାଇଁ। ବସି ବସିକା କେତେ ଥର ଦେଖିଛି ବାରଙ୍ଗ କାଚ କାରଖାନାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ ଚିମ୍ନିର ଧୂଆଁ ଏବଂ ତା'ର ଅସ୍ପଷ୍ଟ, କ୍ଷୀଣ ଆଲୁଅକୁ। ସେସବୁକୁ ଅପଲକ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ କେତେବାର ଭାବି ନେଇଛି ମୋ' ଦେଶର ଶହ ନୁହେଁ, ହଜାର ନୁହେଁ, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ, କୋଟି କୋଟି ଅନାହାରୀ, ଦରପେଟା, ମେହନତୀ ଉତ୍କଳୀୟ ଶ୍ରମିକର ବର୍ତ୍ତମାନର ଅବସ୍ଥା ଓ ଅନାଗତ ଅଗାମୀ କାଳର ଭବିଷ୍ୟତ।

ହେ ପ୍ରିୟ କାଠଯୋଡ଼ି !···ମତେ ଆଜି ମନଖୁସିରେ ବିଦାୟ ଦେ !! ତୋର ଦର୍ଶନ ଲାଭ ଆଉ ଏ ଜୀବନରେ ଘଟିବ କି ନା ସନ୍ଦେହ !!···ତୋ'ର ତଟର ଶାନ୍ତ-ଶୀତଳ ସମୀରର ମୃଦୁ-

ସ୍ପର୍ଶରେ ଅଙ୍ଗ ଅବସାଦ ଦୂର କରିବା ଆଶା ମଧ୍ୟ କମ୍…ଖୁବ୍ କମ୍ ! କାରଣ, ଦୁର୍ଗମ ପଥର ପାନ୍ଥ ମୁଁ ।

*

"କୋଉଠିକି ଯିବ ବାବୁ ?" କାହାର ଅଂଗୁଳି ସ୍ପର୍ଶରେ ପ୍ରତିହତ ହେଲା ମୋ' ଭାବନା ଶୈବଳମାର ପ୍ରବହମାନ ଧାରା । ବାସ୍ତବତା ଭିତରକୁ ଫେରି ଆସି ଦେଖିଲି, ସାମ୍ନା ବେଞ୍ଚରେ ବସିଛି ବୁଢ଼ାଟିଏ । ଅଣ୍ଟା ନଇଁ ଗଲାଣି—ଆଖିରେ ଜ୍ୟୋତି ନାହିଁ—ହନୁହାଡ଼ ଦିଶୁଛି ବାହାରକୁ । କହିଲି, "ବହୁତ ବାଟ ଯିବ ମଉସା ! ତେବେ…ଆଗ ଓହ୍ଲେଇବ ଏଇ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ।"

ବୁଢ଼ା ମୋ' କଥା ଶୁଣିଲା…ତା'ପରେ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତିଲା ନୀରବରେ ।

ବର୍ଷା ଗଳୁଥାଏ ବେଦମ୍ ।

ଚ'ର ଝମ୍ ଝମ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ତାଳ ଦେଇ ଗଳୁଥାଏ ଜନତା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ । କ୍ରମେ ବାରଙ୍ଗ କାଚକାରଖାନାର ସେଇ ଶ୍ରମିକପେଷା ଚିମ୍ନୀ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲା ଆଖି ଆଗରୁ—ନୂଆ ରାଜଧାନୀର ଅଂକିତ ମାନଚିତ୍ର ହୋଇ ଆସିଲା ଅସ୍ପଷ୍ଟରୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟତର । ମୁଗ୍ଧ ନୟନରେ ଯୋଡ଼ହସ୍ତ ପୂର୍ବକ ହାତ ଟେକି ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲି ପ୍ରଳୟର ସ୍ରଷ୍ଟା ଶିବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ା ଥରେ ଥରେ ଦେଖା ଦେଇ ପୁଣି ଲୁଚି ଯାଉଥାଏ—ମନେ ହେଉଥାଏ, ସତେ ଯିମିତି ରେଲ୍‌ରାସ୍ତାର ଦୁଇଧାରରେ

ଥିବା ଦେବଦାରୁ ଗଛମାନଙ୍କ ସହିତ ତା'ର ଚାଲିଛି ଏକ ସୁନ୍ଦର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ !

ଗାଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ···

ମନ ଭିତରେ ଆଗପଛ କେତେ କଳ୍ପନାର ଜାଲ ବୁଣି ବୁଣି ଢୁଳେଇ ପଡ଼ୁଥାଏ ମୁଁ—ସ୍ୱଇନଦ ଲାଗି ଆସୁଥାଏ ଗହନକର । ହଠାତ୍ ଗାଡ଼ିର ହୁଇସିଲ୍‌ରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ହାତ ଘଡ଼ିକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ବାରଟା ବାଜି ଦୁଇ ମିନିଟ୍ । ଆଗରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଷ୍ଟେସନ ।

ଗାଡ଼ି ଠିଆ ହେଲା ବ୍ରହ୍ମପୁର ଷ୍ଟେସନରେ ।

ଓହ୍ଲେଇ ପଡ଼ି ଚାଲିଲି ସହର ଭିତରକୁ । କଟକରୁ ଦଶଗୋଟି ମୁଦ୍ରା ସମ୍ବଳକରି ବାହାରିଥିଲି—ତେଣୁ ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତ ଯାଏଁ ପାଥେୟର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ରାତିଟି କଟାଇ, କିଛି ପାଥେୟ ଯୋଗାଡ଼ କରି, ତହିଁ ଆରଦିନ ପୁଣି ମୋର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିବି ଭାବି ଚାଲିଥାଏ । ବାଟରେ ଅନେକ ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ଦେଖା ହେଲା । ମୋର 'ଗୋଆ-ଯାତ୍ରା' କଥା ଶୁଣି ଅନେକେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ—କେତେକେ ବା ଯାତ୍ରାର ସଫଳତା କାମନା କରି ବିଦାୟ ନେଲେ !

ବ୍ରହ୍ମପୁର 'ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି'ର ସଭାପତି ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସେ ମୋର ରହିବା ଆଉ ଖାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ ।

ରାତିରେ କେତେକ ସାମ୍ବାଦିକ, ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ଭେଟ ହେଲା—ନାନା ରକମର ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା କେତେ-

ଚେଲଯାଏଁ ! ସେମାନେ ବିଦାୟ ନେଲାପରେ ମୁଁ ଶୋଇବାକୁ ଗଲି ।

*

* *

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳ ।

ପ୍ରାତଃକର୍ମ ଶେଷ କରି, ଜଳଖିଆ ଖାଇ, କେତୋଟି ଚିଠି ଲେଖି ବସିଲି । ନ'ଟା ବାଜିଲା, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପରେ ଟିକେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି । ବାରଟା ବାଜିବାକୁ ଆଉ କେତେ ମିନଟ୍ ବାକି ଥାଏ ! ଅଗ୍ରସର ହେଲି ଷ୍ଟେସନ ଅଭିମୁଖେ । ସ୍ଥାନୀୟ 'ଗୋଅବିମୋଚନ ସମିତି' ତରଫରୁ ମତେ ବିଦାୟ ଦେବା ଲାଗି ଷ୍ଟେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଥାନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ବିନାୟକ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ଗାଡ଼ି ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ ଠିଆ ହେଲା···

ବିଶେଷ ଭିଡ଼ ନଥିଲା ସେ ଦିନ ! ଡବା କେତୋଟା ପଡ଼ିଥିଲା ଫାଙ୍କା । ଗୋଟିଏ ଡବାରେ ନିଜସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲି । ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ବିନାୟକ ବାବୁ ସ୍ଥାନୀୟ 'ବିମୋଚନ ସମିତି' ତରଫରୁ ଖଣ୍ଡେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଓ ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ କିଛି ଟଙ୍କା ଏବଂ ଖଣ୍ଡେ ରେଲ୍ ଟିକେଟ (ବ୍ରହ୍ମପୁର ଠାରୁ ବେଜୱାଡ଼ା) ମୋ' ଆଡ଼କୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ଆଉ କେତେ ମିନିଟ୍ ପରେ 'ଜନତା' ଛୁଟିବ ବେଜ-ଓ୍ୱାଡ଼ା ପଥରେ ! ବିନାୟକ ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି ବିଦାୟ କାଳୀନ ନମସ୍କାର । ଗାଡ଼ି ହୁଇସିଲ ଦେଇ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଷ୍ଟେସନ ଛାଡ଼ି ପୁଣି ଛୁଟିଲା ଆଗକୁ ।

❋

ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ, ଅପରିମିତ ଗତିରେ ଛୁଟିଥାଏ ଜନତା ଏକ୍ସ-ପ୍ରେସ୍...

...ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ବଡ଼ ଖରାପ ଲାଗୁଥାଏ ।

ଆଗରେ ଆନ୍ଧ୍ର ଆଉ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା । ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଗାଡ଼ିର ଚକ ଯେତେବେଳେ ଗଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା ଆନ୍ଧ୍ର-ମାଟି ଉପରେ; ସେତେବେଳେ ସତେ ଯିମିତି କାହାର ମମତା ରଜ୍ଜୁ ମତେ ପଛକୁ ଟାଣି ଧରୁଛି !—ସେଇମିତି ଲାଗୁଥାଏ । ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍‌ଠାରୁ କୋଟି ଗୁଣ ବେଗରେ ମନ ଧାଇଁ ଆସିଲା ଚିରପ୍ରିୟ କଟକ ନଗରୀକୁ । ଗୌରୀଶଙ୍କର ପାର୍କ, କଲା ପଡିଆ, ମାଛୁଆଡ଼ିପଟି, ଗୁଦାମଚୌକ୍ ଛକ, ଦୋଲମୁଣ୍ଡେଇ ସବୁ ବୁଲି-ଗଲି ମନେ ମନେ । ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ କାଠଯୋଡ଼ୀ କୂଳ ଦିବା-ବସାନର ମୁକ୍ତ ସମୀରଣ ଓ ନିଜ ବାଲ୍ୟଜୀବନର କେତୋଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ମୃତି । ସାଙ୍ଗ ସାଥୀଙ୍କ ମେଳରେ ସେହି ଚିର ପରିଚିତ 'ଚୁଙ୍ଗିବାରି'ରେ ଯାଇ ସମସ୍ତେ ଗୁଣ୍ଡ ହେଉଁ—କେତେ ରଙ୍ଗମର

ଆଲୋଚନା ଚାଲେ—କେତେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ହୁଏ—ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ମିଳେଇ ଯାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ । ସମସ୍ତେ ପୁଣି ଆପଣାର ହୋଇ ଘରକୁ ଫେରୁଁ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ଚାଲିଯାଇଛି—ମନରୁ ମଧ୍ୟ ଲିଭି ଯାଇଛି ସ୍ୱପ୍ନ !

ଗାଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ···

ଝିପି ଝିପି ବର୍ଷା ପଡ଼ୁଥାଏ ବାହାରେ । ଗୋଟାଏ ପଟେ ଗୋଆ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଆହ୍ୱାନ, ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଜନ୍ମଭୂମିର ମମତା; ଏ ଦୁଇ ବିବଦମାନ ଅବସ୍ଥାର ସଣ୍ତ୍ରୁଆସି ଆକ୍ରମଣରେ ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ ମୁଁ ।

କ୍ରମେ ବିଭାବରୀର ଘନ-କୃଷ୍ଣ କବରୀ ଫିଟି ଫିଟି ଆସିଲା ଧରଣୀ ଉପରେ—ନୂତନ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ କୋଳାହଳରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ଶୂନ୍ୟ ଡବାଟି । ଅପରିଚିତ ସହଯାତ୍ରୀ କେତେ ଜଣଙ୍କ ସହ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ବେଶ୍ ବନ୍ଧୁତା ଜମି ଆସିଲା । ହସ, ଖୁସି, ଆଳାପ, ଆଲୋଚନାରେ କଟିଯାଉଥାଏ ସମୟତକ । ଜଣେ ସମବୟସ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୋ' ସହିତ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ ରାଜନୈତିକ ଆଲୋଚନା । ତାଙ୍କ ସହିତ ଗୋଆ ସମସ୍ୟା, ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟା ଆଦି ନାନା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେଲା ପ୍ରାୟ ବହୁ ସମୟ ଧରି । ସେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, କେଉଁ ରାସ୍ତା, କେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଗଲେ ଖୁବ୍ କମ୍

ସମୟରେ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବ ? ସେ କହିବା ମୁତାବକ ରାସ୍ତା ଓ ଷ୍ଟେସନ୍‌ମାନଙ୍କର ନାଁ ଡାଇରିରେ ନୋଟ୍ କରି ନେଲି । ତା ପରେ···କେତେବେଳେ ମତେ ନିଦ ଆସି ଯାଇଛି—ଜାଣେନା । ସେ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଟି ବାଟରେ କୌଣସି ଷ୍ଟେସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇଛନ୍ତି !

*

ରାତି ପାହି ନଥାଏ···

ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ନିଜର ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ଗତିରେ ଗାଡ଼ି ଛୁଟିଥାଏ ବେଜଓ୍ୱାଡ଼ା ଅଭିମୁଖେ । କ୍ରମେ ପୂର୍ବ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତହେଲା—ଯବନୀକା ଉତ୍ତୋଳନର ଇଶାରା ଦେଇ । ସତେ ଯିମିତି କିଏ ଛପି ଛପି ଯାଇ ଛୁରୀ ବିଦ୍ଧ କଲା ପ୍ରାଚୀ ଗଗନର ବକ୍ଷକୁ ! ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ କୋଷମୁକ୍ତ ଖଡ୍‌ଗ ପରି ବାଦଲ ଫାଙ୍କରୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ଉଦାର ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

'ଜନତା' ବେଜଓ୍ୱାଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ ଟଚ୍‌କଲା ଠିକ୍ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ତା ୩ ରିକ ସକାଳ ଛ'ଟା କେତେ ମିନିଟ୍‌ରେ ! ଏଇଠାରୁ ଜନତା ଏକ୍‌ସପ୍ରେସ୍‌ର ଯାତ୍ରା ଶେଷ; କିନ୍ତୁ ମୋ' ଯାତ୍ରାର ଶେଷ ନାହିଁ ।

ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ବିଶ୍ରାମାଗାରରେ ଜିନିଷପତ୍ରଙ୍କ ସୁବିଧାରେ ରଖି ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷ କରି ନେଲି । ଷ୍ଟେସନ କାଣ୍ଟିନ୍‌ରେ ମିଳୁଥିବା 'ଏଠଲି' କିଛି ଜଳଖିଆ କରି, ରେଲବାଇ ଇନ୍‌କ୍ୱାରି ଠୁଁ ବୁଝିଲି, ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଯିବାପାଇଁ ଗାଡ଼ି ମିଳିବ ଦଶ ଘଣ୍ଟା କେତେ ମିନିଟରେ !

"ଏତେ ସମୟ ଅଯଥା ନଷ୍ଟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଦେଖିଯିବି ଟିକେ ବେଳଗାଓଁ ସହର ।" ଭାବି, ଚଢ଼ିଲି ଷ୍ଟେସନର ଓଭର୍‌ବ୍ରିଜ୍ ଉପରେ । ଓଭରବ୍ରିଜ୍ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ବେଳଗାଓଁ ସହର ଉପରେ ଆଖି ବୁଲାଇଲା ବେଳେ ମନେ ପଡ଼ିଲା, ଆନ୍ଧ୍ର-ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ପୋଟି ଶ୍ରୀ ରାମୁଲୁଙ୍କ କଥା । ଶ୍ରୀ ରାମୁଲୁ ଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବା ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଆମରଣ ଅନଶନ । ମାସାଧିକ କାଳ ଅନଶନ ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଫଳରେ ତାଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିବା ଡାକ୍ତର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ଖାଲି ଯଦି ଶ୍ରୀ ରାମୁଲୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଁ ଦିଆଯିବ, "ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା" ବୋଲି, ତାହେଲେ ଶ୍ରୀ ରାମୁଲୁ ତାଙ୍କ ଅନଶନ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ମିଳିଲା, "ମରିବାକୁ ଦିଅ ! ସରକାର କାହାରି ଅନଶନ ଓ ଧର୍ମଘଟ ଧମକରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି ।"

ଶେଷରେ ସେଇଆ ହିଁ ହେଲା !

ଆନ୍ଧ୍ର ଜନତାର ପ୍ରିୟତମ ନେତା, ଦେଶପ୍ରେମୀ, ବୃଦ୍ଧ-ପୋଟି ଶ୍ରୀ ରାମୁଲୁଙ୍କ ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ପିଞ୍ଜରା ଛାଡ଼ି ଉଡ଼ିଗଲା ଦୂରରୁ ଦୂରକୁ । ଠିକ୍ ତା'ପରେ ପରେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଜଳିଉଠିଲା

ବିଦ୍ରୋହର ଲେଲିହାନ ବହ୍ନି—ଶ୍ରୀରାମୁଲୁଙ୍କ ପ୍ରେତାତ୍ମା ଡାକଦେଲା ଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ପାଇଁ—ହଜାର ହଜାର ଆନ୍ଧ୍ରବାସୀ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ସଂଗ୍ରାମର ସମ୍ମୁଖ ରଣାଙ୍ଗନକୁ—ଚାଲିଲା ଲୁଟ, ତରାଜ, ଗୃହଦାହ—ଷ୍ଟେସନ ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମମାନଙ୍କରେ ପେଟ୍ରୋଲ ଢାଳି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଗଲା—ତାରଖୁଣ୍ଟି ଧଆଗଲା—ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା—ଟିଅରଗ୍ୟାସ୍ ଓ ଗୁଳିମାଡ଼ରେ ବହୁ ଆନ୍ଧ୍ର ଜନତା ମୃତାହତ ହେଲେ—ତେବେ ବି ସେ ବିଦ୍ରୋହର ନିଆଁ ନିର୍ବାପିତ ହେଲା ନାହିଁ !! ଅହୁର ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ଭାବରେ ଜଳିବାକୁ ଲାଗିଲା ସେ । ଶେଷରେ ସରକାରଙ୍କ ବାଧ୍ୟହେଲା ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇବାକୁ ଆନ୍ଧ୍ରଜନତାର ପବିତ୍ର ଦାବୀ ଆଗରେ—ଗଠିତ ହେଲା ଅନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ।

*

* *

ବେଜୱାଡ଼ା ସହରଟି ଏକ ରୁଚିସଂପନ୍ନ ସହର । ପଥର କଟା ହୋଇ ତିଆରି ହୋଇଛି ସହରର ରାଜପଥ । ଗୋଟିଏ କଡ଼ରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଛି ଅଷ୍ଟଚ ପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀ ।

ଓଭରବ୍ରିଜ୍ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଏପାଖ ସେପାଖ ଯେତେଦୂର ଯାଏଁ ଆଖି ପାଇଲା, ଥରେ ଦେଖିନେଲି ସହରର

ଦୃଶ୍ୟ—ଓହ୍ଲେଇଲି ତଳକୁ । ଭାବିଲି, ପାଦରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗଲେ ଅନେକ ଜିନିଷ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବି । ସେଇ ହେଲା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ପାଦ ବଢ଼େଇଲି ଆଗକୁ । ରାସ୍ତାର ଦୁଇଧାରରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କଫି ହୋଟେଲମାନ ଓ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଅଟ୍ଟାଳିକା ସବୁ । ଲୋକେ ଦୋକାନରେ ବିକା କିଣାରେ ବ୍ୟସ୍ତ—ପୁଁ, ପାଁ, ଭୁଁ, ଭାଁ, ହୋ, ହା, ପାଟି, ଚିତ୍କାର ଲାଗି ରହୁଥାଏ—ହୋଟେଲମାନଙ୍କରୁ ଶୁଣା ଯାଉଥାଏ ବେତାରର ସଙ୍ଗୀତ ।

କେତେଦୂର ଗଲାପରେ ପଡ଼ିଲା ଗୋଟିଏ ଛକ । ପାଖରେ ବଡ଼ କଫି ହୋଟେଲଟିଏ । ପଶିଲି ସେଇ ହୋଟେଲ ଭିତରେ । ଚୌକିଟିଏ ଅଧିକାର କରି, 'ବୟ'କୁ କଫି ଆଣିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲି । କିଛିବେଳ ପରେ 'ବୟ' ଆଣି କଫି ଥୋଇ ଦେଇଗଲା ମୁଁ ବସିଥିବା ସାମନା ଟେବୁଲରେ ।

ଗରମ କଫିର ଉଷ୍ମ ସ୍ପର୍ଶ ସଙ୍ଗେ ହଠାତ୍ ପଛପଟୁ ଶୁଭିଲା, "ଆପ୍‌କା ମକାନ୍ କାହାଁପର୍ ବାବୁଜୀ ?"

ବୁଲିପଡ଼ି ଅନେଇଲି ପଛକୁ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଟିଏ ପରି ମନେ ହେଲା । କହିଲି, "ଓଡ଼ିଶା ।"

"ଓ ! ଆପ୍ ଓଡ଼ିଆ ?"

"ହାଁ ।"

ତା'ପରେ ସେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ବେଶ୍ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ମୁଁ ଗୋଆ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଯାଉଥିବା ଶୁଣି, ସେ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଟି ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ

"ବିଶାଳଆନ୍ଧ୍ର" ପତ୍ରିକାର ସମ୍ବାଦଦାତା । ସେ ଅନୁରୋଧ କଲେ "ବିଶାଳ ଆନ୍ଧ୍ର" ଅଫିସ ଦେଖିଯିବା ପାଇଁ । ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ଗଲି ।

ଫେରିଲାବେଳେ ସାମ୍ବାଦିକ ବନ୍ଧୁଟି ଅନୁରୋଧ କଲେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ କରିବା ପାଇଁ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପରେ ବସ୍ ଯୋଗେ ଫେରି ଆସିଲି ଷ୍ଟେସନ୍‌ର ବିଶ୍ରାମାଗାରକୁ ।

କେତୋଟି ଚିଠି ଲେଖିବାର ଥିଲା—ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଲେଖି ଡାକରେ ପକାଇଲି ।

ଆଉ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିବ—ବେଲଗାଓଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟିକେଟ କିଣି ଗାଡ଼ି ଅପେକ୍ଷାରେ ଥାଏ ।

ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମ୍‌ର ବିଦ୍ୟୁତ ଘଣ୍ଟା ଜଣାଇ ଦେଲା, ଦିନ ତିନିଟା ବାଜି ବୟାଳିଶ ମିନିଟ୍ ।

'ଗୁଣ୍ଟାକଲ୍ ପାସେଞ୍ଜର' ଆସି ଠିଆ ହେଲା ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ । ଦେଖିଲି, ଭୀଷଣ ଭିଡ଼—ଗୋଡ଼ ରଖିବାକୁ ଠାବ ନାହିଁ ।

କୌଣସି ମତେ ଠେଲାପେଲା କରି ଗୋଟିଏ ଡବାରେ ଉଠିଲି କ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ଅସ୍ତରାଗ ବୋଳା କରଣରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହେଲା ବେଜୱାଡ଼ା ଆକାଶ ।

"ଗୁଣ୍ଟାକଲ୍ ପାସେଞ୍ଜର୍" ବେଜୱାଡ଼ା ଜଙ୍କସନ୍ ଛାଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ଗୋଧୂଳୀର ପାତଳ ଅନ୍ଧକାର ଘନେଇଁ ଆସୁଥିଲା ଚଳନ୍ତାଗାଡ଼ିର ବାତାୟନ ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥିବା ରେଲରାସ୍ତା ଦୁଇ କଡ଼ର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ ଉପରେ— ଜମିଥିଲା, ଧବଳ ଧୂମିକାର ଏକ ଅସରନ୍ତି ଧାରା ।

କେତୋଟି ଷ୍ଟେସନ୍ ପାର ହୋଇ ଗଲାପରେ ଅନୁଭବ କଲି ଭୀଷଣ ଶୀତ । ଡବାଗୁଡ଼ିକ ଫ୍ଲେଟ···ଅଲ୍‌ଫ୍ଲାନ···ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଚିତ୍କାର ଓ କୋଳାହଳ, ଏସବୁରେ ବଡ଼ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ ମୁଁ । ପ୍ରତିଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଖେଁ, କୋଉ ଡବାରେ ଅବା ଟିକେ ଜାଗା ପାଇଯିବ ପରା !! କିନ୍ତୁ ସବୁଆଡ଼େ ଏକ ଅବସ୍ଥା ।

ଯାହଉ, ରାତି ଦଶଟା ବେଳକୁ ଟିକେ ଜାଗା ପାଇଲି— ବସୁ ବସୁ ନିଦ ଲାଗି ଆସିଲା—ଶୋଇଗଲି । ପାହାଡ଼ିଆ ରେଲରାସ୍ତା—ଧୀରେ ଧୀରେ ଗାଡ଼ି ଉଠୁଥାଏ ଉପରକୁ—ଧକ୍କି ଆସୁଥାଏ ହେମାଳିଆ ପବନ ।

—ଦୁଇ—

ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ଚୌଦ ତାରିଖ—ସକାଳ । ଗାଡ଼ି ସିମିତ ଚାଲିଥାଏ । ସହଯାତ୍ରୀଙ୍କ ଡାକରାରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଉଠି ବସିପଡ଼ିଲି । ମଝିରେ ପଡ଼ିଲା ଗୋଟିଏ ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍‌ । ସେଇଠାରେ ଓହ୍ଲାଇ, ସକାଳର ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି, ନିଜ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲି, ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲା ।

ଦିନ ବାରଟା......

'ଗୁଣ୍ଟାକଲ୍‌' ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍‌ରେ ଟିଆ ହେଲା 'ଗୁଣ୍ଟାକଲ୍‌ ପାସେଞ୍ଜର୍‌' । ଏଇଠାରେ ମତେ ଗାଡ଼ି ବଦଳେଇ ଧରିବାକୁ ହେବ 'ହୁବ୍‌ଲି' ଗାମୀ ଟ୍ରେନ୍‌ ।

'ହୁବଲ୍'ଗାମୀ ଟ୍ରେନ୍ ଆସି ଅଟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ—ଗୁଣ୍ଟାକଲ୍ ଜଙ୍କ୍ସନ୍‌ରେ । କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଗୋଟିଏ ଡବାରେ ଚଢ଼ିଲି । ବାରଟା କେତେ ମିନିଟ୍‌ରେ ଗାଡ଼ି 'ଗୁଣ୍ଟାକଲ୍' ପରିତ୍ୟାଗ କରି 'ହୁବଲ୍' ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲା ।

ବୁଦବୁଦକିଆ ଜଙ୍ଗଲ, ଛୋଟ ଛୋଟ ପାହାଡ଼, କ୍ଷୁଦ୍ର ଗିରି-ନଦୀ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥାନ୍ତି ରେଲ୍ ରାସ୍ତାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ । ମୁଁ ଯେଉଁ ଡବାରେ ଯାଉଥାଏ, ସେଥିରେ ଶ୍ରୀ ନମିଲ୍ଲ ନାମକ ଜଣେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ସପରିବାରେ ଯାଉଥାନ୍ତି 'ହୁବଲ୍' । ତାଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହେଲା । ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ଦୁହେଁ ଅତି ଆପଣାର ପରି ହେଇଗଲୁଁ । ବାଟଯାକ ନାନାରକମର ଗପ ଚାଲିଥାଏ । ନମିଲ୍ଲଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ମିସେସ୍ ନମିଲ୍ଲ ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ସେଥିରେ ଭାଗ ନେଉଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ନମିଲ୍ଲଙ୍କର ଛ' ସାତ ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ—ଅତି ସୁନ୍ଦର ଆଉ ଭାରି ଚଞ୍ଚଳ ସେ ।

ଭୁଇ-ଗୁରେଣ୍ଟି ଷ୍ଟେସନ୍ ପାର ହୋଇ ଗଲାପରେ ଶ୍ରୀ ନମିଲ୍ଲ ମତେ ଚା' ଖାଇବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ଦୁହେଁ ରିଫ୍ରେସ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ରୁମ୍‌ରେ ବସି ଚା' ଖାଇଲୁ । ସେ ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଟଯାକ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଯଥାଯଥ ଉତ୍ତର ମୁଁ ଦେଇ ଚାଲିଥାଏ । ମିସେସ୍ ନମିଲ୍ଲ ସେ କଥାକୁ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି ଅତି ଉତ୍ସୁକତାର ସହିତ । ଝିଅଟି ତାଙ୍କର ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟାମି କରୁଥାଏ—କେଇଟି ଘଣ୍ଟା ରେଲ୍‌ଯାତ୍ରା ଭିତରେ ମୁଁ ତା'ର ବନି ଯାଇଥାଏ ଖୁବ୍ ଦୋସ୍ତ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ତା'ର ମା' କୋଳରୁ ଖପ୍‌କିନି ଡେଇଁପଡ଼େ ମୋ'

ଉପରକୁ—ମୋ' ଉପରେ ନାଁଟିକୁଦ ମତେ ବଡ଼ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଉଥାଏ ।

ଗତ ରାତିରେ ଭଲ ନିଦ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଅଖି ମୁଦି ହୋଇ ଆସୁଥାଏ ଅପେ ଅପେ—ଡବାର ମୁକ୍ତ ବାତାୟନ ଭେଦ ପଶି ଆସୁଥାଏ ହେମାଳିଆ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସମୀରଣ । ଦିନ ରତ ରତି ହୋଇ ଆସୁଥାଏ—ବାରୁଣୀ ବିଳାସୀ ଦଅଁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଲୁଚି ଯାଉଥାନ୍ତି ଚରମାଚଳ କୋଳରେ । ତାଙ୍କର ସେହି ଅନ୍ତିମ, ମନୋହର ବର୍ଣ୍ଣଛଟା ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥାଏ ବେଗଗାମୀ ଗାଡ଼ିର ଚଳନ୍ତା ଅବୟବକୁ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ନଇଁ ଆସୁଥାଏ ।......

କେତେ ନଦୀ, ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ, ପର୍ବତମାଳାର ବୁକୁ ଭେଦ କରି ଗାଡ଼ି ଛୁଟିଥାଏ 'ହୁବ୍ଲି' ଅଭିମୁଖେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନମିଲଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, "ହୁବ୍ଲି ଔର୍ କିତନା ରାସ୍ତା ?"

"ଔର୍ ଥୋଡ଼ାସା......!" ସେ କହିଲେ ।

ମିସେସ୍ ନମିଲ ଭଲ ହିନ୍ଦୀ କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେ, ତାଙ୍କ କଥା ବେଶ୍ ବୁଝି ହେଉଥାଏ ! ସେ ହେଉଛନ୍ତି କର୍ଣ୍ଣାଟକୀ ମହିଳା, ଶ୍ରୀ ନମିଲ ହେଉଛନ୍ତି ମହୀଶୂରର ବାସିନ୍ଦା । ଦୁହେଁ ଯାଉଥାନ୍ତି 'ହୁବ୍ଲି'— 'ହୁବ୍ଲି'ରେ ମିସେସ୍ ନମିଲଙ୍କ ପିତୃଗୃହ ।

ଦୂରରୁ 'ହୁବ୍ଲି' ଷ୍ଟେସନ୍‌ର ସିଗନାଲ୍ ଖୁଣ୍ଟିଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଗଲା—ଗାଡ଼ି ହୁଇସିଲ୍ ଦେଲା ଷ୍ଟେସନରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ

ଇଶାଗ୍ର ଦେଇ । ଏଇଠାରେ ମତେ ପୁଣି ଗାଡ଼ି ବଦଳାଇ ପୁନା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ରାତି ସାଢ଼େ ନ'ଟା ବେଳେ ।

ଜିନିଷପତ୍ର ଧରି ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇଲି······ମୋ' ସହିତ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ନମିଲା ଓହ୍ଲାଇଲେ । ମତେ ବିଦାୟ ଦେବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଆସିଲେ ବିଶ୍ରାମାଗାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ବିଦାୟ ପୂର୍ବରୁ ମିସେସ୍ ନମିଲା ପଚାରିଲେ, "ଫିର୍ କବ୍ ମୁଲାକାତ୍ ?"

ମୁଁ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦେଲି, "ଯବ୍ ଜିନ୍ଦା ରହେଙ୍ଗେ ତୋ···" ମୋ' କଥା ସରିବାକୁ ନ ଦେଇ ସେ ପୁଣି କହିଲେ, "ଆପ୍ ଜରୁର୍ ଜିନ୍ଦା ରହେଙ୍ଗେ । ମୈଁ ଆପ୍‌କୋ ଆଶୀର୍ବାଦ କର୍‌ତା ।"

ତା'ପରେ···

ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି ବିଦାୟକାଳୀନ ନମସ୍କାର— ସେମାନେ ପ୍ରତିନମସ୍କାର କରୋଇଁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ବିଶ୍ରାମାଗାରର ଗୋଟିଏ ଛାରପୋକଭର୍ତ୍ତି ଆରାମ୍ ଚେୟାର ଉପରେ ପଡ଼ିରହି ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, ନମିଲା, ମିସେସ୍ ନମିଲା, ଆଉ ତାଙ୍କର ସେଇ ଠିକ ହିଁ ଅଛି କଥା । କେତୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ କି ଗଭୀର ସ୍ନେହରେ ସେମାନେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଥିଲେ ମୋତେ ! କେଉଁ ଦୂର ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁର ଜଣେ ଅଜଣା, ଅପରିଚିତ ଯାତ୍ରୀ ମୁଁ — ମାତ୍ର କେତୋଟି ଘଣ୍ଟା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ !! ତା'ରି ଭିତରେ ସେମାନେ ମୋ' ମନରେ ରଖି ଦେଇଗଲେ ଏକ ଚିର ସ୍ମରଣୀୟ ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ମୃତି ।

ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇକଥା କେବଳ ମନ ଭିତରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଥାଏ ।

*

*   *

'ହୁବଲି', ଷ୍ଟେସନର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ଷ୍ଟେସନ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସହିତ ବସି ଆଳାପ କରୁଥିଲି, ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମ୍ବାଦିକ । ଆ. ଷ୍ଟେ. ମା. ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଲେ । ତା' ପରେ ସାମ୍ବାଦିକମାନଙ୍କ ସହିତ ବହୁ ସମୟ ଧରି ନାନା ରକମର ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ସାମ୍ବାଦିକମାନେ ମୋର ଗୋଆ ଯାତ୍ରାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଭିତରୁ କେତୋଟି ଏବଂ ମୋ ଉତ୍ତର ଭିତରୁ କେତୋଟି ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପନ୍ଥାରେ ଗୋଆ ଭାରତର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହେବ, ଏ ବିଶ୍ୱାସ କ'ଣ ଆପଣଙ୍କର ଅଛି ?

ଉତ୍ତର—ନା, ମୋର ସେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ତା ହେଲେ ?

ଉତ୍ତର—ଘରେ ଚୋର ପଶିଲେ ତାକୁ ବଳପ୍ରୟୋଗ କରି ଘଉଡ଼ାଇ ଦେବା ପଦ୍ଧତିରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସୀ ।

ପ୍ର – ଆପଣ ତ ନିଜେ ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ !

ଉ – ହଁ, ତା’ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ପ୍ର – ମାନେ ?

ଉ –‘ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ’ ନ ସାଜିଲେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ଅଶା ଖୁବ୍ କମ୍ । ଏ ‘ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ’ ଉପାଧି ମୋର ନାମକୁ ମାତ୍ର ! ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ତା’ ହେଉଛି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳରେ ମିଶି ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କରି, ସେଠାର ଆତ୍ମଗୋପନକାରୀ ଜାତୀୟ-ବାଦୀ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ସହିତ କାମ କରିବା ।

ପ୍ର—ଗୋଆ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତି ଓଡ଼ିଶା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନୋଭାବ କି ପ୍ରକାର ?

ଉ—ଗତ (୧୯୫୫) ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ତାରିକରେ ଗୋଆ-ଭୂଇଁରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଜଳଦସ୍ୟୁ ସରକାର ଯେଉଁ ଅମାନୁଷିକ ହତ୍ୟା-ଲୀଳା କଲେ, ତାହା ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଇତିହାସରେ ଏକ କଳଙ୍କିତ ଏବଂ ଘୃଣିତ ଅଧ୍ୟାୟ । ଭାରତର ଜନସାଧାରଣ ଆଜି ଗୋଆ ସମସ୍ୟାକୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଗୋଆମାଟି ଉପରେ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଇଥିବା ବୀର ସହୀଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି; ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣ ସେଥିରୁ ବାଦ୍ ପଡ଼ନ୍ତେ ବା କିପରି ?!!

‘ହୁବ୍ଲି’ ସହର ବୁଲି ଦେଖିବାକୁ ମନ ହେଲା । କର୍ଣ୍ଣାଟ-କର ସ୍ୱପ୍ନଧାମ ଏଇ ‘ହୁବ୍ଲି’ ସହର । ଧୀରେ ଅଗେଇଲି

ସହରର ଭିତରକୁ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଅସରାଏ ଭଲ ବର୍ଷା ହୋଇ ବନ୍ଦ ଯାଇଥାଏ—ନାନା ରଙ୍ଗର ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ ଆଲୁଅରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ପାଖ ହୋଟେଲମାନଙ୍କରୁ ଭାସି ଆସୁଥାଏ, ଦେଶୀର ଯନ୍ତ୍ରର ସୁର ଷ୍ଟେସନର ଉନ୍ମାଦନାଭରା ଫିଲ୍ମ ସଂଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା—ନାନା ରଙ୍ଗର ପହରଣରେ ସୁସଜ୍ଜିତା କର୍ଣ୍ଣାଟିୟା ତରୁଣୀମାନେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ରାଜପଥର ଧାରେ ଧାରେ । ଯାଉ ଯାଉ ଗାନ୍ଧୀନଗରର ଗୋଟିଏ ତିନିତାଲା କୋଠା ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ମୋର ଅଟକିଗଲା । ପାଖକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡରେ ଲେଖା-ଅଛି; "କର୍ଣ୍ଣାଟକ ଜନସଂଘ ।" ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଜଣେ ଭଦ୍ର-ଲୋକ କଏ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ପଚାରିଲି, "ଅଫିସ୍‌ରୁମ କୋଉ ଠି ?"

ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ହସି କରି ମୋର ପରିଚୟ ମାଗିଲେ । "ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆସିଛି ଏବଂ ଯାଉଛି ଗୋଆ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ" କହିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଡାକି ନେଇ ବସେଇଲେ ଅଫିସରେ । ଅଳ୍ପ ଆଲୋଚନା ଭିତରେ ଗୋଆ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠୁଁ ପାଇଲି । ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାନ୍ଧ୍ୟଭୋଜନ ଶେଷ କରିବା ପାଇଁ । ଦୁହେଁ ବସିଲୁ ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲରେ । ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆଣି ଦେଇଗଲା ସାମ୍ନା ହୋଟେଲର ବୟ୍ । ଖାଇବା ସମୟ ଭିତରେ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ରାଜ-ନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତି, ଗୋଆର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅବସ୍ଥା ଆଦି ବହୁ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା ହେଲା ।

ଖାଇସାରି ଟିକେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲାପରେ ସେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ କାର୍‌ରେ ଆଣି ମତେ 'ହୁବଲି' ଷ୍ଟେସନରେ ଛାଡ଼ି

ଦେଇଗଲେ । ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚି, ବୁକିଂଅଫିସ୍‌ରେ ମୋର ପାସେଞ୍ଜର ଟିକେଟକୁ ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଟିକେଟରେ ପରିଣତ କରି, ବୁକ୍‌ଷ୍ଟଲରୁ ଖଣ୍ଡେ "ଟାଇମ୍‌ସ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ" କିଣି ଆଖି ବୁଲେଇଲି ଷ୍ଟେସନ ପ୍ଲାଟଫର୍ମର ଗୋଟିଏ ସିମେଣ୍ଟ ଚଉକି ଉପରେ ବସି ।

ରାତି ସାଢ଼େ ନ'ଅ, କି ଦଶ !..

ପୁନା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ହୁବ୍‌ଲି ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍‌ରେ । ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟରଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଉଠିଲି ଗୋଟିଏ ଡବାରେ । ବାହାରେ ଝାଞ୍ଜୁଆ ପବନ ବହୁଥାଏ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ—ଡବା ଭିତରେ ବସି ଭୀଷଣ ଶୀତ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ ମୁଁ । ପାଣି ଛାଟ ମାରୁଥିବାରୁ ଡବାର ଝରକାଗୁଡ଼ାକ ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଗୋଟିଏ ବେଞ୍ଚରେ ବିଛଣା କରିନେଲି ।

ପୁନା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଭୀମ ଗର୍ଜନ କରି, 'ହୁବ୍‌ଲି' ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ ଛାଡ଼ି, ଧାଇଁଲା ପୁନା ଅଭିମୁଖେ । ସେ ଡବାଟିରେ ମୋର ସହଯାତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ଗ୍ୟାଙ୍ଗ କୁଲୀ ଦଳ । ସେମାନେ ଯାଉଥାନ୍ତି ଧାରୱାର୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସେମାନେ ସମୁଦାୟ ଥା'ନ୍ତି ଆଠ ଜଣ—ଅଧିକାଂଶ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯୁବକ । କାଳିଆ ଭୁଷୁଣ୍ଡା ଦେହେଇ, ବଳିଷ୍ଠ ବଳିଷ୍ଠ ହାତଗୋଡ଼, ଟାଣୁଆ ପେଶିଯୁକ୍ତ ବାହୁ—ଅଖିଟିମାନ ସତେ ଯିମିତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୟରେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ଉନ୍ମୁଖ !! ସେମାନେ ବସି ନିଜ ଭିତରେ କୁହାକୁ

ସୁଖ ହେଉଥାନ୍ତି । କଥା, ଗାଉଁଲି କନେରଜ୍ ଭାଷା । ମୋ' ପକ୍ଷରେ ତାହା ବୁଝିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ।

ଗୃତ ଅ'ଧ······।

ହଠାତ୍ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଗାଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇଛି । ଝରକା ବାଟେ ବାହାରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, 'ଲୋଣ୍ଡା' ଷ୍ଟେସନ୍ । ଏଇ 'ଲୋଣ୍ଡା'ଠାରୁ ଅନେକ ଗିରିପଥ ଓ ସୁଡଙ୍ଗ ଦେଇ ଗୋଆ ଭିତରକୁ ଯାଇଛି ରେଲ୍‌ଲାଇନ୍ । ଆଗେ ଗୋଆ ସହିତ ଭାରତର ଟ୍ରେନ୍ ଚଳାଚଳ ହେଉଥିଲା ଏଇ 'ଲୋଣ୍ଡା' ବାଟେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ "ଅର୍ଥନୈତିକ ବାସନ୍ଦ" ଫଳରେ ସବୁ ଯୋଗାଯୋଗ ଆଜି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଏଇ ଲୋଣ୍ଡା ବାଟେ କେତେ ଅହିଂସ, ନିରସ୍ତ୍ର ଭାରତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଗୋଆ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଯାନ— ରେଲ୍‌ବାଇ ସୁଡଙ୍ଗ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦରେ ଝୁଲିଲା ଆତତାୟୀ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସର ଅଗ୍ନିବୁଲା ଗୁଳିମାଡ଼ । ଦେଶ ମାତୃକାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପାଇଁ ସେମାନେ ନିଜର ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନକୁ ସମର୍ପି ଦେଲେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଜଳଦସ୍ୟୁର ମେସିନ୍‌ଗନ୍ ମୁହଁରେ ।

ହଠାତ୍ ଗାଡ଼ିର ହୁଇସିଲ୍‌ରେ ଫେରି ଆସିଲି ବାସ୍ତବତା ଭିତରକୁ—ଭାବନା ଜର୍ଣ୍ଣନାଭିର ବିଷଜାଲ କଟିଗଲା ମନ ଭିତରୁ ।

ନିଜର ସ୍ୱଭାବ-ସୁଲଭ ଗତିରେ 'ପୁନାଏକ୍ସପ୍ରେସ୍' ଧାଇଁଲା ପୁନା ଅଭିମୁଖେ ।

—ତିନ—

ଆଜ ରାତିର ଶେଷ ଭାଗରେ ମୋର ଦୀର୍ଘ ପାଞ୍ଚ ଦିନର ରେଲ୍‌ଯାତ୍ରାର ଅବସାନ ହେବ । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ୍‌ସପ୍ରେସ-ଠାରୁ କୋଟି କୋଟି ଗୁଣ ବେଗରେ ମନ ଧାଇଁ ଯାଉଥାଏ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁକୁ । କଟକ ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁମାନେ ମତେ ବାରଣ କରୁଥିଲେ ଗୋଆ ଯିବାକୁ ଓ ଯେଉଁମାନେ ବିଦ୍ରୂପ କରି କହୁଥିଲେ, ଓଃ, ଗୋଆକୁ ଇଏ ଯାଇ ମୁକ୍ତ କରିଦେବେ !" ସେହିମାନଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ହଁ, ଆମର ଏ ସମାଜରେ ପଂଝାଏ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି; ଯେଉଁମାନଙ୍କର କେବଳ କାମ ହେଲା, ଚୌକୀ ଉପରେ ବସି ବକ୍ତୃତା ଝାଡ଼ିବା, ଲୋକଙ୍କୁ ବାରମଜା ଭାଷଣ ଶୁଣାଇଁବା ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଜୀବନସଂଗ୍ରାମକୁ ବିଦ୍ରୂପ କରିବା । ସେପରି ଲୋକ କେବେ ଆଗକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଯିଏ ଯାଏ, ତାକୁ କହନ୍ତି, "ଯାଅ ! ଲାଠି, ଗୁଳିକୁ ମୁକାବିଲା

ଭର !! ଗୁଳି ପଡ଼ାଅ ବୁଲେଟ୍ ଆଗରେ !!!" ଯଦି ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଡାକିବ, "ଆଜ୍ଞା ! ଆସନ୍ତୁ ଯିବା । ପୋଲିସ ଛେଣେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଉପରେ ଟିଅରଗ୍ୟାସ୍ ଛାଡୁଛି ।"

"ତୁମେ ଚାଲ ଆଗରେ । ମୁଁ ପଛରେ ଯାଉଛି ।" ଏତିକି କହି ମାଇକୁତା ଭଳି ପେଟତଳେ ଲାଙ୍ଗୁଳ ଯାକି ବସି ରହନ୍ତି ଘରେ । ତା'ର ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ପରେ ତୁମେ ଯଦି ଯାଇ ପଚାରିବ, "ଆଜ୍ଞା ! ସେଦିନ କହିଲେ ଯିବା ପାଇଁ···ଗଲେ ନାହିଁ କାହିଁକି ?"

ଉତ୍ତର ମିଳେ, "ମୋ' ସ୍ତ୍ରୀ ମନା କଲେ ।"

ଏଇ ହେଉଛି ସେମାନଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମ । ସେମାନେ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୂପ କରିବେ ନାହିଁ ତ କରିବ କିଏ ?

ଗୀତ ତନଷ୍ଟା······

ପୁନା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକେଇ ଠିଆ ହେଲା ରେଲ୍ ଗାଁ ଷ୍ଟେସନ୍ ରେ—ଶେଷ ହେଲା ମୋର ଦୀର୍ଘ ପାଞ୍ଚ ଦିନର ରେଳଯାତ୍ରା । ଚରାଚର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁପ୍ତ । କଟକର ରାଜପଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବ ଜନମାନବଶୂନ୍ୟ ! ରାସ୍ତା ଉପରେ କାଁ ଭାଁ ବୁଲା ଷଣ୍ଢ ଏବଂ କୁକୁରମାନେ ପଇଁତରା ମାରୁଥିବେ !! ଗତ 'ସବାରୀ' ନେଇ ରଜାବଗିଚା ରେକ୍ସାବାଲାଏ ଛୁଟିଥିବେ ଷ୍ଟେସନ୍ !!!

ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ଦାନ୍ତଘଷି, ଚା’ଟିକେ ପିଇ ବିଶ୍ରାମ ନେଲି ବିଶ୍ରାମାଗାରରେ । କିନ୍ତୁ ଆଖିରୁ ନିଦ ଅପସରି ଯାଇଥାଏ । ମନତଳେ ଛୁଟିଥାଏ ନାନା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଆଉ ଦୁର୍ଭାବନାର ସ୍ରୋତ । କୌଣସିମତେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିପାରିଲି ନାହିଁ ନା ଶୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ ! ‘ନା, ଆଉ ବସିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ—ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।’ ବାହାରି ଆସିଲି ପଦାକୁ । ବାହାରେ କେତୋଟି ଟାଙ୍ଗା ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା— କିଟିକିଟିଆ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଲଟୁଆନ୍‌ର ବଢ଼ଗୁଲ ଝଁଉ ପଡ଼ୁଥିଲା ତଳକୁ । ଗୋଟିଏ ଟାଙ୍ଗା-ବାଲାକୁ ପଚାରିଲି, “ଯାଏଗା ଥଲକ୍‌ବାଡ଼ ?”

“ଯାଏଗା ।”

“କତନା ଲେ’ଗା ?”

“ତିନ୍ ରୋପେୟା ।”

“କମ୍‌ତି ହୋ’ଗା ନେହିଁ ?”

“ନେହିଁ ।”

ବର୍ଷା ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲା……

ଚାରିଅଡ଼ୁ ଅନ୍ଧକାର ଚାପି ହୋଇ ଆସୁଥିଲା ପରି ଲାଗୁଥିଲା । ପାଦ ବଢ଼ାଇଲି ରାଜପଥ ଉପରକୁ । ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଅଗ୍ରସର ହେଲି ଥଲକ୍‌ବାଡ଼ ଅଭିମୁଖେ । ନିରନ୍ଧ୍ର ଅନ୍ଧକାର… କେବଳ ରାସ୍ତାକଡ଼ର ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ ଖୁଣ୍ଟମାନଙ୍କରେ ଜଳୁଥିବା ମଳାଭ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବତିଗୁଡ଼ିକ ଯାହା ମୋ’ ସହିତ ରାସ୍ତାକୁ

ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି ! ଯାଉ ଯାଉ ଭାବୁଥାଏ, "ଏଇ ସେହି ଐତିହାସିକ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ନଗରୀ ! ବିଗତ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଏଇ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ମାଟିରୁ କେତେ ଅହିଂସ ଭାରତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଛୁଟିଛନ୍ତି ଗୋଆ ଅଭିମୁଖେ—ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଜଳଦସ୍ୟୁ-ଦଳର ବେତାଘାତ ଆଉ କମାଣକୁ ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ !! ଏଇ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ବେଲଗାଓଁ ମାଟିରେ କେତେ ଶତ ସହସ୍ର ଥର ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠିଛି ଅସଂଖ୍ୟ, ଅକଳନ ସ୍ୱାଧୀନତା-କାମୀ ପାଗଳ ଜନତାର ଗଗନଭେଦୀ ସ୍ଲୋଗାନ୍‌ର ଧ୍ୱନି—ହଜାର ହଜାର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପଦଚାରଣ ।"

ଅଧମାଇଲ୍‌ଏ ବାଟ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମୂଷଳଧାରରେ ବର୍ଷା । ବେଲଗାଓଁ ଷ୍ଟେସନ ରହିଲାଣି ଅଧ-ମାଇଲ ପଛରେ—ପାଖରେ ନାହିଁ ଘରଘାଟ—ଯିବି କୁଆଡ଼େ !! ଚାରିଆଡୁ ନିରାଶ ହୋଇ, ଗୋଟି ସୁଦ୍ଧା ଜନ୍ତୁ ଯୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ଓଦା ହୋଇ ମାଡ଼ି ଚାଲିଲି ଆଗକୁ । ନିଃଶବ୍ଦ ରାସ୍ତାର···କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ । ବର୍ଷାର ଝଂକାର, ପବନର ହୁଙ୍କାର, ଝିଙ୍କାରିର ଝଙ୍କାର, ବିଜୁଳିର ନର୍ତ୍ତନ···ଘଡ଼ଘଡ଼ିର ମନ୍ଦ୍ର ଗର୍ଜନ··· ଆକାଶରୁ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗଳୁଥାଏ ପାଣି ।

ବର୍ଷା ଟିକେ କମି ଆସିଲା···

ଥଲକ୍‌ବାଡ଼ ହୋଇ ଆସିଲା ନିକଟ । 'ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି' ଅଫିସ କୋଉଠି, ସେକଥା ବି ମୋତେ ମାଲୁମ୍ ନାହିଁ ! ଯାହେଉ, ପହଞ୍ଚିଲି ଥଲକ୍‌ବାଡରେ । ଗୋଟିଏ ଲାଇଟ୍‌ଖୁଣ୍ଟ ତଳେ ଠିଆ ହେଇ ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, "ଏ ବର୍ଷା ରାତିରେ ତାହାକୁ ବା କଣ ପଚାରିବି !" ଏତେ ରାତିରେ ମତେ ଲାଇଟ୍‌ଖୁଣ୍ଟ ତଳେ ଏକୁଟିଆ

ଦେଖି କୁକୁରଗୁଡ଼ାକ ଭୁକି ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ନୀରବରେ ଠିଆ ହେଲାପରେ ଝାପ୍‌ସା ବିଦ୍ୟୁତାଲୋକରେ ଗୋଟିଏ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର କୋଠା ଦେଖାଗଲା । ଦେଖିଲି, ଓହଳିଛି ଏକ ସାଇନ୍‌-ବୋର୍ଡ । ଲେଖା ଅଛି, "ନ୍ୟାସ୍‌ନାଲ୍‌ କଂଗ୍ରେସ (ଗୋଆ) ।" ଗେଟ୍‌ ଖୋଲି ପଶିଲି ଭିତରକୁ । ବାହାର ବତୀଖୁଣ୍ଟରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ଆଲୁଅ ଚେରେଚ୍ଛେଇ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା ଦୁଇତାଲା ଉପରକୁ ଲମ୍ବି ଯାଇଥିବା ସିଢ଼ିର କେତୋଟି ସୋପାନ ଉପରେ । ସେଇ ସିଢ଼ିଏ ସିଢ଼ିଏ ଉଠିଲି ଉପରକୁ । କବାଟରେ କେତେ ଠୁକର ଦେଲି, କେହି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ନିରାଶ ହୋଇ ବାହାର ବାରନ୍ଦାରେ ଓଦା ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟିଏ ଚଉକୀରେ ଲଦି ଦେଇ, ନିଜର ଶ୍ରାନ୍ତକ୍ଳାନ୍ତ ଗଣ୍ଠିଟାକୁ ଲୋଟେଇ ଦେଲି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଚଉକୀ ଉପରେ । ଭୀଷଣ ମଶା···ସେଥିରେ ପୁଣି ହେମାଳିଆ ପବନ···ନିଦ ବା ଆସନ୍ତା କିପରି !!

ସ୍ୱସ୍ତିପାହୁ ନଥାଏ···

ଝାଇନିଦ ଲାଗି ଆସିଲା ବେଳକୁ ଦୂରରୁ···ଚାହିଁ କେତେ ଦୂରରୁ ଭାସି ଆସିଲା ଏକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳର ସ୍ଲୋଗାନ୍‌ ! ଟିକେ ପରେ ସାଫ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ଶୁଭିଲା, "ଆଜାଦ୍‌ଗୋମନ୍ତକ—ଜିନ୍ଦାବାଦ୍‌", "ଲାଠି, ଗୋଲି ଖାଏଙ୍ଗେ—ଫିର୍‌ଭି ଗୋଆ ଯାଏଙ୍ଗେ" ଇତ୍ୟାଦି

ଧ୍ୱନି । ମନଭରେ ଗୋଟାଏ ଅଜ୍ଞାତ, ଗର୍ବୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ଶିହରଣ ଖେଳିଗଲା—କ୍ରମେ ବେଲଗାଓଁ ଆକାଶରେ ଦେଖାଦେଲା ପ୍ରଭାତୀ—ଚାରିଆଡ଼ ଫର୍ଚ୍ଚା ହୋଇ ଆସିଲା । ବର୍ଷା ଚାଲିଥାଏ ଝିପିଝିପି ।

ଓଦା ଲୁଗାପଟକ କାଖତଳେ ଜାକି ବାହାରି ଆସିଲି ପଦାକୁ । ପଚାରି ବୁଝିଲି, ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି ଅଫିସ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ।

କିଛି ବେଳ ପରେ···

ଚାଲି ଚାଲି ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି ବିମୋଚନ ସମିତି ଅଫିସରେ । ସାକ୍ଷାତ କଲି, ବିମୋଚନ ସମିତିର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ରାମ୍ ଆପ୍ଟେଙ୍କୁ । ମୁଁ ମୋର ପରିଚୟ ଦେଲି । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କ୍ରମେ ପ୍ରାତଃକର୍ମ ଶେଷ କରି ବିଶ୍ରାମ ନେଲି ଅଫିସରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ଭେଟ ହେଲା ।

ଦଶଟା ବେଳକୁ ।

ରୋଷେଇ ସରିବା ମାତ୍ରେ ଖାଇ ବସିଲୁ ସମସ୍ତେ । ଖାଇଲା ବେଳେ ଭାବୁଥାଏ, "ଜୀବନ ନାଟିକାର ଉପସଂହାର ବୋଧେ ପାଖେଇ ଆସିଲାଣି ! କେତେବେଳେ ଯେ ଡାକରା ଆସିଯିବ ମୃତ୍ୟୁର; ତା' କିଏ ଜାଣେ !! ଜାଣିଥିବ ଅବା ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି !!!

ସମିତି ଅଫିସର ରୋଷେଇଶାଳ···ସେଠାରୁ ଭଅର ମୋଟା ମୋଟା ଦ'ପଟ ରୁଟି, ହଳଦୀ ଗୁଣ୍ଡର ଚଟଣୀ, ଶୁଷ୍କ ଅମୃତଭଣ୍ଡା, କଖାରୁ ସିଝାର ମେଞ୍ଚାଏ ମେଞ୍ଚାଏ ସେତେବେଳେ ଲାଗୁଥାଏ ଅମୃତ ଭଳି । କୌଣସି ମତେ ପଥ ଭଆ ସେଥିରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ଗର୍ଭୁ

କର ଉଠିଲି । ତା'ପରେ କଚ୍ଛରୁ ଅସିଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣଲାଲ୍‌ଜୀ କୋଠାରୀଙ୍କ ସହିତ ହେଲା ପରିଚୟ ।

ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ଜଣେ ୧୪।୧୫ ବର୍ଷର ଯୁବକ । ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲି ତାଙ୍କ ପରିଚୟ । ଶୁଣିଲି, ଗୋଆ ରାଜଧାନୀ "ପାଞ୍ଜିମ୍" ଠାରେ ଥିବା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍‌ଙ୍କ ଅଫିସ ଉପରେ ଉକ୍ତ ଯୁବକ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି, ନିର୍ମମ ଭାବରେ ମାଡ଼ ଦେଇ 'ପାଞ୍ଜିମ୍' ଜେଲରେ ରଖିଥିଲେ । ନିକଟରେ ସେଠାରୁ ସେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଫେରିଛନ୍ତି ।

ଯୁବକର ଏ ଦୁଃସାହସ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ନୀରବ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଲି ମନେ ମନେ ।

ଦ୍ବିରଟାବେଳେ ।...

ପଞ୍ଜାବରୁ ଶ୍ରୀ ତକ୍‌ଧୀର୍ ସିଂ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ସମେତ କଚ୍ଛ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲେ ବେଲଗାଁଓରେ । ବିମୋଚନ ସମିତିର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ଆପ୍ଟେ ମୋତେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଲେ । ଶୁଣିଲି, ଶ୍ରୀ ତକ୍‌ଧୀର ସିଂ ଚୌଧୁରୀ ହେବେ ଆମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳର ନେତା ।

ସଂଧ୍ୟା...

ବର୍ଷା ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆକାଶ ମେଘାଛନ୍ନ ରହିଥାଏ । ଜନ କୋଳାହଳରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ ବେଲଗାଁଓ ନଗରୀ । କେତେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗହଣରେ ବୁଲି ବାହାରିଲି ।

କଷ୍ଟୁରୁର ଗଳାପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଘୋର ବର୍ଷା । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ସମିତି ଅଫିସକୁ ।

ରାତ୍ରିଭୋଜନ ପରେ ସବୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ । ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ପରିଚୟର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହେଲା । ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖେଁ ସଂଗୀତ ଗାଇବେ । ଗୀତ ଗାଇବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ ମୋର ସ୍ୱରଚିତ "ହୋସିଆର" ନାମକ ଏକ ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇଲି । ତା'ପରେ ଆଲୋଚନା ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଆଲୋଚନାର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ହେଲା, କେଉଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ କେଉଁ ଦଳରେ ଯିବେ— କେଉଁ ଦଳ କେଉଁ ବାଟରେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କରିବେ; ଇତ୍ୟାଦି । ବହୁ ସମୟ ଧରି ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା ପରେ, ଆଲୋଚନା ସଭା ଭଙ୍ଗହେଲା ।

ରାତି ଏଗାର ।

ନିଦରେ ଆଖିପତା ମୁଦି ହୋଇ ଆସୁଥାଏ ଆପେ ଆପେ । ଶୋଇବାକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସମିତି ତରଫରୁ ସବୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା, ଆସନ୍ତାକାଲି ସକାଳେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ଛ' ତାରିଖ ସକାଳ ନଅଟା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଦଳ ଚୌଧୁରୀ ତକ୍‌ଧୀର ସିଂଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗୋଆ ଅଭିମୁଖେ ବେଲଗାଓଁ ଛାଡ଼ିବେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଏ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଭାବିଲି "ଏଥର ଆସିଗଲା ଡାକରା !"

କେତେବେଳେ ରାତି ପାହିବ···ସକାଳ ହେବ···ଘଡ଼ିରେ ବାଜିବ ଦଶ ନ'ଟା ଆଉ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସ ଆଖିର ଅନ୍ତରାଳରେ ଆମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଦଳ ଅତିକ୍ରମ କରିବେ ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତ ! ହଁ, ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ବୀଭତ୍ସ ଆଉ ନଗ୍ନରୂପ—ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବି ୧୪୯୮ ସାଲରୁ ଔପନିବେଶିକ ପରାଧୀନତାର ରଥଚକ୍ର ତଳେ ସଢ଼ୁଥିବା ଗୋଆବାସୀ ଭାଇ ଓ ଭଉଣୀମାନଙ୍କର ବୁକୁଫଟା କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତନାଦ !

ବାହାରେ ବର୍ଷାର ଝଙ୍କାର ସହିତ ମନ ଭିତରେ ବହୁଥାଏ ଏକ ବେଗଗାମୀ ତୋଫାନ୍—ଆଖି ଆଗରେ ଚଳଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ-ପରି ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଅତୀତ ଇତିହାସର କେତୋଟି ଛିନ୍ନ ପୃଷ୍ଠା ।

ଘୁମନିଦ ଲାଗି ଆସିଲା ଭାବୁ ଭାବୁ···

ବର୍ଷାରାତିର ନିସ୍ପନ୍ଦ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ତଳେ ଢଙ୍କାଇ ଦେଲି ନିଜକୁ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳ ।······

ଶ୍ରୀ ତକ୍ଦୀର୍ ସିଂଙ୍କ ଡାକରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା—ବିଛଣାରୁ ଉଠିଲି । ବାହାରେ ବର୍ଷାଚାଲିଥାଏ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ—ହେମାଳିଆ

ପବନରେ ଦେହ କନ୍ କନ୍ କରୁଥାଏ । ଚାଧୋଇବା ଛଡ଼ା ସବୁ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷ କରି ନେଲି ।

"ଠନ୍ !...ଠନ୍ !!...ଠନ୍ !!!..." ସମିତି ଅଫିସର କାନ୍ଥଘଣ୍ଟା ଘୋଷଣା କଲା, ସମୟ 'ସାତଟା' । ଠିକ୍ ତା' ପରେ ପରେ ସମିତି ତରଫରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା, ଜିନିଷ ପତ୍ର ଷ୍ଟୋର୍-କିପର୍‌ଙ୍କ ଜିମା ଦେଇ ଦେବାକୁ । କାରଣ, ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କଲାମାତ୍ରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସ ଜିନିଷ ପତ୍ର ସବୁ ଛଡ଼େଇ ନିଅନ୍ତି । ଯଦି ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଫେରି ଆସିବ ତ ଜିନିଷ-ପତ୍ରଧରି ଘରକୁ ଫେରିବ; ନ ହେଲେ ତାହା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ କାମରେ ଲାଗିବ ।

ସାଢ଼େ ଆଠଟା ବେଳକୁ ଖେଚେଡ଼ି ସରିଲା । ସମସ୍ତେ ଖାଇ ବସିଲେ । ମୋ' ପାଖରେ ବସିଥିବା ଭୋପାଳର ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁ କହିଲେ "ଇଏ ବୋଧେ ଶେଷଖାଦ୍ୟ !!"

ଖିଆପିଆ ସରିଲା...

ଜିନିଷ ପତ୍ର ଷ୍ଟୋର୍‌କିପର୍‌ଙ୍କ ଜିମା ଧରେଇ ଦେଲି । ଡାକ୍ତର ଆସି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରି ଚାଲିଗଲେ ।

—ଶୁଭ—

ବର୍ଷଣମୁଖର ସକାଳ...

ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ତା ୬ ରିଖ, ୧୯୫୫। ଆଜି କେତେଦିନଠୁ ପରେ ଘଡ଼ିରେ ବାଜିବ ନ'ଟା! ସମିତି ଅଫିସ ସାମ୍ନାରେ ଲମ୍ବି ଯାଇଥିବା ଗେରୁଆ ସଡ଼କ ଉପରେ ବର୍ଷାର ନୃତ୍ୟ ଚାଲିଥାଏ ଅବିରାମ—ଗାଢ଼ଆ ରଙ୍ଗର ପାଣି ସବୁ ବୋହିଯାଉଥାଏ ରାସ୍ତାର ଦୁଇକଡ଼କୁ। ମନେ ହେଉଥାଏ, ସତେଯିମିତି ଆମର ଏ ଅଭିଯାନ ପାଇଁ ଆମକୁ ଅଭିନନ୍ଦିତ କରି ବିଜୟର ବରମାଲ୍ୟ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବାକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ଏ ବର୍ଷାର ଆୟୋଜନ!!

ନ'ଟା ବାଜିଲା।

ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ମାଟିରୁ ବଦାୟୁର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା । ମିଲ୍‌ଟାରୀ ଟ୍ରକ୍‌ପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଗତିରେ ଅଫିସ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ ଖୋଲା ଟ୍ରକ୍ । ଚୌଧୁରୀ ରଣ୍‌ଧୀର୍‌ ସିଂଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ୩୧ ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଟ୍ରକ୍‌ରେ ଉଠିଲେ । ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ପତାକାଟିଏ ଧରି ମୁଁ ଉଠିଲି ସବା ଶେଷରେ ।

"ଆଜାଦ୍‌ ଗୋମନ୍ତକ—ଜିନ୍ଦାବାଦ୍‌," "ଭାରତ ଜନତା କରେ ପୁକାର—ଗୋଆ ଛୋଡ଼ୋ ସାଲାଜାର୍‌", "ହିନ୍ଦ୍‌ନେ ପୁକାରୀ ହୈ—ଗୋଆ ହାମାରୀ ହୈ," "ଚଲୋ ଗୋଆ, ଚଲୋ ଜାଁ—ନେହିଁ ଡରେଙ୍ଗେ ଭାରତ ବାସୀ" ଇତ୍ୟାଦି ଧ୍ୱନି ଭିତରେ ଟ୍ରକ୍‌ ଗଡ଼ିଲା ବେଲ୍‌ଗାଓଁରୁ ଗୋଆସୀମାନ୍ତ 'ବାନ୍ଦା' ଅଭିମୁଖେ ।

ଟ୍ରକ୍‌ ଛୁଟିଥାଏ···

ଘଣ୍ଟାକୁ ୩୦।୪୦ ମାଇଲ୍‌ ବେଗରେ ତା'ର ଗତି । ତାରି ଗତିବେଗ ସହିତ ବି ବଢୁଥାଏ ବର୍ଷା ଓ ପବନର ଗତିବେଗ । ସେହି ଘୋର ବର୍ଷା ଭିତରେ ପାଖ ଗାଁ ମାନଙ୍କରୁ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷମାନେ ରାସ୍ତାର ଧାରେ ଧାରେ ଧାଡ଼ିବାନ୍ଧି ଆମ ଟ୍ରକ୍‌ ଉପରକୁ ଫୁଲ ପକାଇ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଜଣାଉଥା'ନ୍ତି । ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଉପକଣ୍ଠ ଅଞ୍ଚଳର ଗଗନଚୁମ୍ବି ଅଟ୍ଟାଳିକାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଷାର ବ୍ୟୁହଭେଦ କରି ମଝିରେ ମଝିରେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଯାଉ ଥାଏ ।

ହେମାଳିଆ ପବନ ସହିତ ବର୍ଷା, ସେଥିରେ ପୁଣି ଖୋଲା ଟ୍ରକ୍‌ ! ଆମେ ସମସ୍ତେ ଶୀତରେ ଠକ ଠକ ହୋଇ ଥରୁ ଥାଉଁ । ଦେହରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ସାର୍ଟ, ଲୁଗା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ! ସବୁ ଜମା ଦେଇ ଆସିଛୁଁ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଅଫିସରେ ।

ଆଗୁଆ ପବନ ଆଉ ପାଣି ମାଡ଼ରେ ଦେହର ଚମ ସବୁ ଫେଟା ପଡ଼ିଯାଇ ଥାଏ—କେବଳ ଗୋଆ ମୁକ୍ତିର ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ସ୍ଲୋଗାନ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଆମର ପ୍ରତି ଲୋମକୂପରେ ଭରି ଦେଉଥାଏ ଏକ ନୂତନ ଉନ୍ମାଦନାର ବିଦ୍ୟୁତ ଝଲକ ।

ଆଗରେ ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତ ମାଳା ।

ତା'ର ପାଦଦେଶରେ କେତୋଟି ଚା' ଦୋକାନ ! ଆମର ଟ୍ରକ୍ ଅଟକିଲା ସେଇ ଚା' ଦୋକାନ ପାଖରେ । ଟ୍ରକ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦୋକାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଯାଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ ! କାରଣ, ଦଳ ଦଳ ବିଶାଳକାୟ ମେଘଖଣ୍ଡମାନ ଆସି ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥାନ୍ତି ଭୂପୃଷ୍ଠର ସେହି ବନ୍ଧୁର ବକ୍ଷକୁ ।

ଯାହାହେଉ, କଷ୍ଟେମଷ୍ଟେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ଚା'ଦୋକାନରେ । ପହଞ୍ଚିଲୁ ମାତ୍ରେ, ଦୋକାନୀ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚା' କପ୍ ବଢ଼େଇ ଦେଲା ଆମ ହାତକୁ । କପ୍ ପାଖକୁ ମୁହଁ ନେଲା ବେଳକୁ ସେ ଥଣ୍ଡା ! କାରଣ, ଏପରି ଶୀତ ପଡ଼ୁଥାଏ ସେଠି !!

ଚା' ଖାଇସାରି ପୁଣି ଉଠିଲୁ ଟ୍ରକ୍‌ରେ···

···ଟ୍ରକ୍ ଗଡ଼ିଲା ଉଇ-ଜାଇ ସୀମାନ୍ତ ପଥରେ ।

ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳାର ପାଦଦେଶରୁ ଯେତେବେଳେ ଉପରକୁ ଉଠୁଥାଏ ଆମ ଟ୍ରକ୍; ସେତେବେଳେ ପର୍ବତମାଳାର

ମନମୁଗ୍ଧକାରୀ ଦୃଶ୍ୟ ମତେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଭିଭୂତ କରି ପକାଉଥିଲା । ଧଳା ଧଳା ବଉଦ ଗୁଡ଼ିକ ସତେ ଯିମିତି ପଥଶ୍ରାନ୍ତିର କ୍ଲାନ୍ତି ଅପନୋଦନ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ ନେଉଛନ୍ତି ଗଗନଚୁମ୍ବି ପାହାଡ଼ର ଚୂଡ଼ାରେ !! ବର୍ଷା ଚାଲୁଥାଏ ଝୁହାକୁ ଝୁହା—ପର୍ବତମାଳାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଶୃଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଉଥାଏ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଧୂମ୍ର କିରୀଟ ପରି—ଶିଖର ଦେଶରୁ ଝରଣାର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳବେଣୀ ଗଦଗଦମୁଖର କଳରୋଳରେ ବହି ଆସି ଲମ୍ଫ ଦେଉଥାନ୍ତି ତଳକୁ । ଆମ ଗନ୍ତବ୍ୟପଥର ଦୁଇଧାରରେ ସବୁଜ ଘନ ଜଙ୍ଗଲ, ତା'ର ଅପୂର୍ବ ନୀଳିମା, ବାଉଳା ବତାସର ପରଶରେ ତା' ମନ୍ଦ ହିଲ୍ଲୋଳର ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଉଥାଏ ମୋର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଅବସାଦ । ରାସ୍ତାର ଗୋଟିଏ ପାଖ କାହିଁ କେତେ ଉଚ୍ଚ ତ, ଅନ୍ୟ ପାଖଟି କାହିଁ କେତେ ଗଭୀର !! ତଳକୁ ଚାହିଁଲେ ଆଖି ପାଏନି ।

ଏଇମିତି ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଦିନ ତିନିଟାବେଳେ ଆମ ଟ୍ରକ୍ ପହଞ୍ଚିଲା 'ଭାନ୍ଦା' ନଦୀ କୂଳରେ । ଟ୍ରକ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲେଇ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲୁଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଗୋଆ ସତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ନାପସନ୍ଦ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କୁ ଗୋଆରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ନ ଦେବାକୁ ବମ୍ବେ ସରକାର ସୀମାନ୍ତରେ କଡ଼ା ପୋଲିସ ମୁତୟନ କଲେଣି ।

*
*   *

ଘଣ୍ଟେ ଭୁଲି ଡଙ୍ଗାରେ ଥରେ ଥରେ କରି ୩୧ ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ନଦୀ ପାରି ହୋଇ ପଶିଲୁ 'ଭାନ୍ଦା' ଗାଁ ଭିତରେ । ଠିକ୍

ସେତିକିବେଳେ ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଲା, ଗତ (୧୯୫୫) ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ତାରିଖ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସର କଥା । ସେହିଦିନ ଏହି 'ବାର୍ଦା'ଠାରୁ ଅଦୂରରେ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସର ନିର୍ମମ ଗୁଳି ମାଡ଼ରେ ଶତାଧିକ ନିରସ୍ତ୍ର, ଅହିଂସ ଭାରତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଢଳି ପଡ଼ିଥିଲେ—କେତେ ମଧ୍ୟ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ-ଥିଲେ ! ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍‌ରେ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି ।

ଯେଉଁ 'ସ୍ୱାଧୀନତା' ଟିକକ ପାଇଁ ଭାରତର ଜନସାଧାରଣ ଔପନିବେଶିକ ପରାଧୀନତାକୁ ପଦାଘାତ କରି ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ହସି ହସି ଫାଶୀକାଠରେ ନିଜକୁ ଝୁଲେଇ ଦେଇଥିଲେ;—ସେ ଆଶା, ସେ ଆକାଂକ୍ଷା ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ—ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଗଲା ସ୍ୱାଧୀନତାର ରଙ୍ଗିନ ଛବି । ଭାରତ ଭୂଇଁରୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ବାଦୀ ଇଂରେଜ ଜାତି ବିଦାୟ ନେବାର ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ ପରେ ବି ଭାରତର ଅପାମର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ବୁକୁ ଉପରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି ତିନୋଟି ବଡ଼ ଧରଣର ଘା'—ଗୋଆ, ଡାମନ୍, ଡିୟୁ ।

ଆଜି ଏସିଆର କାହିଁକି; ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ମୁକ୍ତିକାମୀ ଜନ-ସାଧାରଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଔପନିବେଶିକ ଶୋଷଣକୁ ଖତମ୍ କରି ନିଜର ଭାଗ୍ୟ ନିଜେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ଅଗୁଂସାର ହେଉଥିଲା ବେଳେ—ସ୍ୱାଧୀନତାକାମୀ ପାଗଳ ଜନତାର ଭୀମ ପଦାଘାତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଶିବିର ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଭୂଷୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଥିବାବେଳେ —କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍‌ର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ, ମର୍କିନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ଜବରଦସ୍ତ ଅଲ୍‌ସେସିଆନ୍ ସାଲାଜାର୍ ତା'ର ମୁମୂର୍ଷୁ ଉପନିବେଶ-ବାଦକୁ ଅକ୍‌ସିଜେନ୍ ଦେଇ ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ

ଭୂଇଁ ଗୋଆମାଟିରେ ଚଳାଇଛନ୍ତି ଫାସିଷ୍ଟ ଦମନଲୀଳା । ଏହା ଠାରୁ ଦୁଃସାହସ ଆଉ ବର୍ବରତା ବା କ'ଣ ଥାଇ ପାରେ ?

'ବାନ୍ଦା' ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଦେବ ମନ୍ଦିର···ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛଟିଏ ମନ୍ଦିର ସାମ୍ନାରେ । ସେହି ମନ୍ଦିରଟି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ବିଶ୍ରାମାଗାରରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ କିଛି ଦିନ ହେଲା ! ସେଇଠି ଯାଇ ବିଶ୍ରାମ ନେଲୁଁ । ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଠାରୁ 'ବାନ୍ଦା' ଏହି ୮୭ ମାଇଲ ଦୀର୍ଘପଥ ମଟର ଜଠା ସକାରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସିଥିବାରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳର ଅନେକେ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । କେତେକ ବି ଶୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ! ଆମେ କେତେଜଣ କେବଳ ବସିଥାଉଁ ବାହାର ବାରନ୍ଦାରେ । ଅପରିଚିତ ଲୋକ ସହିତ କଥା-ବାର୍ତ୍ତା ନ କରିବା ପାଇଁ ଆମ ସହିତ ଥିବା 'ଗାଇଡ୍'* ଆମକୁ ସତର୍କ କରି ଦେଇଥିଲେ । କାରଣ, 'ବାନ୍ଦା'ର ଦକ୍ଷିଣ ପଟକୁ ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତ ମୋଟେ ଡାକେ ବାଟ ! ଅନେକ ସମୟରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଗୁପ୍ତଚରମାନେ ସୀମାନ୍ତ ଟପି ଆସି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କଠୁଁ ଖବର ସଂଗ୍ରହ କରି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସଙ୍କୁ ନେଇ ଦିଅନ୍ତି ।

---

* ଯେଉଁମାନେ ଗୋଆରୁ ସବତ ଭିତରୁ ପଳାଇ ଆସି ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ କାମ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ପାଇଁ ଗଲାବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯାଇ ଗୋଆ ଭିତରକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

‘ବାନ୍ଦା’ ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଁ……

ଦୁଇଶହରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଘର । ଲୋକଙ୍କ ଚାଲି-ଚଳଣି ଅତି ସାଧାସିଧା । ଗାଁ ଟିକୁ ବର, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ ଘେରି ରହିଛନ୍ତି । ପାଖ ଦେଇ ବହିଯାଉଛି ଏକ ଖରସ୍ରୋତା ପାହାଡ଼ିଆ ନଈ । ନଈଟି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଗୋଆର ଭାଗେ ଆଉ ଭାରତର ଭାଗେ । ନଈକୂଳକୁ ଲାଗି ଗୃ’ ଦୋକାନଟିଏ । ନ୍ୟାସ୍‌ନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ (ଗୋଆ) ତରଫରୁ ସେହି ଦୋକାନରେ ଆମର ରାତିଭୋଜନର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଖିଆପିଆ ସରୁ ସରୁ ରାତି ଦ’ଶ ।

ଶୋଇବାକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଦଳର ନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଡକ୍‌ଧୀର୍ ସିଂଙ୍କ ସହିତ ଟିକେ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ମତେ ମିଳିଥିଲା । ଦେଖିଲି, ସିଂଜୀ ଜଣେ ବଡ଼ ହସ-ଖୁସିର ଲୋକ । ମୁଣ୍ଡରେ ବାଳ ନାହିଁ—ଚନ୍ଦା । ପାନ, ବିଡ଼ି, କୌଣସି ପ୍ରକାର ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟର ସେ ଧାର୍ ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଜଣେ ନାମ୍‌ଜାଦା କଂଗ୍ରେସବାଲା । ପଞ୍ଜାବର ରୌତକ୍‌ଠାରେ ସେ ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି ।

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, “ନେତାଜୀ ! ଏ. ଆଇ. ସି. ସି.ର ୱାର୍କିଂ କମିଟି ତ ଗୋଆ ସତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ନାପସନ୍ଦ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ

ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ; ଆଜ......ଆପଣ କଂଗ୍ରେସବାଲା ହୋଇ କମିଶନ-ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରବେଶ ପାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି ?"

ଉତ୍ତର ପାଇଲି, "ସେ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରେନା। ସ୍ୱାଧୀନତାର ତୃଷା ଆଗରେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅତି ଅପ୍ରଧାନ—ଗୌଣ।"

ରାତି ବେଶି ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ ଶୋଇବାକୁ ଗଲୁଁ।

—ପାଞ୍ଚ—

ସକାଳ ଆଠଟା···

ସେପଟେମ୍ବର ସାତ, ୧୯୫୫ ।

ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷ କରି ଜଳଖିଆ ଖାଇସାରିଥାଉଁ; ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଦୁଇଜଣ CID ଅଫିସର ଆଉ ଜଣେ ପୋଲିସ D. S. P. । ସେମାନେ ଆମକୁ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ନ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ଦଳର ନେତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସମସ୍ତେ ଖାଲି 'ହଁ ଜୀ' ମାରୁଥାଉଁ । ସେମାନେ ଫେରିଗଲେ ।

ବାରଟା ବାଜିବାକୁ କେତେ ମିନିଟ୍ ବାକି ଥାଏ···

ଦଳର ନେତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଆମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଦଳ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ—'ଦୋଦାମାର୍ଗ' ଅଭିମୁଖେ । 'ଗାଇଡ୍' ଜଣକ ଚାଲିଥାନ୍ତି ଆଗେ ଆଗେ, ଆମେ ୩୧ ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଚାଲିଥାଉଁ ତାଙ୍କ ପଛରେ । 'ବାନ୍ଦା' ଠାରୁ ବାମକୁ ଦଶମାଇଲ ଦୂରରେ 'ଦୋଦାମାର୍ଗ' । ସବୁଠାରୁ ଦୁର୍ଗମ ହେଉଛି ଏଇ 'ଦୋଦାମାର୍ଗ' ପଥ । ଏଇ ଦଶମାଇଲ ଭିତରେ ବହୁ ଖର ସ୍ରୋତା ନଦୀ ଓ ନାଳ ପଡ଼େ । ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସର୍ପିଳ ରାସ୍ତା—ପାବର୍ତ୍ତୀୟ ପଥର ଦୁଇ ଧାରରେ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ । ସୀମାନ୍ତ ଯେତିକି ନିକଟେଇ ଆସୁଥାଏ, ବର୍ଷାର ବେଗ ସେହିପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ ।

ଆମେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ପାଇଁ ଯାଉଛୁଁ, ସୀମାନ୍ତ (ଭାରତୀୟ) ପୋଲିସ ଏ ଖବର ପାଇ ଆମ ପଛେ ପଛେ ଦୁଇଟି ଭ୍ୟାନ୍‌ରେ କେତେକ ପୋଲିସ ଅଫିସର ଆମ ପିଛାଧରି ଚାଲି ଥା'ନ୍ତି ।

ଶେଷରେ ଆମେ ପହଞ୍ଚିଲୁ 'କଲ୍‌ନା' ନାମକ ଏକ ସ୍ଥାନରେ । ସେଠାରେ ଭାରତୀୟ ସୀମାନ୍ତରକ୍ଷୀ ପୋଲିସର ଗୋଟିଏ ଫାଣ୍ଡି ।

ସଂଧ୍ୟା ନଇଁ ଆସୁଥାଏ ସୀମାନ୍ତ ଆକାଶରେ—ପବନ ଓ ବର୍ଷାମାଡ଼ରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଉଁ । ହଠାତ୍ ଆମ ପଛରେ ଥିବା ଭ୍ୟାନ ଦୁଇଟି ଆମ କଡ଼ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା ଆଗକୁ ଓ କିଛି ଦୂରରେ ଯାଇ ଠିଆ ହେଲା । ସଙ୍ଗେ

ସଙ୍ଗେ ଭିତରୁ ବାହାରିଲେ ଲାଠିଧାରୀ କନେଷ୍ଟବଲ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ—'ବାନ୍ଦା'ଠାରେ ଯେଉଁ C. I. D. ଅଫିସର ଓ D. S. P.ଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲୁଁ, ସେହିମାନେ ! ସେତେବେଳେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲୁଁ ନିରସ୍ତ୍ର, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ ସଶସ୍ତ୍ର । ଅଣ୍ଟାରେ ରିଭଲ୍‌ଭର୍, କାନ୍ଧରେ ଫଟୋକାମେରା, ହାତରେ ଟର୍ଚ୍ଚ୍‌ଲାଇଟ୍, ଦେହରେ ସାମରିକ ବରଷାତି ।

ଆମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳ ସେତେବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଶାଳଗଛ ତଳେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ଥା'ନ୍ତି । ଟିକେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲାପରେ ଆମେ ପୁଣି ଉଠିବୁ । ପାଖ ଝରଣାରୁ ମନ୍ଦଏ ପାଣି ମୁଁ ପିଇଲି—ଶୋଷ ହେଉଥାଏ ପ୍ରବଳ ତା ସହିତ ଭୋକ ବି ! ପାଣି ପିଇଲା ବେଳେ ଭାବୁଥାଏ, "ଆଉ କେତେ ମିନିଟ୍ ପରେ ତ ନିଜ ବୁକୁରେ ଅନୁଭବ କରିବ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବୁଲେଟ୍‌ର ମଧୁର ଚୁମ୍ବନ, ପାଣି ପିଇ ବା ଲାଭ କ'ଣ ? ନା, ନା, ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ଗଣ୍ଡିଟାକୁ ନେଇ ପହଞ୍ଚେଇ ଦେବା ମୋ' ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ତା'ପରେ ? କ'ଣ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ?? ନା, ଏ ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ... ନୈରାଶ୍ୟ ବା ଫ୍ରଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ।

ସାମ୍ନାରେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଖର-ସ୍ରୋତା ପାହାଡ଼ିଆ ନଦୀ । ନଦୀଟି ପାରହେଲେ ଭାରତ ଅଉ ଗୋଆର ସୀମା । ଗୋଟିଏ ବାଙ୍କ ବୁଲିଗଲା ପରେ ଦେଖାଯାଏ ସୀମାନ୍ତର ଛୋଟ ପଥର ଖୁଣ୍ଟିଗୁଡ଼ିକ । ସତେ ଯିମିତି [illegible]

ଖୁଣ୍ଟି ଆର ପାଖରୁ କଏ ବାହାରି ଡାକୁଛି, ଆଉ କହୁଛି, "ମତେ ଶୃଙ୍ଖଳରୁ ମୁକ୍ତକର !"

ଜଣେ ପୋଲିସ ଅଫିସର ଆଗେଇ ଆସିଲେ ଆମର ଆଡ଼େ ଆଉ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଇଞ୍ଚେମାତ୍ର ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ଦବୁ ନାହିଁ।" ଠିକ୍ ତା' ପରେ ପରେ ମୋ' ମୁହଁରୁ ଅଜାଣତରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା, "ଆମେ ଆଉ ଇଞ୍ଚେମାତ୍ର ପଛକୁ ଫେରିବୁ ନାହିଁ ।"

ଅଫିସର ଜଣକ ଠିଆ ହୋଇ ମୋ' ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ କେତେବେଳ ପାଏଁ ! ସେ ସବୁକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଆମେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲୁଁ ।

ରାତ୍ରିର ଛାୟାମାନ ଅନ୍ଧକାର ଘନେଇଁ ଆସୁଥାଏ···

ଭୀଷଣ ଶୀତରେ ଥରି ଉଠୁଥାଏ ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିରା । ବସିଥିବା ଗଛ ମୂଳରୁ ଦଶହାତ ବାଟ ଯାଇଛୁ କି ନାହିଁ, ସଶସ୍ତ୍ର ପୋଲିସ ବାହିନୀ ସହ ଅଫିସର ମାନେ ଆମର ଗତିପଥ ଅବରୋଧ କଲେ । ସେ ଅବରୋଧକୁ ନମାନି ଆମେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ଗିରଫ କରି, ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଟ୍ରକ୍‌ଭ୍ୟାନ୍‌ରେ ଆଣି ରାତି ବାରଟା ବେଳେ ପୋଲିସ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲା ସୀମାନ୍ତ ବାଡ଼ରେ । ଆମେ ପୁଣି ଆସି ରହିଲୁ ସୀମାନ୍ତ ଠାରୁ ଦୀର୍ଘ ତେର ମାଇଲ ପଛରେ ।

ସେ ଦିନ ରାତିଟି ପୂରାପୂରି କଟିଲା ଉପବାସରେ······

ତହିଁ ଆରଦିନ ଦଶଟା ବେଳେ ଦଳର ନେତା ଶ୍ରୀ ଭଣ୍ଡାରି ସିଂ ପୁନାଠାରେ ଥିବା କେନ୍ଦ୍ର ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତିକୁ ଏକ ତାରବାର୍ତ୍ତାରେ ଏ ସମ୍ବାଦ ଜଣାଇଁ ଦେଲେ ।

ସାମନ୍ତବାଡ଼ିର ସ୍ଥାନୀୟ ଗୋଆ ମୁକ୍ତି କମିଟି ଅଫିସ ହୋଇଥାଏ ଆମର ବାସସ୍ଥାନ । କମିଟିର କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଯାହା ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ ଆଣି ଦଅନ୍ତି; ସେଥିକୁ ଖାଇ କୌଣସିମତେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ କରୁଥାଉଁ । ଦିନରେ ଦୁଇଥର ଲେଖାଏଁ ରତ୍ନଗିରିର ପୋଲିସ D. S. P. ଆସି ଆମକୁ ଗୋଆ ନ ଯିବାକୁ ବୁଝାଉଥା'ନ୍ତି ।

*

* *

ସାମନ୍ତବାଡ଼ି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟମ ଧରଣର ସହର । ଚତୁଃ-ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଛଇ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଆଉ ଘଞ୍ଚ, ଶ୍ୟାମଳ ବନାନୀ । ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଅତୀବ ମନୋରମ । ସେଠା ଲୋକଙ୍କର 'ସାଇବାବା' ହେଉଛନ୍ତି ଅରାଧ୍ୟ ଦେବତା । 'ବର୍ମସେଲ୍' କମ୍ପାନୀର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପେଟ୍ରୋଲ୍ ପମ୍ପ୍ ସେଠି ଅଛି । ଆଗେ ସାମନ୍ତବାଡ଼ିରେ ଜଣେ ରାଜା ରାଜୁତି କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତିକୃତି ପଥରରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖାଯାଇଛି । ସହର ମଝିରେ ଏକ ବଡ଼ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ସେଠା ଲୋକେ ହିନ୍ଦୀ ଖୁବ୍ କମ୍ କହନ୍ତି—ବେଶି କହନ୍ତି ମରାଠୀ ଭାଷା ।

ଏଗାର ତାରିଖ ସକାଳ ଆଠଟା·····

କେନ୍ଦ୍ର ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି (ପୁନା)ଠାରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଏକ ତାରବାର୍ତ୍ତା । ସେଥିରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା, "ଭାରତୀୟ ପୋଲିସର ବାଧାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କର ।"

—ଛଅ—

ବର୍ଷଣମୁଖର ସକାଳ......,

ଘଡ଼ିରେ ବାଜୁଛି ଛ'ଟା......

ସେପ୍ଟେମ୍ବର ତା ୧୧ ରିଖ, ୧୯୫୫ । ବାହାରେ ବର୍ଷା ଚାଲିଥାଏ ବେଦମ୍ । ପୁନା ସମିତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୁତାବକ ୩୧ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପୁଣି ଗୋଆ ଅଭିଯାନ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ସାମନ୍ତବାଡ଼ିଠାରୁ ତିନି ମାଇଲ ବାଟ ଗଲାପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବୁଦବୁଦକିଆ ଜଙ୍ଗଲ । ବର୍ଷାମାଡ଼ରେ ଲୁଗାପଟାରୁ ପାଣି ଚୋହି ପଡ଼ୁଥାଏ । ହଠାତ୍ ଦେଖାଗଲା, କିଛିଦୂରରେ ରତ୍ନଗିରିର ପୋଲିସ୍ D. S. P. ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶ ଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର ପୋଲିସଙ୍କୁ ଧରି ଆମର ଗତିପଥ ଅବରୋଧ କରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ରାସ୍ତାକଡ଼ରେ ଥୁଆ ହୋଇଛି ଦ' ଟନିଆ ଖଣ୍ଡେ ପୋଲିସ୍ ଭ୍ୟାନ୍ ।

ଆମକୁ ଦେଖି ପୋଲିସ୍ ବାହିନୀ ଅଗେଇ ଅସିଲେ— D. S. P. ମଧ୍ଯ ଆମକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ବିଫଳ ହେଲା । ଯେଉଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଘରକୁ ବଜ୍ରଠାରୁ ଅଧିକ କଠୋର କରି ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମି, ବାସସ୍ଥାନ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ରଙ୍କ ମମତାକୁ ପାଦରେ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ଆଗେଇ ଅସିଛନ୍ତି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସଂଗୀନ୍‌କୁ ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ—ସେମାନେ ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ସୀମାନ୍ତରକ୍ଷୀ ପୋଲିସର ଗିରଫଦାର୍ ଧମକ୍‌ରେ ଯେ ପଛକୁ ଫେରିବେ, ଏହା ଏକ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା ।

ଆମେ ପୋଲିସର ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ଆଗେଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲୁଁ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୋଲିସ ବାହିନୀ ଭାଇଙ୍କୁ କାନ୍ଧ ମିଳାଇ, ବନ୍ଧୁକରେ ବନ୍ଧୁକବଦ୍ଧ ସାମ୍ନାରେ ଠିଆହେଲେ ଆମର ରାସ୍ତା ଅବରୋଧ କରି । ଘୋର ବର୍ଷା ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏକାଳ ସୀମାନ୍ତରକ୍ଷୀ ପୋଲିସବାହିନୀ ସହ ଧକା-ପେଲା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଚାଲିଲା ଆମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳର । ସବୁ ପ୍ରକାର ବାଧା ଦେଇ ଯେତେ-ବେଳେ ସେମାନେ ବିଫଳ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ D.S.P. ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ଭ୍ୟାନ୍‌ରେ ଭର୍ତ୍ତି-କରି ସେମାନେ ଆମକୁ ଅଣି ଛାଡ଼ିଦେଇ ଗଲେ ସୀମାନ୍ତ-ବାଡ଼ରେ ।

ଭ୍ୟାନରୁ ଓହ୍ଲେଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମେ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଏକ ବାଟରେ ଆମର ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କଲୁଁ ।

କିଛିଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଲାପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଏକ ବିରାଟ ପାହାଡ଼ । ପାହାଡ଼ ଉପର ଦେଇ ରାସ୍ତାଟି ଲମ୍ବି ଯାଇଛି ବାନ୍ଦା ନଦୀକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ପାହାଡ଼ର ଶିଖର

ଦେଶ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅମେ ପଶିଲୁ ଆହୁରି ଘନ-ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ । କିଛି ଦୂର ଗଲାପରେ ଦେଖାଗଲା, ପୁଣି D.S.P. ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ସଶସ୍ତ୍ର କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କୁ ଧରି ରାସ୍ତା ଅବରୋଧ କରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଏଗାରଟା ବାଜିଯାଇଥିଲା······

ପର୍ବତ ପାଦଦେଶର ଅନାମିକା ବୃକ୍ଷ ଚୂଡ଼ାରୁ ଭାସି ଆସୁଥିଲା ପକ୍ଷୀର କାକଳି—ହେମାଳିଆ ପବନ ବହୁଥିଲା ଅବଶ୍ରାନ୍ତ !···ବର୍ଷାର ବେଗ ବି ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିଲା !! ଅମକୁ ପୁନର୍ବାର ଗିରଫ କରାଗଲା । D.S.P. ଅମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଭ୍ୟାନ୍‌ରେ ବସିବା ପାଇଁ । ଅମେ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କରି, ଭ୍ୟାନ୍‌ରେ ନ ବସି ବସିଗଲୁ ସେହି ପାର୍ବତ୍ୟ, ସର୍ପିଳ ରାସ୍ତାର ଦୁଇଧାରରେ ।

ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତର ବର୍ଷା ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ଷାପରି ନୁହେଁ;—ମୂଷଳଧାରାରେ ବର୍ଷା ! ଚେକା ଚେକା ମେଘମାଳା ସତେ ଅବା ଆସି ମାଟିରେ ଲାଗି ଯାଇଛନ୍ତି ! ଅସରାଏ ପରେ ଅସରାଏ ଆସେ ତା'ର ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ।

ଅମେ ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ବସି ରହି ଥାଉଁ, ତା'ର ଅନତି-ଦୂରରେ 'ଇନ୍‌ସୁଲ୍' ନାମକ ଏକ ଛୋଟ ଗାଁ । ବାଟଚଲା, ଉପବାସ, ବର୍ଷାମାଡରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶରୀର ପ୍ରାୟ ଅବସନ୍ନ ! ପୋଲିସ ଅମକୁ ଗିରଫ କରି, ବସାଇ ରଖି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ନଥିବା ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଧନ ଦୁଇଟା କେଟଲ ସେଇ

'ଇନ୍‌ସୁଲ୍' ଗାଁରୁ କେତେକ ଛାତ୍ର ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ କୁଣ୍ଡରେ କିଛି ତିଆରି ଚା' ଏବଂ ବନ୍ ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସମସ୍ତେ ଟିକେ ଟିକେ ଚା' ଖାଇ ଆଶ୍ୱସ୍ତିର ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଲୁ । ଭୀଷଣ ବର୍ଷା, ସେଥିରେ ପୁଣି ନାହିଁ ନଥିବା ଶୀତ । ତା'ର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ଚା'କପ୍ ଓ ଜଳନ୍ତା ବନ୍ ସତେ ଯିମିତି ଅମର ସ୍ୱର୍ଗର ସଂପତ୍ତି !! ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ବନ୍ଧୁମାନେ ଘୋର ବର୍ଷାରେ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର ଓ ପଥଶ୍ରମ କରି ଆଣି ଆମକୁ ଚା' ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ହୃଦୟର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ଜଣାଉଁଛି କୃତଜ୍ଞତା ।

ଦିନ ତିନିଟା··· ।

ଆମେ ସେମିତି ବସିଥାଉଁ ରାସ୍ତାର ସେଇ କାଦୁଅ ଉପରେ; କିନ୍ତୁ ପୋଲିସମାନେ ଭ୍ୟାନ୍ ଭିତରେ ବସିଥାନ୍ତି ଆରାମରେ ! ପୁଣି ଥରେ ପୋଲିସ ଆମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲା ଭ୍ୟାନରେ ବସିବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କେହି କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ ।

"ନିରସ୍ତ୍ର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି, ସାରାଦିନ ବସାଇ ରଖି କାହିଁକି କିଛି ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ନାହଁ ?" ବୋଲି ପୋଲିସକୁ କୈଫିୟତ ତଲବ୍ କଲେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳର ନେତା-ଚୌଧୁରୀ ଉକ୍‌ଦାର ସିଂ । କିନ୍ତୁ ପୋଲିସ ତରଫରୁ ତା'ର କୌଣସି ଜବାବ ମିଳିଲା ନାହିଁ !

ଆକାଶରେ ଜମାଟ ବନ୍ଧା କଳା ମେଘ···

ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ଆରବ ସାଗର ଉର୍ମିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମାଡ଼ି ଆସିଲା ସଂଧ୍ୟା—ଦିବାବସାନର ସୂଚନା ଦେଇ । ନୀଡ଼ାଭିମୁଖୀ ପକ୍ଷୀଦଳର ପଛୁଆର ଫେରି ଯାଉଥାଏ ତା'ର ନୀଡ଼କୁ—ଚେଁ ଚୁଁ ଶବ୍ଦରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ ନିବିଡ ବନ ଭୂମି । ମନେ ହେଉଥାଏ, ସତେ ଯିମିତି ଆମର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ମୁହ୍ୟମାଣ ହୋଇ ସେମାନେ ଜଣାଉଛନ୍ତି ଆମକୁ ସମବେଦନା !!

ଗୁଡ଼ୁଁ ଗୁଡ଼ୁଁ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ବଭ୍ରବଣିର ଘନାୟମାନ ଅନ୍ଧ-କାର—ହେମାଳିଆ ପବନସହିତ ଖୁବ୍ ଯୋର୍ ରେ ବର୍ଷା ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଯିବୁ କୁଆଡ଼େ !! ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତ ଚାରି-ମାଇଲ ଦୂର । ପଛକୁ ତ ଫେରିବୁ ନାହିଁ ! ଉପରେ ଅନନ୍ତ; ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ; ନିମ୍ନରେ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ, ଚାରି ପାଖରେ ସଶସ୍ତ୍ର ପୋଲିସ ବାହିନୀ;—ମଝିରେ କେବଳ ଆମେ କେଇଜଣ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ, କ୍ଷୁଧିତ, ନିରସ୍ତ୍ର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ !

ବର୍ଷା ଚାଲିଥାଏ···ପବନ ପିଟୁଥାଏ···ସେହି ତମିସ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ପାର୍ବତ୍ୟ ପଥ ଉପରେ ବସି ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ ଜନ୍ମଭୂମି ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ନୌବାଣିଜ୍ୟ କଥା । ଭାବୁଥାଏ, କାହିଁକି ବା ବନ୍ଦହେଲା—ସେ ବାଣିଜ୍ୟ !! ଧରାଯାଉ ସେଠା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବାବ୍ଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ! ବାଲି ଦ୍ୱୀପରୁ ନୌ ଭେଳା-ଚାଲିଛି ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ବକ୍ଷଚିରି, ଆଣ୍ଡାମାନ ଅତିକ୍ରମ କରି ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ଅଭିମୁଖରେ । ସାଧବ ମଧୁକର ବୈଶାଖଲ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନରେ ଆସୀନ — ପରିଚାରକଗଣ ଛତ୍ର-ଚାମର ଧରି ଚାରି-ପାଖରେ ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ମର୍ଦ୍ଦଳ, କାହାଳୀ ବାଜୁଛି—ନାବିକଗଣ ଅବଶ୍ରାନ୍ତ ବାହୁ ଚାଳନାରେ କାତମାରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ପ୍ରଭାତର ସୂର୍ଯ୍ୟ

ଚକ୍ରବାଳର ବୁକୁ ଭେଦ କରି ଉଠି ଆସୁଛନ୍ତି ଉପରକୁ । ହଠାତ୍ ଦୂରରେ ଦେଖାଗଲା ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଧରଣର ନୌକା—ପାଲ ଉଡ଼ାଇ ତୀବ୍ର ଗତିରେ ତାହା ଛୁଟି ଆସୁଛନ୍ତି ସାଧବଙ୍କ ବୋଇତ-ଭେଳା ଆଡ଼କୁ । ମଧୁକର ଭାବିଲେ, ହୁଏତ କେହି ବଣିକ ବନ୍ଧୁଭାବ ପାତିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସୁଥିବେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ! ସେ ତାଙ୍କ ନାବିକମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ବୋଇତଭେଳାର ଗତି ମନ୍ଥର କରିବାକୁ ।

ତା'ପରେ.........

ସେହି ଅଜଣା ନୌକା ଗୁଡ଼ିକ ଆସି ଲାଗିଲା ମଧୁକରଙ୍କ ବୋଇତ ପାଖରେ । ମଧୁକର ସିଂହାସନରୁ ଉଠି ନୂତନ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବା ପାଇଁ ଆସି ଠିଆ ହେଲେ ବୋଇତର ଧାରକୁ ନିକଟରେ । କିନ୍ତୁ...ଏ କ'ଣ ? ଅଦ୍ଭୁତ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ, ଅଦ୍ଭୁତ ପରିଧେୟ, ଅଦ୍ଭୁତ କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଅଦ୍ଭୁତ ଚାହାଣୀ ଆଉ ବ୍ୟବହାର । ମଧୁକର ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁଭାବରେ ସ୍ୱାଗତ କରିବାକୁ ଉଠି ଯାଇଥିଲେ; ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଖାଇ ବନ୍ଦୀ କଲେ—ଚାଲିଲା ଖଣ୍ଡଯୁଦ୍ଧ । ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଓଡ଼ିଆ ନାବିକଗଣ-ପରାସ୍ତ ହେଲେ—କେତେ ବା ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ବିଲୀନ ହେଲେ ! ଆଗନ୍ତୁକ ନାବିକଗଣ ମଧୁକରଙ୍କ ମୂଲ୍ୟବାନ ପଣ୍ୟ-ସମ୍ଭାର-ଆପଣା ନୌକାରେ ଭରି ନେଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ସାଗର ବକ୍ଷର ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥରେ ।

ଏଇମାନେ ହେଲେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଜଳଦସ୍ୟୁ ! ଯିଏକି ବଂଶଧରଙ୍କ ଭିତରୁ ଆସିଲେ — ଭାସ୍କୋ ଡ଼ାଗାମା—ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳକୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟଟକ

ରୂପରେ । ରାଜା ଜାମୋରିନ୍‌ଙ୍କ ସହ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ କଲେ ଏବଂ ଦସ୍ୟୁର ଦୈତ୍ୟକର୍ମର ସାଫଲ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରି ଫେରିଗଲେ ନିଜ ଦେଶକୁ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ପଡ଼ିଲା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିର ମୂଳଦୁଆ ।

ତା' ପରେ ?

···ଚାଲିଲା ହତ୍ୟା, ଲୁଣ୍ଠନ୍, ଫରାସୀ ଓ ଇଂରେଜଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ, ପୁଣି ମୈତ୍ରୀ । ପରିଶେଷରେ 'କ୍ୟାନ୍‌ସର୍' ବ୍ରଣ ଭଳି ଭାରତ ବୁକୁରେ ରହିଗଲା ଗୋଆ, ଡାମନ୍, ଡ଼ିୟୁ ଓ ନଗର-ହାଭେଲି ।

ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ଯା'ର ପରଂପରା, ଆଜି ସେଇ ଜାତିର 'ଜନନେତା' ସାଲାଜାର୍‌ଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଆରେ ଚାଲିଛି ମୁକ୍ତି ଅଭିଯାନ । ଅତୀତର ସେଇ ମଧୁକର ବୈସ୍ୱଶଲଙ୍କର ଜଣେ ନଗଣ୍ୟ ଦାୟାଦ ରୂପେ ମୁଁ ଆଜି ସେଇ ଅଭିଯାନର ଜଣେ ସୈନିକ ।

ଏଇକଥା ଭାବି ବସି ବସିକା ମନେ ମନେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ ।

*

* *

ରାତି ସାତଟା······

ଅନେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ରାସ୍ତାର କାଦୁଅ ଉପରେ ଶୋଇ ଗଲେଣି । ମୋ' ପାଖକୁ ଲାଗି ବସିଥା'ନ୍ତି ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଲେଜିସ୍ଲେଟିଭ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌ର ନେତା ଶ୍ରୀ ଏସ୍. ଏନ୍. ଗାଙ୍ଗୁଲି । ସେହି ଅନ୍ଧକାର ଆଉ କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ଅରଣ୍ୟ ପଥ ଉପରେ ବସି ମୁଁ ଗାଉଥାଏ ମୋର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରଚିତ ସଙ୍ଗୀତ—

"ତୁମ୍ଭେ ଏ ଦେଶର ମାଟି ଭରତା
ଉପନିବେଶର ଯେତେ ଜନତା
କେତେ କାଳ ଯୋଡ଼ିଥିବୁ ତୁ ମଥା ?
ଉଠ। ତୋର ହାତଆର...
ଆସି ହେଲାଣି ଭୋର୍ ।"

ହଠାତ୍ ପାଖରେ ଥିବା ପାହାଡ଼ର ଶିଖର ଦେଶରୁ ଦେଖାଗଲା ଏକ ମୋଟର ଲାଇଟ୍ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଧୀରେ ମଟରଟି ଠିଆ ହେଲା ଆସି ଆମ ପାଖରେ । ଭିତରୁ ବାହାରିଲେ ବମ୍ବେର ପୋଲିସ D. I G. ମି ନଗରବାଲା । ମଟରରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ D. I. G. ଚିତ୍କାର କଲେ "Throw them in to the van."

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୂରରେ ଥିବା ତିନୋଟି ପୋଲିସ ଭ୍ୟାନ ଠିଆ ହେଲା ଆସି ଆମ ପାଖରେ । D. I. G ପୋଲିସ ବାହିନୀକୁ ପୁଣି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ "Kick them if they refuse." ଠିକ୍ ତା' ପରେ ପରେ ପୋଲିସ ବାହିନୀ ଆମ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଆମକୁ ତାଙ୍କୁ ଟେକି ଜବରଦସ୍ତ ଭ୍ୟାନରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ସେଇମିତି କାଦୁଅ ଉପରେ ଶୋଇ ରହିଥାଏ । ମତେ ଜଣେ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଉଠିବାକୁ

ଗୋଇଠା ମାରିଲା । ସେଇମିତ ପଡ଼ି ରହି କହିଲି, "Why do you harass us ? You may take us to Jail."

ମୋ' ମୁହଁରୁ କଥା ନ ସରୁଣୁ, ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପ୍ରହାର । ବାଧା, ବୁଟ୍ ଗୋଇଠା, ଗୋବଦସା 'ବେଟନ୍'ରେ ଖୋଚା ଚାଲିଲା । ତା'ପରେ ଦୁଇ ଜଣ କନେଷ୍ଟବଲ ଡାକୁ ଠେକା ମତେ ଜବରଦସ୍ତି ଭ୍ୟାନ୍‌ରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ତଳର ଘାସକୁ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଚାପି ଧରି ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ହଠାତ୍ କେତୋଟି ବୁଟ୍ ଗୋଇଠା ଆସି ଅଣ୍ଟା ଓ ପିଠିରେ ବସିବାରୁ ମୁଁ ସଂଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ଘଣ୍ଟାଏ ପରେ ।

ଚେତା ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି, ଶ୍ରୀ ଉକ୍‌ଧୀର ସିଂଙ୍କ କୋଳରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ମୁଁ ଭ୍ୟାନ୍ ଭିତରେ ଶୋଇଛି । ଭ୍ୟାନର ଚକ ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ରୁ ଯାଇ ଆଉ ଏକ ଗାଡ଼ରେ ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ଭୀଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ ମୁଁ । ଭ୍ୟାନ ଛୁଟିଥାଏ—ଖାଲ-ଢିପ, ପାର୍ବତୀୟ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି । ତା'ର ଭିତରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ ଉପରେ ବସୁଥାଏ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ମାଡ଼ । ସେହି ମାଡ଼ ସହିତ ଧ୍ୱନି ଉଠୁଥାଏ, "ମୋରାରଜୀ ସର୍କାର—ମୁର୍ଦ୍ଦାବାଦ୍ ।"

ରାତି ଦଶଟା…

ଭ୍ୟାନ୍ ପହଞ୍ଚିଲା ସାମନ୍ତବାଡ଼ିରେ ।

ପୋଲିସ ତରଫରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା, "ନିଚେ ଉତ୍ରୋ !'

କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସେଥିରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ ନା ଭ୍ୟାନ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ନାହିଁ ! ନ ଓହ୍ଲାଇବାରୁ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମାଡ଼—କେତେକଙ୍କୁ ବି ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ ଟେକି ବାହାରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଗଲା ! ସେତିକିବେଳେ ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, "ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଆଜି ଭାରତୀୟ ପୋଲିସ ଭିତରେ ଛପିଛି କୋଉଠି !!"

ଜଣେ ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଆସି ମତେ ଭ୍ୟାନ୍‌ରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ହୁକୁମ୍ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥାଏ ।

ତା'ପରେ "ଉଠରେ ସାଲେ !" କହି ଦୁଇ ଜଣ କନେଷ୍ଟବଲ ମତେ ଟେକି ତଳକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ଫଳରେ ମୁଁ ଦୁମ୍‌କିନା କଚୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ରାସ୍ତା ଉପରେ । ତା'ପରେ ଆହୁରି ଦୁଇ ଜଣ ବିଶାଳକାୟ ବୁଟ୍‌ପିନ୍ଧା କନେଷ୍ଟବଲ ମୋ' ଉପରେ ଚଢ଼ି ମତେ ଚକଟିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ମୋର ଡାହାଣ ହାତ, କଟି, ଏବଂ ନାନାସ୍ଥାନରୁ ରକ୍ତଧାର ଛୁଟିଥାଏ । ପୋଲିସର ଏ ନିର୍ମମ ପ୍ରହାରରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଚଳ ହୋଇଗଲା ମୋର ଡାହାଣ ଅଙ୍ଗଟି ।

ସାମନ୍ତବାଡ଼ିର ଜଣେ ସ୍ଥାନୀୟ ମହିଳାକର୍ମୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଯମୁନାବାଈ ସାମନ୍ତ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେଇ, କ୍ଷତସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଅୟୋଡ଼ିନ୍ ଦେଇ, ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ବାନ୍ଧି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଚିକିତ୍ସା କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଜ୍ଞା ଫେରି

ଆସିଥିଲା—ଝରକା ବାତାୟନ ପଥରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ପବନ ଖେଳି ଖେଳି ଚାଲୁଥିଲା । ଶ୍ରୀମତୀ ସାମନ୍ତ ମୋର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ସବୁକଥା କହିଲି । ତା'ପରେ ସେ ମତେ ପଚାରିଲେ, ମୁଁ ଚା' ଖାଏ କି ନାହିଁ । ସମ୍ମତି ଜଣାଇଲି । ସେ ତାଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଚା' ତିଆର କରିବାକୁ କହି ମୋ' ଲାଗି ବହୁ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ଜଣେ ଅପରିଚିତା ନାରୀର ଏ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋର ବାରବୁଲା ମନଟାକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଥିଲା ବାରମ୍ବାର । ସେ ସେବା ତାଙ୍କର ଜୀବନରେ ଭୁଲି ହେବନି—ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ଯେତେବେଳେ ସାମନ୍ତବାଡିରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଲି, ସେତେବେଳେ ସେହି ମହିଳା ନର୍ସଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସହାନୁଭୂତି, ମମତା, ଆଖି ଆଗରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ପରି ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । କଟକ ଫେରିଲା ପରେ ସେହି ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳା ମହିଳାଙ୍କ ପାଖକୁ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଇ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲି । ସେ ତା'ର ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର ଉତ୍ତର ଚିଠି ଆକାରରେ ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ହେଉଛି, ଏହି—

Savantabadi
Dated 11th. Oct 1955

Dear brother,

Received your letter dated the 19th. Sept. on the 5th Oct. I was surprised to see your letter. You have expressed your thanks of gratitude in your letter, but whatever we had done was our duty. We are all well here.

I pray God to enable and stengthen you to fight against the Portugese. Hoping you doing well. My best wishes for you all.

Yours faithfully
Jamuntai Savant

ସାମନ୍ତବାଡ଼

ଅକ୍ଟୋବର ୧୧, ୧୯୫୫

ପ୍ରିୟ ଭାଇ !

ତମର ଗତ ସେପେ ୯ ତା ୧୯ ରଖର ଚିଠି ଅକ୍ଟୋବର ୫ରେ ପାଇଲୁ । ତମ ଚିଠିଟି ପାଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲୁ । ତମେ ତମ ଚିଠିରେ ଆମପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରି ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇଛ; କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯାହା ବା କରିଥିଲୁ, ତାହା ଆମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହିସାବରେ କରିଥିଲୁ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏଠାରେ ଭଲରେ ଅଛୁ ।

ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଯେ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦିଅନ୍ତୁ । ତମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶୁଭକାମନା କରେଁ । ଇତି ।

ତମର ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଯମୁନ୍ତାଇ ସାମନ୍ତ

*

* *

ସ୍ଥାନୀୟ ଗୋଆ ମୁକ୍ତିକମିଟି ଅଫିସରେ ମତେ ନେଇ ଶୁଆଇ ଦିଆଗଲା । ଦଳର ନେତା ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିଧାର ସିଂ·ଚୌଧୁରୀ ଏ

ସମ୍ବାଦ ଏକ ସଙ୍କେତ ତାରବାର୍ତ୍ତାରେ ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି (ବେଲଗାଓଁ)କୁ ଜଣାଇଁଦେଲେ । ପରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା, ଉକ୍ତ ତାରବାର୍ତ୍ତାଟିକୁ ବମ୍ବେ ସରକାର ବାଟରେ ଅଟକାଇ ଦେବାରୁ ଖବର ପହଞ୍ଚି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

—ସାତ—

ଆଉ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଘଡ଼ିରେ ବାଜିବ ଛ'ଟା...

...ସେପ୍ଟେମ୍ବର ତା ୧୨, ୧୯୫୫ । ବର୍ଷା ସେ ଦିନ ନଥାଏ—ଆକାଶ ଥାଏ ପରିଷ୍କାର । ପୂର୍ବ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ବୁକୁ ଚିରି ବହୁଦିନ ପରେ ସାମନ୍ତବାଡ଼ି ଆକାଶକୁ ଉଠି ଆସୁଥାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ । ପ୍ରଭାତୀର ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ତଳେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ବହୁଥାଏ ବାଉଳା ବତାସ—ପ୍ରାଚୀ ଚକ୍ରବାଳ ଉପରେ ଭାସମାନ ପ୍ରସାର-ଶୀଳ କେତେ ଖଣ୍ଡ ମେଘ ପଛରେ ବାଳସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ ଏକ ଅପୂର୍ବ ମାଦକତା । ଏକପ୍ରକାର ତେରେଛା, କଞ୍ଚାଲୋକ ପଡ଼ୁଥାଏ 'ଗୋଆ ମୁକ୍ତି କମିଟି' ଅଫିସ୍ ଗୃହର ସମ୍ମୁଖ ପରସ୍ତର ଉପରେ । ମେଘମୁକ୍ତ ଆକାଶର ନେଳିଆ ଛାତିରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଥା'ନ୍ତି ଦଳଛଡ଼ା କୁଆ କେଇଟା ! ଶେଷରେ

ପଞ୍ଜରର ସମ୍ମୁଖ ବାତାୟନ ବାଟେ ମୁଁ ନିର୍ନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁ ଦେଖୁଥାଏ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଉଡ଼ିବାର ଦୃଶ୍ୟକୁ । ଆ-ହା ! କି ସ୍ୱାଧୀନ ସେମାନେ ନୁହଁନ୍ତି !! ଅନନ୍ତ ଆକାଶର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ବକ୍ଷରେ, ମୁକ୍ତ ମରୁତକୁ କାଟି କାଟି, ନିଜ ନିଜର ସାଙ୍ଗଟିମାନଙ୍କରୁ ବାହାରି, ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ସେମାନେ । ସମସ୍ତ ଅବଲଭାର ଦୂରକୁ···ଜୀବନକୁ ଅକଣ୍ଠ ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ।

ଡାକ୍ତର ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରୁ ପ୍ରତିହତ ହେଲା ମୋ' ଭାବନାର ପ୍ରବହମାନଧାରା । ଡାକ୍ତର ମତେ ପରୀକ୍ଷା କରି, ଔଷଧ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ତା'ପରେ ମତେ ବେଲ୍‌ଗାଁଓ ପଠାଇ ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଗଲା ।

ଆଠଟାବେଳେ ବିଦାୟ ନେଲି ସାମନ୍ତବାଡ଼ିରୁ ।

ମୋଟର ଚାଲିଲା ବେଲଗାଁଓ ପଥରେ । ପୁଣି ସେହି ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳା ଭିତର ଦେଇ ଗତି କରୁଥାଏ ମୋଟର — ଉଠାପକା ଯୋଗୁଁ ଆଘାତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଭୀଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉଥାଏ । ସହଯାତ୍ରୀମାନେ ଚାହିଁ ଥାନ୍ତି ବିସ୍ମିତ ନୟନରେ— କେତେକେ ବା ସମବେଦନା ଜଣାଉଥାନ୍ତି ! ଶରୀରର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ମୋର ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍‌ରେ ବନ୍ଧା । ଶୋଇ ରହି ଭାବୁଥାଏ ଗୋଆ

ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମର ଭବିଷ୍ୟତ ଏବଂ "ଅଜାଦ୍ ଗୋମନ୍ତକ-ଦଳ"*ର କଥା ।

'ଅଜାଦ ଗୋମନ୍ତକ ଦଳ'ର ଜଣେ ଆତ୍ମ-ଗୋପନକାରୀ ନେତାଙ୍କ ସହିତ 'ବାନ୍ଦା' ଠାରେ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ଦଳର ମତ କ'ଣ ? ସେ କହିଥିଲେ, "ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନାମ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆତ୍ମ ହତ୍ୟା ।" ଏଇଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ 'ଅଜାଦ ଗୋମନ୍ତକ ଦଳ' କଣ୍ଟାରେ କଣ୍ଟାକାଢ଼ି ଶିଖିଛି । ଦସ୍ୟୁଦଳର ଶତ ଦମନ ସତ୍ତ୍ୱେ 'ଅଜାଦ ଗୋମନ୍ତକ ଦଳ' ମରି ନାହିଁ—ମରିବ ବି ନାହିଁ !

'ଗୋମନ୍ତକ' ଗଭର୍ଣ୍ଣରର ମରଣର ଭୀମ ଅନ୍ଧାରରେ ଦୋହଲିଯାଇଛି ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍‌ର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସାଲଜାର୍‌ର କଲିଜା—ଦାନ୍ତ ନିକୁଟି ତା'ର ଆମେରିକା ପ୍ରଭୁ ପାଖରେ ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରୁଛି ସେ ।

ମହାନ୍ ଚୀନ୍ ଜାତିକୁ ପଦାନତ କରି, ଚୀନଭୂଖଣ୍ଡକୁ ନିଜ ଚରିଭୂଇଁରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଆମେରିକା ଧନେ ତା'ର ପୋଷାପୁଅ ଚ୍ୟାଂ-କାଇସେକ୍‌କୁ ଆଧୁନିକ ହାତ-ହତିଆରରେ ସଜ୍ଜିତ କରିଥିଲା ଲାଲଫୌଜ୍ ବିରୁଦ୍ଧରେ । କିନ୍ତୁ ଫଳହେଲା ଠିକ୍ ଓଲଟା ! ପଶାକାଠି ଓଲଟି ପଡ଼ିଲା ।

---

* 'ଆଜାଦ ଗୋମନ୍ତକ ଦଳ' ଗୋଆର ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ବିପ୍ଳବୀ ରାଜନୈତିକ ଦଳ । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସର ଶତ ଦମନ, ଆଖିବୁଜା ଗୁଳିମାଡ଼ ଆଗରେ ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରେ ନା; ବରଂ ନିଜେ ଅସ୍ତ୍ରରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ମୁକାବିଲା କରେ ଅତତାୟୀର ମେସିନ୍‌ଗନ୍‌କୁ ।

ଚୀନ୍ ଆକାଶରେ ଦେଖାଦେଲେ ନୂତନ ଉଷାର ସୂର୍ଯ୍ୟ— ଶତାବ୍ଦୀର ସାମନ୍ତବାଦୀ ଶୋଷଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣିଭୂତ ହୋଇ ଏକ ନୂତନ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା । ଷାଠିଏ କୋଟି ଚୀନ୍ ଜନତାର ଶତ୍ରୁ ଚ୍ୟାଂ-କାଇସେକ୍ ଓ ତା'ର ସ୍ତାବକମାନେ କାଖରେ ପେଣ୍ଡ-ପୁଟୁଳା ଜାକ ଗୁଳିଲେ ଫର୍ମୋଜା ଦ୍ୱୀପକୁ । ସେହିପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ତ୍ତୁଗାଲକୁ ମାର୍କିନ ସରକାର ଓ ତା'ର ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଆଁଗିଲା ଡଲେସ ଯେତେ ଅଭୟବାଣୀ ଶୁଣାନ୍ତୁ;—ଯେତେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ ଦଅନ୍ତୁ ନା କାହିଁକ; ଗୋଆରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଉପନିବେଶ ଦିନେ ନଷ୍ଟ ଧ୍ୱଂସ ପାଇବ, ଏ'ଟା ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପରି ନିଶ୍ଚିତ ସତ । 'ଆଜାଦ ଗୋମନ୍ତକ ଦଳ' ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏକଥା ଜାଣେ— ସାତଲକ୍ଷ ଗୋଆବାସୀ ଭଲଭାବରେ ଜାଣନ୍ତି, ଗୋଆର ଭାଗ୍ୟ ନିହିତ 'ଆଜାଦ-ଗୋମନ୍ତକ ଦଳ' ହାତରେ ।

ଦୁଇଟା ପ୍ରାୟ ବାଜି ଗଲଣି ! ମଠର ପହଞ୍ଚିଲି ବେଲ୍-ଗାଓଁରେ । କେତେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁ ମତେ ମଠରରୁ ଟେକି ନେଲେ ସମିତି ଅଫିସକୁ । ମୋର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଅନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ—ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ! କାରଣ, ଏ ସମ୍ବାଦ ଆଗରୁ କେହି ପାଇ ନଥିଲେ !

ଅଫିସରେ ସେଇମିତି ଶୋଇଗଲି·····

୪ଟା ବେଳେ ଡାକ୍ତର ଆସି ଦୁଇଟା ଇଂଜେକ୍‌ସନ୍ ଫୋଡ଼ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ବର୍ଷା ମୁଖରିତ ସନ୍ଧ୍ୟା......

ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ତା ୧୩, ୧୯୫୫ ।

ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସଭାର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା । ଶବ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପରେ ମତେ ନିଆ ଯାଇଥିଲା ସଭାସ୍ଥଳକୁ । ଲୋକେ ଯିମିତି ମତେ ଭଲ ଭାବରେ ଦେଖିପାରିବେ, ସେଇମିତି ଶୁଆଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେଲା......

ପ୍ରଥମେ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତିର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ବାମ୍ ଆପ୍ଟେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଭାଷଣ ଦେଇ-ସାରିବା ପରେ, ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ନାଗରିକ ବମ୍ବେ ପୋଲିସର ଏତାଦୃଶ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରି ଭାଷଣମାନ ଦେଇଥିଲେ ।

ହଠାତ୍ ଅନୁଭବ କଲି ଆଘାତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଭୀଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ସେଇଠି ଶୋଇ ରହି ଛଟପଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ପାଖରେ ବସିଥିଲେ କେତେକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟା ଯୁବତୀ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଯୁବତୀ ଉଠି ଆସିଲେ ମୋ' ପାଖକୁ— ସମବେଦନା ମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, "କ୍ୟା ? ଆପ୍ କୋ ଜ୍ୟାଦା ଚୋଟ୍ ଲଗ୍ ଗିଆ ?!"

ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇ ସମ୍ମତି ଜଣେଇଲି । କାରଣ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏପରି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା ଯେ, ମୁହଁ ଖୋଲି କଥା କହିବା ମୋ' ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଟିକେ ଗରମ୍ ପାଣି ସେକ ଦରକାର ହେଲା । ଯୁବତୀ ମତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ତାଙ୍କ ବାସଭବନକୁ ଯିବା ପାଇଁ । କେତେଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗଲି ତାଙ୍କ ବାସଭବନକୁ ।

ଯୁବତୀଟି ତାଙ୍କ ବାସଭବନରେ ମୋର ଯେଉଁ ଅଯାଚିତ ସେବା କଲେ, ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଭୁଲି ପାରିନାହିଁ । ମୋ' କ୍ଷତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ଖୋଲି ତା ଦେହରେ ଗରମ ପାଣି ସେକ ଦେଇ, ଯୁବତୀ ମୋ' ପାଖରେ ବସି ମୁଣ୍ଡ ଚିପିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯୁବତୀଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ ମୋ' ପାଇଁ କିଛି ଗରମ ଦୁଧ, ବଟର୍ ଦିଆ ପାଉଁରୁଟି କେଇଖଣ୍ଡ ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୋର ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଚାଳନା କରୁ କରୁ ଯୁବତୀ କହିଲେ, "ଆପ୍ କୁଛ୍ ଖାଇଏ !" କଥା ପଦକରେ ସତେ ଯିମିତି ମା'ର ସ୍ନେହ, ଭଉଣୀର ଆଦର ପୂରି ରହିଥିଲା !! ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ଖାଇବି ବୋଲି 'ହଁ' କଲି । ହାତ ଚଳୁ ନ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭର ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁ ମୋ' ମୁହଁ ପାଖରେ ଟେକି ଧରିଲେ ଦୁଧ ପାତ୍ରଟିକୁ—ଯୁବତୀ ଖୁଆଇଦେଲେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ପାଉଁରୁଟି । ସେତେବେଳେ ଭାବୁଥାଏ, "କେଉଁ ଦୂର ଓଡ଼ିଶାଭୂଇଁର ଜଣେ ଅଜଣା, ଅନାମଧେୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ମୁଁ—

କ ସଂସର୍ଗ ବା ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର !! ଏମାନଙ୍କର ଏ ଅପାସୋର୍ ସ୍ନେହର ପ୍ରତିଦାନ ମୁଁ ବା ଯାଙ୍କୁ କ'ଣ ଦେଇ-ପାରିବି ? କେବଳ ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତାହିଁ ମୋର ଦେୟ ।

ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଛାଡ଼ିଲାବେଳେ ଏହି ଯୁବତୀଙ୍କର ପରିଚୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲି ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ । ଯୁବତୀଙ୍କ ନାମ ହେଉଛି ମନ୍ଦାକିନୀ ଯ୍ୱାଲ୍‌ଗି । ବେଲ୍‌ଗାଓଁ କଲେଜର ଜଣେ ଛାତ୍ରୀ ସେ । ଗତ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର (୧୯୫୫) ତାରିଖରେ ସେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କରି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପୋଲିସ ଦ୍ୱାରା ଶୋଚନୀୟ ଭାବରେ ଆହତ ହୋଇଥିଲେ । ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତିର ସଭାପତି ଡାଃ ଯ୍ୱାଲ୍‌ଗିଙ୍କର ସେ ଭଉଣୀ ।

ରାତି ନ'ଟା ବେଳେ ଯୁବତୀଙ୍କ ପରିବାରଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଗଲି ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ହସ୍‌ପିଟାଲକୁ । ଦୁଇଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ଟେକିନେଇ ଥୋଇଲେ ଗୋଟିଏ ଟାଙ୍ଗାରେ । ଯୁବତୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଁଲି ବିଦାୟକାଳୀନ ନମସ୍କାର—ଟାଙ୍ଗାର ଚକ ରାସ୍ତାର ଖାଲ-ଢିପ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଡ଼ି ଚାଲିଲା ହସ୍‌ପିଟାଲ୍ ଅଭିମୁଖେ ।

ହସ୍‌ପିଟାଲରେ ପହଞ୍ଚି ଯେଉଁ ବିଭତ୍ସ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି, ସେଥିରେ ଲୋମ ମୋର ଟାଙ୍କୁରି ଉଠିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଆଗରୁ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାର

ହାତ ନାହିଁ, କାହାର ଅଙ୍ଗ ବାଟୟୁଁଟନଟ୍‌ରେ ଗାଡ଼ି ଦିଆଯାଉଛି, କାହା ପାଦ ତଳର ଚମଡ଼ାକୁ ବ୍ଲେଡ୍‌ରେ କାଟି ଦିଆଯାଇଛି ! ଏହିପରି ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ସେମାନେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଜେଲ୍ ଗାର୍ଡ଼ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍‌ରେ । ଏ ସବୁର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ବିଦ୍ରୋହୀ ମନ ମୋର ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠିଲା, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ।

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଅସଂଖ୍ୟ ଭାରତୀୟ ନାଗରିକ ଏବଂ ଗୋଆବାସୀ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ବିସର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି ଗୋଆର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ । ଶହ ଶହ ଦେଶପ୍ରେମୀମାନେ ଆଜି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ସଢ଼ୁଛନ୍ତି—କେତେ ବି ସୁଦୂର-ଆଫ୍ରିକାରେ ଭୋଗୁଛନ୍ତି ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ! ଉଣାଅଧିକେ ତାର ଏକ ବିବରଣୀ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

୬୮ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ

୧ । ଶ୍ରୀ ଆନ୍ତୋନୀ ଜେ: ଡ଼ିସୁଜା, ସାଧାରଣ ସଂପାଦକ, ନ୍ୟାସ୍‌-ନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ (ଗୋଆ) ୧୯୫୨-୫୪ ।

୨ । ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ନାଇକ୍

୩ । ଜୟବନ୍ତ କୁନ୍ଦେ

୪ । ରାଜା କୁକଲୟ କର୍

୫ । ଶ୍ରୀ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ଦେଶପାଣ୍ଡେ (ଭାରତୀୟ)

୧୮ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ

୬ । ଶ୍ରୀ ଗୋଟେୟ

୭ । ଶ୍ରୀ ଫିଟି ନାଇକ୍

୮ । ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ସିରୋଡ଼କର୍

୧୯ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଆଫ୍ରିକାକୁ ନିର୍ବାସନ

୯ । ଡଃ ବ. ନା. ମୟେକର୍, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ନ୍ୟାସନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ (ଗୋଆ) ୩ୟ ଅଧିବେଶନ ।

୧୦ । ଡଃ ଟିକ୍ଲା ସୌଝ୍ୟା, ସାଧାରଣ ସଂପାଦକ, ନ୍ୟାସନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ (ଗୋଆ) ୧୯୩—୪୯

୧୧ । ଶ୍ରୀ ନ. ମ. କାରାପୁର୍କର୍

୨୦ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୧୦୦୦ ଙ୍କା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ:—ନଚେତ୍ ଅଧିକ ଦୁଇ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ

୧୨ । ଏ. ବ. ଅଲମେଦ୍, ସହକାରୀ ସଂପାଦକ, ନ୍ୟା. କଂ. (ଗୋଆ) ବମ୍ବେଶାଖା

୧୩ । ଶ୍ରୀ ବାଲା କାକୋଡ୍କର୍

୧୪ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାକର ଦ. ମାୟେ

୮ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୧୦୦୦ ଙ୍କା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୧୫ । ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କାକୋଡ୍କର୍

୧୬ । ଶ୍ରୀ ନଗେଶ କର୍ମଲି

୧୭ । ଶ୍ରୀ ଡାଲଫ୍ରେଡ୍ ଅଲ୍ଫାନ୍ସୋ, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ଓ ତେରଖୋଲ୍ ଅଭିଯାନକାରୀ ଦଳର ନେତା ।

୧୮ । ଶ୍ରୀ ମାର୍କ୍ ଫର୍ନାଣ୍ଡିସ୍, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ।

୧୯ । ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଥଳି

୨୦ । ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ନାରାୟଣ ପ୍ରଭୁ

୨୧ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଦତ୍ତ ପ୍ରଭୁ ।

୨୨ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାମୋଦର ପ୍ରଭୁ ଦେଶାଇ

୨୩ । ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଆଗ୍ନେୟା
୨୪ । ଶ୍ରୀ ଯଶୋବନ୍ତ ବାସୁଦେବ ଭଣ୍ଟ
୨୫ । ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଦାମୋଦର ପ୍ରଭୁ
୨୬ । ଶ୍ରୀ ମୁରଲୀଧର ବି. ଗଣେ
୨୭ । ଏ. ବି. କୋଏହେଲୋ, ୨ୟ ତେରଖୋଲ୍ ଅଭିଯାନକାରୀ-
ଦଳର ନେତା ।
୨୮ । ଶ୍ରୀ ପ୍ର. ସ. ଲଞ୍ଜେକର୍
୨୯ । ଶ୍ରୀ ଟି. ବି. କୁହ୍ନା
୩୦ । ଡଃ ରାମ୍ ହେଗ୍‌ଡ଼େ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ନ୍ୟାସନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ-
(ଗୋଆ)—୧ମ ଅଧିବେଶନ ।

୩୧ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବା. ନାୟକ	ଭାରତୀୟ ନାଗରିକ
୩୨ । ଶ୍ରୀ ମୋହନ ଶ୍ରୀନିବାସ ରାଓ	,,
୩୩ । ଶ୍ରୀ ମୋହନ ସିଂ ଜୋରା ସିଂ	,,
୩୪ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଘୋଜୀ କୋକଟେ	,,
୩୫ । ଶ୍ରୀ କଶନ୍ ସିଂ ରଘୁନାଥ ସିଂହ	,,
୩୬ । ଶ୍ରୀ ବ.ଅ. ରାଜ୍‌ଭ	,,
୩୭ । ଶ୍ରୀ ଅମର ସିଂ କର୍ତା ସିଂ	,,

୭ମ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୧୦୦୦ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୩୮ । ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତମ ଖାଣ୍ଡେ ପାର୍କର (ଇଂଜିନିଅର୍)
୩୯ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପ୍ରିୟୋଲକର୍
୪୦ । ଶ୍ରୀ ଏମ୍. ଜେ. ଗୁଣ୍ଟକ୍
୪୧ । ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ମାଂଜେରକର୍

୪୨ । ଶ୍ରୀ ଶିବରାମ ପାର୍ଶ୍ୱେକର୍
୪୩ । ଶ୍ରୀ ଭାନୁ ଦାସ ପାର୍ଶ୍ୱେକର୍
୪୪ । ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ପାର୍ଶ୍ୱେକର୍
୪୫ । ଶ୍ରୀ ବଶ୍ୱନାଥ କୁଡ଼୍ଚଡ଼୍କର୍
୪୬ । ଶ୍ରୀ କଶୋର ପାର୍ଶ୍ୱେକର୍

୬ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୧୦୦୦ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୪୭ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର୍ କୋର୍ଗାଓଁକର୍
୪୮ । ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ କେର୍କର୍
୪୯ । ଶ୍ରୀ ଜାଁନ୍ ସୁଆରସ୍
୫୦ । ଶ୍ରୀ ଗୋ. ରା. ନାଇକ୍
୫୧ । ଶ୍ରୀ ରଘବା କୁଙ୍କ୍ଲୋକର୍
୫୨ । ଜ. ଏ. ସାମନ୍ତ
୫୩ । ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ କର୍ପେ
୫୪ । ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଧାକୋଣ୍କର୍

୫ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୧୦୦୦ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୫୫ । ଶ୍ରୀ ବଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗ ଦେଶାଇ
୫୬ । ଶ୍ରୀ ବ. ଏ. ଫର୍ନିଣ୍ଡିସ୍
୫୭ । ଶ୍ରୀ ଗ. ଡ଼. କାମାଥ୍
୫୮ । ଶ୍ରୀ କୁମୁଦଚନ୍ଦ୍ର ଦେଶାଇ
୫୯ । ଶ୍ରୀ ଦିନକର ଧଲି
୬୦ । ଶ୍ରୀ ଏମ୍. ପରେରା
୬୧ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାକର ଭେଁବ୍ରେ

୪ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୧୦୦୦ ଙ୍କା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୬୨ । ଶ୍ରୀମତୀ ବଲାସିନ୍ନି ପ୍ରଭୁଦେଶାଇ
୬୩ । ଶ୍ରୀମତୀ ଶଶିକଳା ହାଡ୍ଡୋର୍‌କର୍
୬୪ । ଶ୍ରୀ ଗୋବନ୍ଦ ନା. ପ୍ରଭୁଦେଶାଇ
୬୫ । ଶ୍ରୀ ଶିବସ୍ୱମ ଲ୍ଲେଲେଁୟକର୍
୬୬ । ଶ୍ରୀ ତ୍ରିବକ୍ରମ ଭଚ୍ଛ
୬୭ । ଶ୍ରୀ ବିଠ୍ଠଲ ସୁର୍‌ଲ୍ଙ୍କର୍
୬୮ । ଶ୍ରୀ ଏ. ଏମ୍. ରିବେଲ୍ଲୋ
୬୯ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାକର ଭେଙ୍ଗ୍‌ଗେ
୭୦ । ମନୋହର ଫାଡଚ୍‌ଟେପକର୍
୭୧ । ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ସାମ୍ବତ୍
୭୨ । ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ ନାଇକ୍
୭୩ । ଶ୍ରୀ ତୁଲସୀ ଦାସ ମୋର୍ଜ୍ଙ୍କର୍
୭୪ । ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ପାର୍ଣ୍ଣେକର୍
୭୫ । ଶ୍ରୀ ବିଠ୍ଠଲ ମୋର୍ଯ୍ଙ୍କର୍
୭୬ । ଶ୍ରୀ ଗୋବନ୍ଦ ସ୍ନାପ୍‌ସେକର୍
୭୭ । ଶ୍ରୀ ସଦାନନ୍ଦ ଗାଡ୍କେକର୍
୭୮ । ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦାସ୍ ଅର୍ନୋଡ୍‌କର୍
୭୯ । ଶ୍ରୀ ସ୍ନେହଦାସ ନାଇକ୍
୮୦ । ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ଦେଶାଇ
୮୧ । ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତମ ସାମ୍ବଡ୍କେକର୍
୮୨ । ଶ୍ରୀ ଖେନା ଡ଼. ଗାଓଁଙ୍କର୍

୪ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ

୮୩ । ଶ୍ରୀ କୁ. ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଲକୃଷ୍ଣ ପଇଟଣ୍‌କର୍‌
୮୪ । ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଅ. ଫଲଦେଶାଇ
୮୫ । ଶ୍ରୀ ଶିବରାମ୍‌ ଗଣେଶ ସେଠ୍‌
୮୬ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନରଭେ୍ୟକର୍‌
୮୭ । ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଗୋପ୍ୟେକର୍‌
୮୮ । ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଭେଁବ୍ରେ
୮୯ । ଶ୍ରୀ ଅଁ. ଜେ. ଲୟୁଁଲ୍ସ

୩ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୫୦୦୦ ଙ୍କା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୯୦ । ଶ୍ରୀ ପି. ତାମ୍ବାରମ୍‌
୯୧ । ଶ୍ରୀ ମାଧବ ପଣ୍ଡିତ
୯୨ । ଶ୍ରୀ ଫେଲିକସ୍‌ ରୋଡ୍ରିଗ୍ସ୍‌
୯୩ । ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ସୁର୍‌ଲକର୍‌
୯୪ । ଶ୍ରୀ ବିନାୟକ ଦେଶାଇ
୯୫ । ଶ୍ରୀ ରୂପେନ୍ଦ୍ର ତଲାବଲିକର୍‌

୬ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୨୫୦ ଙ୍କା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୯୬ । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ କାରପୁର୍‌କର୍‌

୧ ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଓ ଟ ୨୫୦ ଙ୍କା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ

୯୭ । ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ଚେଲେଁୟାକର୍‌
୯୮ । ଶ୍ରୀ ବିଠ୍‌ଠଲ୍‌ ଖାରପର୍‌କର୍‌

୯୯ । ଶ୍ରୀ ଜ. ଜ. ସିଂକ୍‌ରେ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ନ୍ୟାସନ୍ୟାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ-
(ଗୋଆ) ବମ୍ବେ ଶାଖା ।
୧୦୦ । ଶ୍ରୀ ଶରଦ ପାର୍ଶ୍ୱେକର୍
୧୦୧ । ଶ୍ରୀ ଯୋସେଫ୍ ଫର୍ଣ୍ଣିଣ୍ଡିସ୍
୧୦୨ । ଶ୍ରୀ ଭିକ୍ଷୁ ଦେବ୍‌ଲେ *

ଖାଲି ଏତିକ ନୁହେଁ, ଅଧିକରେ ଅନେକ ଦେଶପ୍ରେମୀଙ୍କର ମେରୁଦାଣ୍ଡ ପ୍ରତିଦିନ ଚୂନା ହେଉଛି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ରଥଚକ ତଳେ ।

ଗତ ତା ୨୭।୭।୫୫ ରିକରେ ଗୋଆରେ ଥିବା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ସାର୍ଜେଣ୍ଟ ରେଜୋର୍ଓ ଡୁ ଗ୍ରମେଣ୍ଟ କୋଷ୍ଟା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସୈନ୍ୟବାହିନୀକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭାରତ ଭିତରକୁ ପଳାଇ ଆସିଥିଲେ । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ପୋଲିସ ତାଙ୍କୁ ନ ପାଇ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଚଳାଇ ତାଙ୍କୁ ଅଟକ ରଖିଛନ୍ତି ।

ଗୋଆର ଖ୍ୟାତନାମା ସମାଜସେବୀ, ବିଖ୍ୟାତ ଦାମୀ ଶ୍ରୀ ରାଜାରାମ୍ କୁଣ୍ଡେକର୍ ୧୯୫୫ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସ

* ଗୋଆ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ [ବେଲ୍‌ଗାଓ]ଙ୍କ ସୌଜନ୍ୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ... ।
ଲେ.—

ତା ୨୮ ବୟସରେ ଗୋଟିଏ କୂଅକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ଗୋଆର ବଡ଼ ବଡ଼ କରଦାତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଶ୍ରୀ କୁଣ୍ଡେକର୍ ଥିଲେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ କରଦାତା । ଏହି କୁଣ୍ଡେକର୍‌ଙ୍କୁ ଗୋଆର ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ସର୍କାର ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ କର ବସାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବରେ, ଗୋଟିଏ ଚୁକ୍ତିପତ୍ରରେ ଦସ୍ତଖତ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା ଫଳରେ ସେ ଏହାକୁ ଲଜ୍ଜା ଓ ଅପମାନ ମନେ କରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ ।

ଗୋଆର ରାଜଧାନୀ 'ପାଞ୍ଜିମ୍' 'ଫ୍ରି ପୋର୍ଟ୍' ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେଠାକୁ ଆସୁଥିବା ଜିନିଷ-ପତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶୁଳ୍କ ବସେ ନାହିଁ । ଫଳରେ 'ସବୁ ଜିନିଷ ସେଠାରେ ଅତି ଶସ୍ତା । କାପ୍‌ଷ୍ଟେନ୍ ସିଗାରେଟ୍ ଏକ ପାକେଟ୍‌ର ଦାମ୍ ଦଶ ପଇସା, ସୁନା ତୋଳା ଗୁଳଶି ଟଙ୍କା, ବିଲାତି ମଦ ବି ପ୍ରଚୁର ! ବଡ଼ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସେଠାରୁ ଶସ୍ତା ଦରରେ ଜିନିଷ କିଣି, ଭାରତରେ ତାକୁ ଚଢ଼ୀ ଦରରେ ବିକି, ବେଶ୍ ଦି' ପଇସା ପକେଟରେ ପକାନ୍ତି ! ଗୋଆର ରାଜଧାନୀ 'ପାଞ୍ଜିମ୍' ଆଜି କଳାବୋତଅ, ଦୁର୍ନୀତିପରାୟଣ ଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପୀଠ ହୋଇଛି କହିଲେ ଚଳେ !

୧୯୫୧ରେ ପ୍ରକାଶିତ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସରକାରଙ୍କ ସରକାରୀ ହିସାବରୁ ଜଣାଯାଏ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଗୋଆର ମୋଟ ୬୩୮୦୦୦ ଜନସଂଖ୍ୟା ଭିତରୁ ୧୪୩୮ ଜଣ ଲୋକ ଖାଣ୍ଟି ଭାରତୀୟ ।

ଭାରତର ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ସେମାନଙ୍କ ଜାତି-ଭାଇଙ୍କଠାରୁ ଚାଲି-ଚଳଣରେ ଓ ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ମୋଟେ ବାର୍ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ୬୧ ଭାଗ ଲୋକେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ । କେତେକ ମୁସଲମାନ ମଧ୍ୟ ଗୋଆରେ ଅଛନ୍ତି ! ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା ଭିତରୁ ଶତକଡ଼ା ଅତି କମ୍ ଲୋକେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷା ଲେଖିପଢ଼ି ପାରନ୍ତି । ଗୋଆର ସାଧାରଣ କଥିତ ଭାଷା ହେଉଛି, ମରାଠୀ, କଙ୍କଣୀ ଓ ଗୁଜରାଟୀ ।

ଗୋଆ ଯେ ଭାରତର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଂଶ, ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଖାଲି ଏବକାର ପ୍ରଶ୍ନ ନୁହେ ! ଜାତିର ପିତା ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଜୀବିତ ଥିଲାବେଳେ ଗୋଆ ସମସ୍ୟାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଥିଲେ—

"In free India, 'Goa' the little Portuguese settlement cannot be allowed to exist as a separate entity in opposition to the love of the free state. To the inhabitants of Goa that they should shed fear of the Portuguese Government and assert their fundament right." (Harijan Dt. 30-6-46)

"ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପନିବେଶ ଗୋଆ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ଏହା ଯେ କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ମତ ବିରୋଧ ହେବ । ମୁଁ ଗୋଆ ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ କହିବ ଯେ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ

ଶାସନରେ ସେମାନେ ଭୟଭୀତ ନ ହୋଇ, ସେମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଅଧିକାରକୁ ବଜାୟ ରଖନ୍ତୁ ।”

(‘ହରିଜନ’ —ତା ୩୦।୬।୪୬)

ଆଜି ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଓ ଉପନିବେଶବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଶୁଣାଯାଉଛି, ଗୋଆର ମୁକ୍ତି-ସଂଗ୍ରାମ ତାର ଏକ ଅଂଶ ବିଶେଷ । ବିଶ୍ୱ ଇତିହାସରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା କେତୋଟି ମର୍ମଭେଦୀ ଘଟଣାବହୁଳ କାହାଣୀରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଏ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କାହାଣୀଟି ଗୋଟିଏ—

“The hands of Imperialism are always dyed red. The sooner Imperialistic power shed their Imperialism like Asoka the good, the better it will be for the groaning world. The mother country of Goans is as much India as mine. Goa is outside British India, but it is within geographical India as a whole. And there is very little, if anything in common between the Portuguese and the Indians of Goa.”

(‘Harijan’, Dt. 8 9-46)

“ସମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ହାତ ସର୍ବଦା ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ । ଅଶୋକଙ୍କ ପରି ଯେତେ ଚଞ୍ଚଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେବେ, ପୃଥିବୀର ଜଟିଳ ପରିସ୍ଥିତିରେ ତାହା ସେତେ ଉତ୍ତମ ବିବେଚିତ ହେବ । ମୋ’ ପକ୍ଷରେ ମାତୃଭୂମି ରୂପେ ଭାରତ ଯେଉଳି, ଗୋଆ ଅଧିବାସୀଙ୍କର

ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ । ଗୋଆ ବର୍ତ୍ତମାନ 'ବ୍ରିଟିଶ-ଶାସିତ ଭାରତର ବାହାରେ; କିନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଭୌଗୋଳିକ ଭାରତ ଭିତରେ ଏହାର ଅବସ୍ଥିତି । ପୁଣି ଗୋଆରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଭାରତୀୟ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଲୋକଙ୍କ ଚଳଣୀରେ ଯଦି କିଛି ସାମ୍ୟ ଥାଏ, ତାହା ଅତି ଅଳ୍ପ !" ('ହରିଜନ', ତା ୮।୯।୩୭)

—୫୦—

ଚଉଦ ତାରିଖ ସକାଳ···

ହସ୍‌ପିଟାଲରେ ଜଣେ ନର୍ସ୍ ମୋତେ କିଛି ଗରମ୍ ଦୁଧ ଆଣି ପିଇବାକୁ ଦେଲେ ଏବଂ ପାଖରେ ବସି ପଢ଼ି ପଚାରିଲେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା । ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରୁ କରୁ ଏଗାରଟା ବାଜିଲା—ସମିତିର ସମ୍ପାଦକ ଅପ୍ରେ ସାହେବ ମତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ ।

ବାରଟା ବେଳେ ବେଲ୍‌ଗାଓଁର ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ କୋର୍ଟରେ ମତେ ନେଇ ହାଜର୍ କରାଗଲା—ଆମ ଉପରେ ବମ୍ବେ-ପୋଲିସ କରିଥିବା ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଆଫିଡେଭିଟ୍ (Affidavit) ପେଶ୍ କରାଗଲା ।

ନିରସ୍ତ୍ର, ଅହିଂସ ଭାରତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ ଉପରେ ବମ୍ବେ ପୋଲିସର ପୈଶାଚିକ ଆକ୍ରମଣ ସାରା ବେଲ୍‌ଗାଓଁରେ ଏକ ଚହଳ ପକାଇ ଦେଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଆ ବିମୋଚନ

ସମିତି (ବେଲଗାଓଁ)ର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ରାମ ଆପ୍ଟେ ଏକ ବିବୃତିରେ ଯାହା କହିଥିଲେ, ତା'ର ଅବିକଳ ନକଲ ତଳେ ଦିଆଗଲା—

The Government of Bombay after the recent resolution of the All India Congress Committee on Goa has adopted a policy of not allowing the entry of Indian SATYAGRAHIS into Goa territories. The behaviour of the police with the SATYAGRAHIS for the last 5/6 days after adoption of the said policy has been highly deplorable. The shameful actions of the police make one feel that democracy in India has come to an end. The police did not even hesitate to kick peaceful Indian SATYAGRAHIS at Insuli near Savantwadi. There are sufficient grounds to believe that the police might have brought undue pressure on state Transport, and Telegraph Office authorities for the implementation of their illegal objects. The Indian public must come forward to condemn the shameful conduct of the police.

Belgaum.
13th, Sept, 1955
GPK/-.

Ram Apte
Secretary,
Goa Vimochan Samiti, Belgaum

ଗୋଆ ସଂପର୍କରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଏବକାର ମତ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ପର ଠାରୁ ଗୋଆରେ ଭାରତୀୟ

ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ନ ଦେବା ଲାଗି ବମ୍ବେ ସରକାର ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗତ ପାଞ୍ଚ ଛ'ଦିନ ଧରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ ପ୍ରତି ପୋଲିସ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରି ଆସୁଛି । ପୋଲିସର ନିର୍ଲଜ୍ଜ କ୍ରିୟା-କଳାପ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ଭାରତରୁ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଲୋପ ପାଇଛି । ଇନ୍‌ସୁଲି ଓ ସାମନ୍ତବାଡ଼ି ନିକଟରେ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାରତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କୁ ଲୁଟ୍ ଗୋଇଠା ମାରିବାକୁ ପୋଲିସ ଦ୍ୱିଧା ବୋଧ କରିନାହିଁ । ପୋଲିସ ନିଜର ବେଆଇନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ମୋଟର ଚଳାଚଳ ବିଭାଗ, ଟେଲିଫୋନ୍ ଅଫିସ ପ୍ରଭୃତି ଉପରେ ଅନଧିକାର ଚାପ ପକାଉଥିବା ଅବିଶ୍ୱାସ ନ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି ! ପୋଲିସର ଏ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବ୍ୟବହାରର ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ଭାରତୀୟ ଜନତା ନିଶ୍ଚୟ ଆଗେଇ ଆସିବେ !

ସ୍ୱା-ରାମ୍ ଆପ୍ଟେ
ସଂପାଦକ,
ଗୋଆ ବିମୋଚନ ସମିତି,
ବେଲଗାଓଁ

ବେଲ୍‌ଗାଓଁ
ତା ୧୩, ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର, ୧୯୫୫
ଜ୍ଞାପିକେ

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ବମ୍ବେ ପୋଲିସର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପକୁ ଘୋର ନିନ୍ଦାକରି ଗତ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ତା ୧୩,୧୯୫୫ ଦିନ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଜା-ସୋସଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଶ୍ରୀ ଏସ୍, ଏମ୍, ଯୋଷୀ ପୁନା ଠାରେ ଏକ ସାଧାରଣ ସଭାରେ କହିଲେ—

"Sri Joshi said that the behaviour of the Bombay Police with Satyagrahis at Belgaum and Savantawadi after the passage of the resolution

by the A.I.C.C. was "condemnable." The Police, he said, had shown no respect for law, and in their zeal to please their masters, they have over-stepped their limits."

(Free press journal,
Sept. 14th. 1955)

"ଶ୍ରୀ ଯୋଶୀ କହିଲେ, ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ପ୍ରସ୍ତାବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପରେ ପରେ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଓ ସାମନ୍ତବାଡ଼ିଠାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବମ୍ବେପୋଲିସର ବ୍ୟବହାର ବାସ୍ତବିକ "ନିନ୍ଦାର କଥା ।" ପୋଲିସ ଲୋକେ ସେଠାରେ ଆଇନ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ନଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଉପର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଇ, ସେମାନେ ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରିଛନ୍ତି ।"

(ଫ୍ରି ପ୍ରେସ୍‌ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍‌ ତା ୧୪, ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ୧୯୫୫)

—ନଅ—

ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ତା ୧୭ ରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିଆ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଠିଆ ହେବାକୁ ସାହସ ହେଉଥାଏ ।

*
* *

ସମିତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୁତାବକ ବିଦାୟ ନେଲି ଡାକ୍ତର-ଖାନାରୁ । ଆସିଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରଦେଶକୁ ଫେରି ଯାଉଥିବାରୁ, ଆପ୍ତେ ସାହେବ ମତେ ପୁନା ପଠାଇଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲେ ।

ନ'ଅଟା ବାଜି ଯାଇଥିଲା—

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପରେ ନେଇଗଲି ପଣ୍ଡିତ ଅଫିସର ଦରଜାଜ- ବନ୍ଧା ଖଟିଆ ଉପରେ । ତା'ପରେ ଦଳ ଦଳ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଛୁଟିଲେ ମୋ ପାଖକୁ— ବିଦାୟ ନେବା ପାଇଁ । ପ୍ରଥମେ ଆସିଲେ ଶ୍ରୀ ତକ୍‌ଧୀର ସିଂ ଚୌଧୁରୀ (ଯେ କି ଆମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳର ନେତା ଥିଲେ) । ସେ ଫେରୋଜପୁର ପଞ୍ଜାବ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭିତରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ମୁଖଭଙ୍ଗୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାଏ । ସତେ ଯିମିତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ! ବହୁ ଦୁଃଖ-ସୁଖ, ଆଲୋଚନା ପରେ ସେ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ ଆଉ ମୋ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼େଇଲେ କରମର୍ଦ୍ଦନ ପାଇଁ । କରମର୍ଦ୍ଦନ କରି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି ବିଦାୟର ସମ୍ଭାଷଣ । ତା'ପରେ ଆସିଲେ ଶ୍ରୀ ଏସ୍.ଏନ୍. ଗାଙ୍ଗୁଲି, ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ବକ୍‌ସି, ନିମାଇଁ ସେବକ, (ପୋଲିସ ଆକ୍ରମଣରେ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଆହତ ହୋଇଥିଲେ !) । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

କେରଳ କଚ୍ଛର ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣଲାଲ୍‌ଜୀ କୋଠାରୀ, ଭୋପାଳର ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ, ମହୀଶୂରର ଶ୍ରୀ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ କେ. ହେଜ୍‌ମାଡ଼ି; ଏଇ କେତେଜଣ ଆମେ ଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ହେଜ୍‌ମାଡ଼ିଙ୍କ ସେବା ଜୀବନରେ ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ପୋଲିସ ଆକ୍ରମଣରେ ସାରା ଶରୀର ମୋର ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ି- ଥିବା ବେଳେ, ସେ ମତେ ଟେକି ନେବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି, ମୋର କ୍ଷତ ସ୍ଥାନମାନ ପରିଷ୍କାର କରିଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାବତୀୟ କାମ କରିବାକୁ ସେ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ହେଜ୍- ମାଡ଼ିଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ହେଉଛି ମହୀଶୂର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ମାଙ୍ଗାଲୋର ଠାରେ । ସେ ପୂର୍ବେ ବମ୍ବେର କୌଣସି ଏକ ବଡ଼ କମ୍ପାନୀ

ଅଧୀନରେ ଗୃହବନ୍ଦୀ କରୁଥିଲେ । ଗୋଆମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ପଦ ତ୍ୟାଗ କରି ଗତ ୧୯୫୫ ଅଗଷ୍ଟ ତା ୧୯ ଦିଖରେ ଶ୍ରୀ ମଧୁ ଦଣ୍ଡବତେଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସେ ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ।

ମେଘ କୁଣ୍ଡା ଛାଉଥାଏ······

···ସଂଧ୍ୟା ଓହ୍ଲେଇ ଆସୁଥାଏ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ନଗରୀ ଉପରେ । ବିଦାୟ ନେଲି ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ମାଟିରୁ ।

ଗୋଟିଏ ଟ୍ରକ୍‌ରେ ମୁଁ, ମୋ' ସହିତ ଶ୍ରୀ ହେଜ୍‌ମାଡ଼ି, ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀ, ବିହାରର ଶ୍ରୀ ତିଲକ୍‌ଧାରୀ ସିଂ, ଭୋପାଳର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଜଣକ, ହାଇଦ୍ରାବାଦର ଶ୍ରୀ ଜୟପ୍ରକାଶ ପ୍ରଭୃତି ବସିଲେ । ସମିତିର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ଆପ୍ଟେଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି ବିଦାୟ କାଳୀନ ନମସ୍କାର । ସେ ତା'ର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଇ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଏହି ବେଲଗାଓଁ ମାଟିରୁ ମୁଁ ଶହ ଶହ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କୁ ପଠାଇଛି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ମେସିନ୍‌ଗନ୍ ମୁହଁକୁ । ସେଥିପାଇଁ ଗୁପ୍ତଚର *ର ଦୃଷ୍ଟି ମୋ ଉପରେ ବରାବର ଅଛି । କାରଣ, ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ମୁଁ ଦାୟୀ ।"

---

* ଗୁପ୍ତଚର ପାଞ୍ଜିଆ ।

ଏଥର ଆମ ଟ୍ରେନ୍‌ଟା ଛୁଟିଲା ଷ୍ଟେସନ୍‌ ପଥରେ ।

ଆମକୁ ବିଦାୟ ଦେବା ପାଇଁ ସମିତି ତରଫରୁ ଆସିଥାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ମାଧବ ଭି. ହେରେକର୍‌ । ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଗାଡ଼ି ଆସି ଯାଇଥିଲା । ସହଯାତ୍ରୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ଟ୍ରେନ୍‌ଟାକୁ ନେଇ ଥୋଇଲେ ଏକ ଫାଷ୍ଟ୍‌କ୍ଲାସ୍‌ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହେରେକର୍‌ ମୋ ଲାଗି ବାଟରୁ କିଛି କମଳା ଅଙ୍ଗୁର ପାଉଁରୁଟି କିଣି ଆଣିଥିଲେ । ସେତିକ ମୋ' ଆଡ଼େ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ସେ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ପୁନା ଏକ୍‌ସପ୍ରେସ୍‌ ଭୀମ ଗର୍ଜନ କରି ପୁନା ଅଭିମୁଖେ ବେଲ୍‌ଗାଓଁ ଛାଡ଼ିଲା । ଶ୍ରୀ ହେଜ୍‌ମାଡ଼ିଙ୍କ କୋଳରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ମୁଁ ଶୋଇ ରହିଲି । ଷ୍ଟେସନ୍‌ ପରେ ଷ୍ଟେସନ୍‌, ଅନ୍ଧକାରମୟ ସୁଦୀର୍ଘ ସୁଡ଼ଙ୍ଗର ବକ୍ଷ ଭେଦ କରି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଗତିରେ ଛୁଟିଥାଏ ପୁନା ଏକ୍‌ସପ୍ରେସ୍‌ ।

ରାତି ସାଢ଼େ ଗୁରଟା ବେଳେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ଶ୍ରୀ ତିଲକ-ଧାରୀ ସିଂଙ୍କୁ ପଚାରି ବୁଝିଲି, ଗାଡ଼ି ଠିକ୍‌ ସକାଳ ସାଢ଼େ ଛ'ଟା ବେଳେ ପୁନାରେ ପହଞ୍ଚିବ ।

ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ତା ୧୯,୧୯୫୫ ।

ଠିକ୍ ସାଢ଼େ ଛ'ଟା ବେଳେ ପୁନା ଏକ୍ସପ୍ରେସ ପୁନା-ଷ୍ଟେସନ ଧରିଲା । ସକାଳର କଅଁଳ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଉପରେ । ବହୁଦିନ ପରେ ମେଘମୁକ୍ତ ଆକାଶ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ଦେଖି ମଉଳାମନର ଉଚ୍ଛ୍ୱଳତା ଫେରି ଆସୁଥିଲା ।

ଶ୍ରୀ ହେଜ୍‌ମାଡ଼ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲେଇ, ବସିଲି ଗୋଟିଏ ଅଟୋରିକ୍ସାରେ । ରିକ୍ସା ଚାଲିଲା କେନ୍ଦ୍ର ଗୋଅ ବିମୋଚନ ସମିତି ('କେଶରୀ'କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ) ଆଡ଼େ । ମୁଁ ଅସୁସ୍ଥ ଥିବାରୁ ଶ୍ରୀ ହେଜ୍‌ମାଡ଼ ରିକ୍ସାବାଲାକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଥାଏ ରିକ୍ସା......

ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରାଜ ପଥର ଦୁଇ ଧାରରେ ଗଗନଚୁମ୍ବି ଅଟ୍ଟାଳିକା ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାଣୁ, ଅଟଳଙ୍କ ପରି ଠିଆ ହୋଇ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସଭ୍ୟତାର ସତେ ଯିମିତି ଜୟଗାନ୍ କରୁଥାନ୍ତି ! କଲେଜ ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀଗଣ ଚାଲିଥାନ୍ତି କଲେଜ ଅଭିମୁଖେ—ରାସ୍ତା ଧାରରେ ଭିଖାରୀଦଳ ହାତପାତି ବସିଥାନ୍ତି ପଇସାଟିଏ ପାଇଁ ।

ଅଟୋରିକ୍ସାର ମେସିନ୍ ଟିକେ କ'ଣ ବିଗିଡ଼ି ଗଲା......!

ଚାଳକ ଓହ୍ଲେଇ ପଡ଼ି ମନୋନିବେଶ କଲା ଇଞ୍ଜିନରେ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଅପଲକ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ ରାସ୍ତାଧାରର ସେଇ ଭିକାରି ଦଳଙ୍କ ଆଡ଼କୁ । ହଠାତ୍ ଜଣେ ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କା ତରୁଣୀ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ମୋ' ରିକ୍ସା ପାଖରେ । ଅଙ୍ଗରେ ତା'ର ଶତଚ୍ଛିନ୍ନ, କୋଚଟ ମସିଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ—ଅତି କରୁଣ ତା'ର

ଗୃହାଣୀ—ନିଷ୍ପ୍ରାଣ, ଜ୍ୟୋତିହୀନ କୋଠରଗତ ଚକ୍ଷୁ—କୋଳରେ ଗୁର ପାଞ୍ଚ ମାସର ଛୁଆଟିଏ—ନିର୍ବିକାର ଯୋଗୀ ଭଳି ଆଖି ଦିଓଟି ମୁଦି ଝୁଣ୍ଟି ଗୁଲୁଛି ତରୁଣୀର ନୀରସ, ଶୁଷ୍କ ସ୍ତନକୁ ।

ଦୈନ୍ୟର କାତର ନିବେଦନ ତୋଳି ତରୁଣୀ କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, "ବାବୁଜି ! କୁଛ୍ ଦୟା କରେ !! ବଚ୍ଚା ଦୁ ଖାଲ୍ ସେ ଭୁଖା ହେ !!!"

ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲା; ସତେ ଯିମିତି ସେ ଜୀବନର ଜୁଆ-ଖେଳରେ ହାର ଯାଇଛି—ଭାତ ମୁଠେ ପାଇଁ ହାହାକାର କରୁଛି ତା'ର ବିକଳ ମାତୃତ୍ୱ—ଧନବାଦୀ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଶାକ୍ତ ଚୁମ୍ବନରେ ଅଦିନରେ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ୁଛି ତା'ର ଯୌବନର କୁସୁମ କଳିଟି !!!

ବାଁ ହାତରେ ପାକେଟ୍ରୁ ଅଶୋକ ଚକ୍ରାଙ୍କିତ ଅଧଣୀଟିଏ କାଢ଼ି ବଢ଼େଇ ଦେଲି ତା' ହାତକୁ । ଦେଖିଲି, ଅଧଣୀଟି ପାଇଲା ମାତ୍ରେ ଓଠରେ ତା'ର ଫୁଟି ଉଠିଲା ହସ—କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ନଥିଲା ମାଦକତା ! ଥରେ ଅଧଣୀଟିକୁ ଓ ଥରେ ମୋ' ମୁହଁକୁ କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁହିଁ ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଦ ବଢ଼େଇଲା ଗୋଟିଏ ଜଳଖିଆ ଦୋକାନ ଆଡ଼େ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ ମନ ଧାଇଁ ଆସିଲା କଟକ ନଗରୀକୁ—ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି ଉଠିଲା, କଟକ ଷ୍ଟେସନ୍ ମୁସାଫିର୍ଖାନା ସାମ୍ନାରେ, ଚକର୍ଗୃନ୍ଦ ବଜାରର ବରଗଛ ମୂଳରେ, ନେତାଜୀ ସୁଭାଷ-ରୋଡ଼ର ଓସ୍ତଗଛ ମୂଳର ଭିକାରୀ ଦଳର ଛବି । ସେମାନେ ବି ଏଇମିତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତପତାନ୍ତି ପଇସାଟିଏ ପାଇଁ ! ତା'ର

ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ସେମାନେ ପାଆନ୍ତି, "ଯା ବେ ଯଃ !! ଶଳା, ସବୁଦିନେ କ'ଣ ବୋପା ଥୋଇଛି ଏଠି ?"

କଟକର ଭିକାରୀଦଳ ଆଉ ପୁନା ରାଜପଥର ଏ ତରୁଣୀ, ଯାଙ୍କ ଭିତରେ ତଫାତ୍ କେଉଁଠି ? ଆମର ନେତାମାନେ ସଭା-ମଣ୍ଡପରେ ଗୁରୁ-ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ବାରମଜା ଭାଷଣ ଦେଇ କହନ୍ତି, "ଲୋକଙ୍କର ଦେଶପ୍ରେମ ନାହିଁ ।"

ଦେଶପ୍ରେମ ! ବାଃ !···ବାଃ !!···ବାଃ !!!···ସୁନ୍ଦର··· ମେହ୍ଲାର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ !! ଯେଉଁ ଦେଶରେ ରାତି ପାହି ସକାଳ ହେଲେ କାନରେ ବାଜେ ପତିତା, ପରିତ୍ୟକ୍ତା, କୁଳବଧୂର କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନ—ଶ୍ରମିକ ଭାବେ, "ମୋ' ଛୁଆ ଆଜି ଖାଇବ କଅଣ !" ଯେଉଁ ଦେଶର ଯୁବକ ରୁଜିରୀ ଖଣ୍ଡେ ପାଇଁ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ ବାରଣ୍ଡାରେ ଧନଯାକ ପଇଁତରା ମାରି ମାରି, ଶେଷରେ ନିରାଶ ହୋଇ ସାଜେ ପକେଟ୍ ମାରୁ—ଯେଉଁ ଦେଶର ମଣିଷ ଆଗରେ ଭାତ ମୁଠାଏ ସ୍ୱର୍ଗର ସଂପଦ; ତା' ପାଖରେ ପୁଣି ଦେଶପ୍ରେମ !! କାଲି ଅଗରେ ମୂଳା ଗୈବେଇବା କଥା ସିନା !!!

ଅଟୋରିକ୍ସାର ମେସିନ୍ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା ।

ପହଞ୍ଚିଲି ଆସି କେଶରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ । ଶୁଣିଲି, ପୁନା-ସମିତିର ସଭାପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ତିଳକ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସମିତି ଅଫିସରେ ମୋର ରହିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇ-ଗଲା । ଅନେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପୁନାରେ ଆଗରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି— କେହି କେହି ନିଜ ନିଜ ପ୍ରଦେଶକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବି ହେଉଥାନ୍ତି !

—ଦଶ—

ତା ୨୨ ରିଖ ସକାଳୁ ଶ୍ରୀ ଦେବେଜ୍‌ମାଡ଼ୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ପୁନାରୁ । ପ୍ରାତଃକର୍ମ ଶେଷ କରି କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଚିଠି ଲେଖି ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଡାକରେ ପକାଇବାକୁ ପଠାଇ ବିଶ୍ରାମ ନେଲି ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପରେ···

ପୁନା ରାଜଭବନକୁ ଗଲି ବମ୍ବେଲାଟ୍ ଡଃ ମହତାବଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ପାଇଁ । ଶୁଣିଲି, ମହତାବ୍‌ଜୀ ବମ୍ବେ ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଭଦ୍ରା ମହତାବଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି, ଫେରି ଆସିଲି କେଶରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟକୁ ।

ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ତା ୧୩, ୧୯୫୫ ।

ବିଦାୟ ନେଲି ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ସହର ପୁନା-ମାଟିରୁ । ସମିତି ତରଫରୁ ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଆସିଥାନ୍ତି ଷ୍ଟେସନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । କେତେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ମତେ ଟେକି ନେଇ ଥୋଇଲେ ଗୋଟିଏ ଡବାରେ । ସମିତି ତରଫରୁ ମୋ' ପାଇଁ ୧୪ଟି କମଳା, ଗୋଟିଏ ବଟର୍ ଡବା, କେତୋଟି ପାଉଁରୁଟି ଦିଆ-ଯାଇଥାଏ ! ସମିତି ତରଫରୁ (ପୁନାଠାରୁ କଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଖଣ୍ଡେ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ରେଲଟିକେଟ୍ ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଆଣି ବଢ଼େଇ ଦେଲେ ମୋ' ହାତକୁ । ଗାଡ଼ି ପୁନା ଷ୍ଟେସନ ଛାଡ଼ିଲା ।

ମୋ' ସହିତ ଥା'ନ୍ତି ଦୁଇ ଜଣ ପୁରୁଣା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣଲାଲ୍‌ଜୀ କୋଠାରୀ ଓ ଭୋପାଳର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଜଣକ । ସେମାନେ ଓହ୍ଲାଇଯିବେ 'କଲ୍ୟାଣ୍' ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ, ଆଉ ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ପଡ଼ି ରହିବ 'ବମ୍ବେ-ହାଓଡ଼ାମେଲ୍'ର ଏକ ନିଭୃତ କମ୍ପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍‌ରେ !

ମନ ଭାରି ଖରାପ ଲାଗୁଥାଏ ।

ପୁଣି ଦୀର୍ଘ ୮୧ ଘଣ୍ଟା ରେଲ୍‌ଯାତ୍ରା ପରେ ଯାଇଁ ପାଦ-ଦେବ କଟକ ଭୂଇଁରେ !

'କଲ୍ୟାଣ୍' ଷ୍ଟେସନ୍ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା·····

ଘୁଣ୍ଟା ବାଜିବାକୁ ବାକୀ ଥାଏ ଦଶ ମିନିଟ୍ । ଦୂରରୁ ଦେଖା-ଗଲା ଷ୍ଟେସନ୍‌ର ସିଗ୍‌ନାଲ୍ ଖୁଣ୍ଟିଗୁଡ଼ିକ । ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀ ମୋର ଜିନିଷପତ୍ର ସଜାଡ଼ି ଦେଲେ । କାରଣ, ଏହି 'କଲ୍ୟାଣ୍' ଠାରେ ମତେ ଗାଡ଼ି ବଦଳେଇ ଧରିବାକୁ ହେବ ବମ୍ବେ-ହାଓଡ଼ାମେଲ୍ ।

ଗାଡ଼ି ଠିଆହେଲା ।

ଦୁଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲି ବିଶ୍ରାମାଗାରକୁ ।

ବମ୍ବେ-ହାଓଡ଼ା ମେଲ୍ ରାତି ୭ଟା ବେଳେ ପହଞ୍ଚିବ 'କଲ୍ୟାଣ'ରେ । ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ତିନି ବନ୍ଧୁ ଏକା ଟେବୁଲ୍‌ରେ ବସି ଜଳଖିଆ ଖାଇଲୁଁ । ଡାହାଣ ହାତ ମୋର ପ୍ଲାଷ୍ଟରିଂ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ, ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀ ମତେ ଖୁଆଇ ଦେଲେ । ଖାଇସାରି ବିଶ୍ରାମ ନେଲି—ନିଦ ଆସିଗଲା ।

ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ ସାଢ଼େ ଛ'ଟା ବାଜି ଯାଇଥିଲା । ଉପରଓଳାର ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଗୁ'ଖାଇ ବସିଲୁ ସମସ୍ତେ । ଗୁ' ଖାଇସାରି କୋଠାରୀଙ୍କୁ କହିଲି ଗୋଟିଏ ବାରିକ ଡାକ ଦେବା ପାଇଁ । କାରଣ, ଦାଢ଼ିଗୁଡ଼ାକ ବଢ଼ିଯାଇ ଥାଏ । ସେ ଜଣେ ବାରିକ ଡାକ ଆଣିଲେ । ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଖବର କାଗଜର ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଦୃଷ୍ଟି ଅଟକି ଗଲା । ଦେଖିଲି, ଦଳେଇଘାଇ ଭାଙ୍ଗିବା ସମ୍ବାଦ ଲେଖାଅଛି । ମନ ବଡ଼ ଖରାପ୍ ହେଲା ।

ଖିଅର ହୋଇ ସାରିବାର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ମେଲ୍ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ । ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉଠିଲି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଡବାକୁ । ତା'ପରେ ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀ, ଭୋପାଳର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଧୁଟି ଆସି ବସିଲେ ମୋ' ପାଖରେ ।

ଅଉ କେତେ ମିନଟ୍ ପରେ ଗାଡ଼ି ଛୁଟିବ ହାଓଡ଼ା ପଥରେ ! ଦେଖିଲି, ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀଙ୍କ ଆଖି ତଳେ ଲୋତକର ବନ୍ୟା । ଭାବିଲି, "କାହିଁ ସୁଦୂର ଭୋପାଳ ଆଉ କଚ୍ଛର ଦୁଇ ଜଣ ଯୁବକ ଏ; କାହିଁ ଦୂର ଅଭିଶପ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ-ପାନ୍ଥ ମୁଁ ! ମାତ୍ର କେତୋଟି ଦିନ ପାଇଁ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ବନ୍ଧୁତା ଏଇମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ତା'ର ଭିତରେ ଆମେ ଏପରି ଅନାବିଳ ସ୍ନେହରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ପଡ଼ିଛୁଁ !!"

ମନେ ପଡ଼ିଲା······

ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାର ପଥର ଯାତ୍ରୀ ମୁଁ— ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ଉପର ଦେଇ କେତେ ଝଞ୍ଜା ବହିଛି— ସୀମାହୀନ

ଦୁଃଖ, ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର ଝଡ଼ ବହିଯାଇଛି ମୋର ଏଇ ଯାଯାବର ଜୀବନରେ । ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ବାଧା-ବୋଝ ସନ୍ଧ କରି ଭଳି ସାଙ୍ଗଛନ୍ତ୍ର ମହାପଥର ଯାତ୍ରୀ—ନାଗଅଇସି ଗଛ ବଢ଼ି ଲମ୍ଫରି ବଢ଼ି ଉଠିଛି—ବେଜଷଣର ବ ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇନାହିଁ ! ତେଣୁ ଜୀବନ ଇତିହାସର ସଂଜ୍ଞା ମୁଁ ଏତିକି ବୁଝିଛି, "ହାସ-ଇତି" । ସେଇଥିପାଇଁ ଜୀବନର ସବୁ ଶୋକ ଆଉ ଦୁଃଖ ଭୁଲି ଟାଣି ଶିଖିଛି ଜୀବନର ସମାପ୍ତିରେଖା ।

ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀଙ୍କ ଆଖି ତଳେ ଲୁହ ଦେଖି ମୁଁ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଧରି ପାରିଲି ନାହିଁ—ମୋ' ଆଖି ମଧ୍ୟ ଛଳଛଳ ହୋଇ ଆସିଲା ! ଶେଷରେ ବିଦାୟ ବେଳା ପାଖେଇ ଆସିଲା·····

ଶ୍ରୀ କୋଠାରୀଙ୍କ ସହିତ କରମର୍ଦ୍ଦନ କଲି—ଗାଡ଼ି ହୁଇସିଲ ଦେଲା 'କଲ୍ୟାଣ୍' ଷ୍ଟେସନ୍ ଛାଡ଼ିବାର ସୂଚନା ଦେଇ । ସେମାନେ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ—ମେଲ୍ ଛୁଟିଲା ହାଓଡ଼ା ପଥରେ ।

ଶରୀରରେ ପୀଡ଼ା, ବମ୍ବେ ପୋଲିସର ନିର୍ମମ ପ୍ରହାର, ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ଶରୀର ନେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ପଥର ଯାତ୍ରୀ ମୁଁ । ଭୀଷଣ ଅବସନ୍ନତା ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ—ଅପରିଚିତ ସହଯାତ୍ରୀ ତିନି ଚାରି ଜଣ ମତେ ଚାହିଁ ଥାନ୍ତି ବିସ୍ମିତ ନୟନରେ । ଅନ୍ଧକାରର ବକ୍ଷ ଚିରି, ବଣ, ଜଙ୍ଗଲ, ସୁଦୀର୍ଘ ସୁଡଙ୍ଗ ପଥ ଦେଇ ନିଜର ସ୍ୱଭାବ-ସୁଲଭ ଗତିରେ ଧାଇଁଥାଏ ବମ୍ବେ-ହାଓଡ଼ା ମେଲ୍ । ମୋର ସେ ସବୁରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଶୋଇ ରହି ଭାବୁଥାଏ ଗୋଆ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମର କଥା । 'କେବେ ଏହି ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମର ଅବସାନ ହେବ ଆଉ ଗୋଆ ଆକାଶରେ ଦେଖାଦେବ ଚିର ଇପ୍‌ସିତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉଦୀୟମାନ ରବି !!'

ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିଛି ସେତେବେଳକୁ 'ନାସିକ୍ ରୋଡ଼' ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ । ହଠାତ୍ ମୋର ଭାବନାର ଅଳନ୍ଦ ଠେଲି ଦେଖା-ଦେଲେ ଜଣେ ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ତରୁଣୀ । ମୋ'ରି ଡବାରେ କେତେବେଳୁ, କୋଉଠୁ ସେ ବସିଛନ୍ତି— ଜାଣେନା । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ସେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ସହଯାତ୍ରୀଣୀ । ବିଷଣ୍ଣ ମୁଖଛବି—ନିଷ୍ପ୍ରଭ ନୟନ—ସେ ବସିଥାନ୍ତି ।

"ଆପଣ କୋଉଠିକି ଯିବେ ?" ପଚାରିଲି ।

କିନ୍ତୁ······ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଉତ୍ତର ନାହିଁ ! ଦେଖିଲି, ସେ ଲୁଗାକାନିରେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିବାର ଉପକ୍ରମ କଲେ ।

("ପଚାରି ବୋଧେ କିଛି କଷ୍ଟ ଦେଲି !") ଭାବି, କ୍ଷମା ମାଗି ନେବାର ଉପକ୍ରମ କରୁକରୁ ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ୍ଠରେ ତରୁଣୀ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ! ଯିବି କୋଉଠିକି ? ଏଇ ଯାତ୍ରା ମୋର ଆରମ୍ଭ ଆଉ ଶେଷ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାଗା ମୋର ନାହିଁ ।"

କୌତୂହଳ ଜନ୍ମିଲା, ଇଚ୍ଛା ହେଲା ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ । ମୋ' ମନୋଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତରୁଣୀ ଆରମ୍ଭ କଲେ—ତାଙ୍କ ଅତୀତ ଜୀବନର ବ୍ୟଥାମୟ କରୁଣ କାହାଣୀ ।

ଦିଲ୍ଲୀ ଉପକଣ୍ଠର ଏକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟା ମହିଳା ସେ । ବାପା ତାଙ୍କର ତାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ ଦିଲ୍ଲୀର ଏକ ଉଚ୍ଚ-ଶିକ୍ଷିତ, ବିଦେଶ ଫେରନ୍ତା ଯୁବକଙ୍କ ସହିତ— ଝିଅ ସୁଖରେ ରହିବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ହେଲା ଠିକ୍ ଓଲଟା । ଛ'ଟି ମାସ ନ ପୂରୁଣୁ ତାଙ୍କ ଦାମ୍ପତ୍ୟଜୀବନ ଆକାଶରେ ଘୋଟି ଆସିଲା ଅଦିନର କଳାମେଘ । ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କର କୁଅଭ୍ୟାସ ମଦ୍ୟପ ଆଉ

ଲମ୍ପଟ । କୌଣସି ଏକ ଅମେରିକାନ୍ ମହିଳାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ି ସେ ଆତ୍ମହରା ହେବାରୁ ସେ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ପ୍ରତିବାଦ କରିବାରୁ ସେ ଆଜି ପରିତ୍ୟକ୍ତା ।

ବାପା ତାଙ୍କର ଗତବର୍ଷ ଇହଧାମରୁ ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି—ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ସେ ମାତୃହୀନା । ଫଳରେ ପିତୃଗୃହକୁ ଫେରିଯିବାର ପଥ ରୁଦ୍ଧ । ହାତରେ ନ ଥିଲା ପାଥେୟ—ଦୁଇଦିନ ଧରି କଟିଛି ଅନାହାରରେ—ପିନ୍ଧା ଶାଢ଼ୀଟି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ସମ୍ବଳ ନାହିଁ । ସେ ଯାଉଥିଲେ ନାଗପୁର । ସେଠି ତାଙ୍କର ଜଣେ କିଏ ଆତ୍ମୀୟ ଅଛନ୍ତି—ସେ ବି ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବେ କି ନାହିଁ; ତା' ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହଜନକ !!

ତରୁଣୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ଜ୍ୟୋତିହୀନ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଦିଶୁଛି ପାଣ୍ଡୁର । ସତେ ଯିମିତି ସଦ୍ୟ ଗୋଲାପର ବୃନ୍ତ ଉପରେ କିଏ ଉଷ୍ଣୋଦକ ଢାଳି ଦେଇଛି !!

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟାଗ୍ ଭିତରୁ ୪ଟି କମଳା, ଗୋଟିଏ ପାଉଁରୁଟି କାଢ଼ି ଥୋଇ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି ସେତକ ଖାଇବା ପାଇଁ । ନାରୀ ସୁଲଭ ଲଜ୍ଜାରେ ସେ ମଥା ଅବନତ କଲେ ତଳକୁ । ବହୁ ଅନୁରୋଧ ପରେ ସେ ସେତକ ଖାଇଲେ ।

ତା'ପରେ···ସେ ଶୁଣିଲେ ମୁଁ ଗୋଆ ସୀମାନ୍ତରୁ ଫେରୁଛି । ଶୁଣି, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ।

ଆରଦିନ ବାରଟା, ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିଲା ନାଗପୁରରେ । ତରୁଣୀଟି ବିଦାୟ ନେବେ ଏଠାରୁ । ବିଦାୟ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ବଢ଼େଇ ଦେଲି । ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ—ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ଆଖି ତଳେ ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା

ମୋ' ପ୍ରତି ଶତ-କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନର ଚିଠି । ଗାଡ଼ି ଛୁଟିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏତିକ ଶୁଣିଥିଲି, "ଜିନ୍ଦଗି ବରବାଦ୍ ହୋ ଗୟା ।"

ପୁଣି ଗାଡ଼ି ଗଡ଼ିଲା ତା'ର ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ।

ଗୋଆ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ—ସୀମାନ୍ତରୁ ଆହତ ହୋଇ ଫେରିଲି । ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ କେବଳ ମୋ' ଜୀବନରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଥାଏ ଏକ ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ସ୍ତୁପ ହୋଇ । ଗତ (୧୯୫୫) ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ତାରିଖରେ ଯେଉଁ ବୀର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଗୋଆମାଟି ଉପରେ ପ୍ରାଣବଳୀ ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତ ଆତ୍ମାକୁ ନୀରବରେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ, ବସି ପ୍ରଣାମ କଲି ।

୧୯୫୫ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ତା ୨୬ ରଖର ଧୂସର ଅପରାହ୍ନ... ୨୫୦୦ ମାଇଲ ରେଲଯାତ୍ରା, ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ, ଅବଶ ଶରୀରକୁ ନେଇ ପାଦ ଦେଲି କଟକ ଷ୍ଟେସନ ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମ ବୁକୁରେ ।

ପୁନର୍ଲିଖନ କାଳ—
ତା ୨୦।୨।୫୭—୧୧।୪।୫୮

ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ...
ନଂ ୨୯୭
ତା 17 JUL 1959